

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Центр інноваційних освітніх технологій «PNU-EcoSystem»

ОСВІТНЯ ІННОВАТИКА INNOWACJE EDUKACYJNE

Українсько-польський збірник студентських наукових праць
Ukraińsko-polski zbiór prac naukowych studentów

Випуск 2

За ред. проф. Будник О. Б.

Видавець Кушнір Г. М.
Івано-Франківськ – 2020

УДК 37.091.3:001.895

*Рекомендовано до друку радою Центру інноваційних освітніх технологій «PNU-EcoSystem»
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 4 від 20 жовтня 2020 року)*

Освітня інноватика. *Українсько-польський збірник студентських наукових праць / за ред. проф. Будник О. Б.; Центр інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem». Випуск 2. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2020. 164 с.*

Innowacje edukacyjne: *Ukraińsko-Polski zbiór prac naukowych studentów / red. prof. Olena Budnyk; Centrum Innowacyjnych Technologii Edukacyjnych “PNU EcoSystem”. Wyd. 2. Iwano-Frankiwnsk, Ukraina: Wyd. Kushnir G.M., 2020. 164 s.*

Рецензенти:

Піотр Мазур – доктор педагогічних наук габілітований, професор надзвичайний (директор Центру сучасної шкільної освіти, Республіка Польща);

Оксана Кондур – доктор педагогічних наук, доцент (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Україна).

Українсько-польський збірник наукових праць підготовлено за результатами студентських наукових досліджень актуальних проблем педагогіки, психології, соціальної роботи, природничих наук. Значна увага приділена питанням впровадження педагогічних інновацій в освітній процес закладів різних типів, психологічним аспектам міжособистісної комунікації, використання інформаційно-комунікаційних технологій і медійних ресурсів у дистанційному навчанні, інклюзивній освіті та ін.

Ukraińsko-polski zbiór prac naukowych został przygotowany na podstawie wyników badań naukowych studentów nad aktualnymi problemami pedagogiki, psychologii, pracy socjalnej, nauk przyrodniczych.. Wiele uwagi poświęca się zagadnieniom wprowadzania innowacji pedagogicznych w procesie edukacyjnym instytucji różnego typu psychologicznych aspektów komunikacji interpersonalnej, wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz zasobów medialnych w nauczaniu na odległość, edukacji włączającej itp.

ISBN 978-617-7926-00-8

© Центр інноваційних освітніх технологій
«PNU-EcoSystem», 2020

© Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, 2020

З М І С Т

Розділ 1

ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Берчак, Мар'яна Матішак

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ	6
--	---

Розділ 2

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

Karolina Klimczyk

ALTERNATIVE FORMS OF SUPPORT FOR OLDER PEOPLE IN POLAND – OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS	10
--	----

Вікторія-Марія Ленік

ФЕНОМЕН ПОЧУТТЯ ПРОВІНИ У ПСИХОЛОГІЇ МАТЕРИНСТВА	16
--	----

Вікторія Павлушинська, Інна Червінська

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	20
---	----

Мар'яна Медик, Олена Будник

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ НУШ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ	25
---	----

Діана Ласяк, Інна Червінська

ФОРМУВАННЯ ДОЗВІЛЛЕВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ	30
--	----

Katarzyna Pyrgiel

POLSKA RODZINA W OBLICZU MIGRACJI POLISH FAMILY IN THE FACE OF MIGRATION	33
---	----

Розділ 3

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Галина Михайлишин, Марія Двожан

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	38
--	----

Христина Микуляк, Олена Будник

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ	42
--	----

Надія Шекета, Олена Будник

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	49
--	----

<i>Роксолана Сливоцька, Інна Червінська</i> КРЕАЛІЗОВАНІ ТЕКСТИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	54
<i>Христина Берладинюк, Дмитро Зорійчук</i> ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІШАНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АСТРОНОМІЧНИХ ПОНЯТЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	57
<i>Ірина Манюх, Тетяна Качак</i> РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	61
<i>Надія Сидорак, Олена Будник</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	67
<i>Тетяна Засць, Тетяна Близнюк</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	71
<i>Юліанна Петенко</i> МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	78
<i>Іванна Бойченко</i> МЕТОДИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	81
<i>Ірина Стрельченко</i> СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК НОВІТНІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	85
<i>Ірина Фуфалько</i> НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	92
<i>Марія Ковалюк</i> ГОСПОДАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	97
<i>Мороз Н.В., Близнюк Т.О.</i> АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	101

Розділ 4 ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

<i>Agnieszka Gregier</i> ZAGROŻENIE WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM I JAKOŚĆ ŻYCIA MATEK DZIECI ZE SPEKTRUM AUTYZMU	110
---	-----

<i>Анастасія Коляда</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ ...	114
<i>Валентина Курпек</i>	
ЗАСТОСУВАННЯ ІЗОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	117
<i>Анна Хайнус</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ КОМІКСІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	122

Розділ 5

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ

<i>Наталія Беляєва</i>	
ДЕФІНІЦІЯ «САМОРОЗВИТОК» У ПРОФЕСІЙНІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	130
<i>Вероніка Харевич, Тетяна Близнюк</i>	
ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ НУШ	133
<i>Тетяна Степаненко</i>	
МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНИЙ АСПЕКТ	141
<i>Софія Гулюк, Тетяна Близнюк</i>	
ПРОБЛЕМА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	144
<i>Тетяна Мулик</i>	
ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ “MOTHERLAND” В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	150

Розділ 6

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

<i>Світлана Гаріджук</i>	
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ	155
<i>Юлія Дудаєва, Ірина Ревежак</i>	
СУЧАСНИЙ СТАН ФЛОРИ ЗАГАЛЬНОЗООЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА “ЧОРНИЙ ЛІС”	158

Розділ 1

ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Берчак Тетяна,

магістрантка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», Україна

Мар'яна Матішак,

кандидат педагогічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

*У статті розкрито сутнісну характеристику поняття «розвивальне середовище»; висвітлені основні вимоги до створення предметно – розвивального середовища; виокремлені компоненти розвивального середовища. **Ключові слова:** середовище, розвивальне середовище, особистість, заклад дошкільної освіти.*

Вступ

На формування особистості дитини дошкільного віку визначальний вплив має розвивальне середовище закладу дошкільної освіти. Про це свідчить аналіз теорії і практики дошкільної освіти, а також положення нормативно-правових документів. Так, у Статті 11 Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено, що заклад дошкільної освіти створює безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей відповідно до санітарно-гігієнічних вимог; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному та фізичному розвитку дітей [6].

Актуальність проблеми створення розвивального середовища в закладах дошкільної освіти засвідчено результатами наукових розвідок М. Монтесорі, О. Запорожця, П. Блонського та ін. В сучасній психолого-педагогічній науці різні аспекти порушеної проблеми представлено в дослідженнях Г.Григоренко, К. Крутій, Л.Лохвицької, О. Писарчука, І.Резніченка та ін.

Мета статті – дослідити і теоретично обґрунтувати поняття «розвивальне середовище», визначити вимоги до організації розвивального середовища закладу дошкільної освіти, його основні компоненти.

Результати дослідження

Термін «середовище» вперше у гуманітарні науки, а саме: психологію і філософію, ввів А. Тен в середині XIX століття. Він вважав, що входження до певного культурного, етнографічного, психологічного, духовного та соціального середовища є головним у розвитку особистості. Аналіз низки наукових праць показав, що різні дослідники та науковці, минулого і сьогодення, мають своє трактування поняття «розвивальне середовище».

Організацію розвивального середовища як важливу проблему розглядала М. Монтессорі. Вона стверджувала, що самостійна діяльність дитини у оформленому педагогом просторово-предметному середовищі є найголовнішою умовою розкриття внутрішнього потенціалу її особистості [4, с. 138]. Тобто важливим завданням вихователя є надання дитині засобів для її саморозвитку і ознайомлення з правилами користування ними. Різноманітне середовище включає в собі поєднання соціальних і природних матеріалів забезпечення повноцінної життєдіяльності людини, як-от: природничо-екологічні об'єкти, художні куточки, ігрові та спортивні осередки, тематичні набори іграшок, медіафайли, конструктори.

Досліджуючи розвиваюче середовище, О. Писарчук зазначає, що це певний комплекс природних і соціально-культурних засобів найближчого і перспективного розвитку особистості, формування її творчих здібностей, що сприяють різні види її діяльності [5, с. 11].

На думку Л. Лохвицької розвивальне середовище – це система умов, що мають безпосередній вплив на розвиток дитини, результати їхньої практичної діяльності. Дослідниця наголошує на тому, що розвивальне предметне середовище є пріоритетним з-поміж інших і його цілеспрямоване формування сприяє розв'язанню проблем сучасного реформування дошкільної освіти. [3, с. 34 - 35]. Г.Григоренко доводить, що «предметно-розвивальне середовище є важливою складовою створення естетичного та емоційно-психологічного комфорту дитини в закладі дошкільної освіти» [1, с. 33].

К. Крутій зазначає, що розвивальне середовище закладу дошкільної освіти має сприяти створенню умов для розвитку різних аспектів життєдіяльності дошкільника, а саме: пізнавального, естетичного, морального, екологічного розвитку, оздоровленню дітей [2, с. 57].

І. Резніченко виокремив низку вимог до розвивального середовища закладу дошкільної освіти, зокрема :

- ✓ середовище повинно складатися з різних елементів, необхідних для оптимізації всіх видів діяльності (фізичних, інтелектуальних та емоційно – вольових компонентів діяльності);
- ✓ середовище повинно бути достатньо зручним, що дає змогу дитині переходити від одного виду діяльності до іншого;
- ✓ середовище повинно бути гнучким і керованим з боку як дитини, так і вихователя [7, с. 30].

Розвивальне середовище включає в себе все, що оточує дитину у реальному часі і може використовуватись у її практичній діяльності (зображувальній, ігровій, трудовій, мовленнєвій та ін.). О. Писарчук серед основних компонентів предметно-розвивального середовища ЗДО виокремлює такі:

- ✓ ігрові і спортивні майданчики, їхнє оснащення (самокати, бадмінтон та ін.)
- ✓ великогабаритні та співмасштабні зросту дитини модулі (гра «Магазин», «Перукарня» та ін.) ;
- ✓ архітектурно-ландшафтні та природничо – екологічні об'єкти (флораріум, акваріум та ін.);
- ✓ тематичні набори іграшок, посібників («Лото», кубики Блума та ін.);
- ✓ аудіовізуальні та інформаційні засоби навчання [5, с.14].

Висновки

Отже, розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти є важливим засобом урізноманітнення діяльності дитини, збереження її емоційного благополуччя, підготовкою до самостійного життя. Предметно-розвивальне середовище, організоване з урахуванням усіх вимог, має необмежені психолого-

педагогічні можливості для організації самопізнання діяльності дитини, створює умови для реалізації її права на вибір певного виду активності, способів її здійснення і безпосередньої взаємодії з тими, хто її оточує.

Список використаних джерел

1. Григоренко Г. Умови створення предметно-розвивального середовища як компонента єдиного освітнього простору. *Дошкільна освіта*. 2010. №3. С. 28-37.
2. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія: у 2-х ч. Київ: Освіта. 2009. Ч. 1. 320 с.
3. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах : [навч.-метод. посібник]. Київ : Шкіл. Світ. 2013. 78 с.
4. Монтессори М. Дом ребенка: метод научной педагогики. М. 1913. 339с.
5. Писарчук О.Т. Особливості формування предметно – розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2014. № 4. С. 9-17.
6. Про дошкільну освіту : Закон України від 18.бер.2020р. №2628. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 02.04.2020).
7. Резніченко І. Створення розвивального простору у групових приміщеннях дошкільного закладу. *Практика управління дошкільного закладу*. 2011. № 1. С. 27-40.

Розділ 2

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

Karolina Klimczyk,

Kolegium Pracowników Służb Społecznych
w Skarżysku-Kamiennej (studia podyplomowe),
Polska

ALTERNATIVE FORMS OF SUPPORT FOR OLDER PEOPLE IN POLAND – OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS

Elderly people may face many limitations which significantly hinder their daily lives. Their loved ones are often in a difficult situation as well, who, through their willingness to provide care, often have to give up their existing activities. It is therefore necessary to provide appropriate forms of support for the elderly, tailored to their needs and abilities.

Keywords: *old age, problems of older people, support for the elderly.*

Introduction

Ageing and old age are aspects of today's scientific literature that are often mentioned, which is related to the demographic ageing of the population and thus the search for solutions to ensure that the last stage of human life is successful and active. Today, however, many elderly people fall ill, which disrupts their everyday life, but also affects the lives of their loved ones. They often give up on the activities they have undertaken so far to provide care for the senior.

As time goes by, older people gradually begin to lose their roles in society, such as professional, socio-organisational and family roles. The course of physiological and pathological aging processes is also observed in the elderly, which cause adverse changes in the general psychophysical condition. Different diseases, dysfunctions and progressive limitations appear in everyday life. Older people may find it difficult to leave their home on their own, but also to perform activities that have not been a problem for them so far. Sometimes it can even happen that self-service processes become complicated. An elderly person can also struggle with difficulties in the

emotional sphere, such as: feeling withdrawn, loneliness, reduced self-esteem, as well as communication disorders with other people¹.

Today, many older people face various problems. It is therefore worth reflecting on alternative forms of support for these people. Alternative solutions will contribute to maintaining their overall psychophysical state. Moreover, such opportunities will improve the functioning of family members who take care of the elderly every day.

Results

Support can relate to helping people who are in a difficult life situation caused by factors such as disability, deprivation, unemployment, illness or old age. With regard to older people, support can be considered in formal, non-formal and informal terms. Assistance provided to the elderly may involve various institutions and organisations. Formal support is related to the operation of the public sector and can be provided by the relevant institutions. Non-formal care can relate to the functioning of the private sector as well as the non-profit sector. Informal support, on the other hand, concerns the care that can be given to an older person by family members, friends or neighbours².

Many elderly people with different illnesses need help in their own local environment. An example of facilities that provide this kind of support is community self-help homes. The Act on Social Welfare defines them as ‘support centres for people with mental disorders who, as a result of impairment of certain bodily functions or adaptability, require assistance to live in a family and social environment, in particular to increase resourcefulness and independence of life, as well as their social integration’³. Community self-help homes are therefore places where an elderly person can participate in various activities aimed at sustaining his/her psychophysical condition, as well as broadly defined integration with other people with similar experiences, but also with the local community.

---

¹ Z. Kawczyńska-Butrym (2016). *Problemy coraz starszej starości – kontekst opieki*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne”, 7: 188-202.

² J. Hołyst (2019). *Wsparcie seniora w formie opieki formalnej, pozaformalnej i nieformalnej na przykładzie rozwiązań w Anglii*, „Folia Oeconomica. Acta Universitatis Lodziensis” 4: 8-9.

³ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2019, poz. 1507, tekst ujednolicony), art. 51a, pkt. 1.

In the functioning of community self-help houses - it is worth to refer to the form of support, which is connected with the possibility of 24-hour stay on their premises. However, it should be noted that not every centre of this type has such places. The Social Welfare Act regulates the aspect of the duration of a participant's stay within the framework of 24-hour stays in the described institution. This stay may last three months, with the possibility of extension to six in special cases, but it may not exceed eight months per calendar year⁴.

A 24-hour stay in a community self-help home seems to be a good alternative for people who take care of the elderly on a daily basis, and for various reasons this process must be interrupted. This may be connected with random situations, such as hospitalization, but it may also refer to the wish of the caretaker to go to a sanatorium or to a holiday. Taking care of a senior requires a person who is in charge of him/her to be ready to help around the clock. Often the effects of the illness of an elderly person - it is not only the person who experiences it who struggles, but also his or her loved ones. These people often experience physical and emotional ailments, and prolonged feelings of discomfort can significantly affect their quality of life. If you are able to use the places of 24-hour stay in a community self-help home, the senior is not suddenly separated from his or her familiar surroundings. The elderly person is then in a familiar environment. People who take care of an elderly person on a temporary basis 24 hours a day - are able to take action, tailored to the needs of the individual. The fears of the older person's caregiver in such a situation can be reduced as he or she is aware that the older person is in a safe and above all familiar place.

One interesting form of support for the elderly can be telecare, which is a great complement to the various possibilities of assistance for seniors. This service is widespread on all continents, but it is most developed in Europe, especially in the Anglo-Saxon countries. Although, due to the specifics of the countries concerned, telecare models may differ, its effectiveness is noted. In the Scandinavian countries,

---

⁴ Ibidem, art. 51a, pkt. 3.

this form of support can be prescribed by a doctor in the form of a prescription, as it is an integral part of the state's care activities⁵.

In Poland, telecare is a new form of support which is currently under development. It can be implemented through IT emergency systems that rely on mobile telephony and the Internet, and they use electronic sensors in devices such as wristbands or pendants that send an SOS signal to defined recipients, such as family, neighbours or the entity that provides the service. This signal can be sent if an unwanted event, such as a fall, is recorded. Very interesting solutions are also those telecare systems that monitor the current situation of the elderly, which applies both to their environment (for example, a smoke detector) and to the individual (for example, by monitoring vital functions). In Poland, telecare is provided mainly by private business entities and sometimes also by non-governmental organisations⁶.

The operation of such systems involves voluntary fees paid by users, but can also be financed by individual local government units. It should be noted, however, that the budgetary situation of a given local government unit, as well as the decisions of individuals, decides about starting financing such a form of support. There is no legislation in Poland that defines the conditions and aspects of financing such a service⁷. Telecare seems to be an effective solution, resulting from the broadly understood development of new technologies. However, the implementation of this form of assistance generates the need to create appropriate legal regulations in this area, as well as the work of specialists from various areas.

I would like to refer to “multi-generational housing”, which is another alternative form of support for older people. The roommates of the elderly can be younger people, and the main idea of this solution is to provide care for the elderly in exchange for the apartment. An elderly person can therefore live with a student who, for making the room available, will keep him/her company, go shopping or help with housekeeping.

---

⁵ R. Pawlińska-Chmara (2016). *Teleopieka – wyzwanie i system wzmocnienia bezpieczeństwa dla samorządów w opiece nad osobą starszą*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 290: 151-152.

⁶ T. Osman, P. Zabielska, M. Paszkiewicz, K. Karakiewicz-Krawczyk, A. Jurczak, J. Włodarska, B. Karakiewicz (2018). *Kierunek rozwoju teleopieki w Polsce na tle doświadczeń Wielkiej Brytanii, Norwegii i Niemiec – wstęp do dyskusji*, „Gerontologia Polska” 26: 303-304.

⁷ Ibidem: 304.

This solution is becoming increasingly popular in countries such as France and Spain. In France, there is even a special organisation, ‘Two Generations Together’, which provides various forms of intermediation, between students and seniors who would like to take advantage of this possibility⁸.

Natalia Ulaniecka points out that in Poland such a solution is rather incidental and in the perspective of further development - it can be assumed that it would lack greater interest⁹. The perception of such solutions is mainly influenced by stereotypes concerning both seniors and students.

Older people often struggle with loneliness. Despite the years gone by, wrinkles and gray hair, they still need contact with people, conversation or a warm gesture. The answer to these difficulties seems to be the “Association of Little Brothers of the Poor”, operating in Poland since 2002. This organisation has set up a programme, entitled as ‘Your presence helps me live’. This programme includes volunteers who want to provide daily help for lonely seniors. Volunteers regularly visit the Society's charges, taking time to talk, go out for a walk together or to the theatre. Creating a relationship based on mutual trust is the foundation of this programme¹⁰.

Watching a Facebook profile or the Association's website - we can read many touching stories about friendships that have been made between the elderly and often very young people. Tolerance towards others, mutual understanding and empathy can contribute to many very positive results. It is very important to talk to older people and keep them company. The needs of the elderly, despite their age, illness or disability, do not only oscillate in physical terms. It is very important to provide support, also on emotional grounds.

Conclusions

Older people can have a lot of problems which make many activities more difficult and require more effort. The ageing of societies generates the need to create and develop solutions that will support the elderly at different levels of their daily lives.

---

⁸ N. Ulaniecka (2018). *Teleopieka, wspólnoty mieszkań dla seniorów oraz międzypokoleniowe współlokatorstwo, czyli alternatywne formy opieki i wspierania osób starszych*, „Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej” 20: 206-207.

⁹ Ibidem: 207.

¹⁰ www.malibracia.org.pl/o-nas/ (20.05.2020).

The solutions presented in the article are alternative forms of activities that are aimed at supporting the elderly, while helping their loved ones, and at the same time preventing excessive institutionalization and loneliness of the elderly. The example of 24-hour stays in community self-help homes shows how the forms of support already provided in such centres can be supplemented. This form of assistance is a response to the needs of those who care for the elderly. Telecare, to which reference was also made, is an example of the use of innovative technologies in the care of the elderly.

Examples of multi-generational housing and the activities of the “Association of Little Friars of the Poor” emphasize the importance of dialogue, between the elderly and the young. Intergenerational communication can not only contribute to the creation of new relationships, but also improve the quality of life of seniors by showing them that despite their age they are still needed, valuable and worthy of interest.

Bibliography

1. Hołyst J. (2019). *Wsparcie seniora w formie opieki formalnej, pozaformalnej i nieformalnej na przykładzie rozwiązań w Anglii*, „Folia Oeconomica. Acta Universitatis Lodziensis” 4.
2. Kawczyńska-Butrym Z. (2016). *Problemy coraz starszej starości – kontekst opieki*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne”, 7.
3. Osman T., Zabielska P. Paszkiewicz M., Karakiewicz-Krawczyk K., Jurczak A., Włodarska J., Karakiewicz B. (2018). *Kierunek rozwoju teleopieki w Polsce na tle doświadczeń Wielkiej Brytanii, Norwegii i Niemiec – wstęp do dyskusji*, „Gerontologia Polska” 26.
4. Pawlińska-Chmara R. (2016). *Teleopieka – wyzwanie i system wzmocnienia bezpieczeństwa dla samorządów w opiece nad osobą starszą*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 290.
5. Ułaniecka N. (2018). *Teleopieka, wspólnoty mieszkań dla seniorów oraz międzypokoleniowe współlokatorstwo, czyli alternatywne formy opieki i wspierania osób starszych*, „Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej” 20.
6. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2019, poz. 1507, tekst ujednolicony).
7. www.malibracia.org.pl/o-nas/

Вікторія-Марія Леник,
студентка філософського факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

ФЕНОМЕН ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ У ПСИХОЛОГІЇ МАТЕРИНСТВА

У статті розглядається феномен почуття провини у психології материнства. Подаються дані дослідження впливу соціальних мереж на формування провини у матерів. Результати проведеного дослідження підтвердили важливість образу «ідеальної мами» у сучасному інформаційному просторі, проте не виявили достовірних відмінностей щодо переживання почуття провини у групах мам, які намагаються та не намагаються бути ідеальними.

Ключові слова: *почуття провини, соціальна мережа, психологія материнства.*

Вступ

Сучасні інформаційні, соціальні та соціально-психологічні умови, моральна криза та нестабільна ситуація у суспільстві ускладнюють процес самореалізації, зокрема й у батьківській сфері, що може викликати в особистості почуття провини, яке позначається на особливостях ставлення особи до самої себе та взаєминах з іншими людьми.

Поняття «провина» визначається науковцями як вище почуття, притаманне тільки людині, що характеризується невдоволеністю особистості собою та навколишньою дійсністю, проявляються як неузгодження між бажаним та дійсним [3]. Провина – це соціально сформоване почуття [7]. Таким чином, почуття провини характеризується як один із індикаторів засвоєння особистістю суспільних і моральних норм та правил.

Проблематику феномену почуття провини розробляли такі науковці як З. Фройд, Е. Фромм, Р. Мей, Е. Ільїн, І.В. Ананова, Л.М. Коротяєва, О.В. Царькова [5; 6; 4; 2; 1; 3; 7] та інші.

В.І. Ананова до індикаторів наявності почуття провини відносить: «високий загальний рівень емоційної нестабільності, негативне емоційно-ціннісне ставленням до себе, функціонування захисного комплексу, схильність чекати на покарання, орієнтування на нормативність, демонстрування самозвинувачення,

вимогливість до себе, специфічне реагування в ситуації «провини» [1]. Специфіка батьківського почуття провини полягає у надмірній концентрації уваги особою на своїх недоліках у сфері сімейного життя, зокрема батьківства, та реальній ситуації реалізації моделі взаєностосунків «батьки-діти».

Основною причиною формування невпевненості та почуття провини в батьків є невідповідність засвоєних з дитинства (шляхом ідентифікації) патернів поведінки у моделі «батьки-діти» сучасним вимогам та очікуванням суспільства [5]. В умовах мінливого та швидкоплинного інформаційного простору батьки зустрічаються з різними підходами щодо виховання дітей, які часто суперечать один одному. Таким чином, подані вище явища стимулюють утворення почуття провини у батьків. Проте і досі малодослідженою залишається проблема впливу соціальних мереж на появу почуття провини у матерів та на подальшу побудову стосунку і патернів поведінки у моделі «мама-дитина».

Результати дослідження

З метою визначення особливостей впливу соціальних мереж та трансльованого через соцмережі образу «ідеальної мами» на виникнення у матерів почуття провини, нами було проведене пілотажне дослідження. Інструментом дослідження слугував метод анкетування з елементами експерименту. Анкета включала у себе відкриті, напівзакриті та закриті запитання, значна частина питань виражалася у формі шкали інтенсивності прояву психологічного явища. На початку анкетування всі досліджувані жінки переглядали коротке відеоповідомлення, яке узагальнювало основні тенденції пропагованого образу ідеальної мами. *Гіпотеза дослідження:* образ «ідеальної мами», що транслюється соціальними мережами, впливає на виникнення почуття провини у матерів.

Вибірку дослідження складала 21 жінка, що добровільно та анонімно погодились пройти опитування. Усі жінки брали участь у навчальному семінарі «Супер МатаТусі» від «Карітас Надвірна» у м. Івано-Франківськ. Різноманітність вибірки проявлялася у відмінностях між досліджуваними по таких критеріях: вік, кількість дітей, професія.

Усі 100% респондентів, що взяли участь у дослідженні, стверджували, що їм відомі риси та обов'язки сучасної ідеальної мами, перераховані вище. Таким чином, результати дослідження підтверджують наявність та поширення у суспільстві стереотипного образу «ідеальної мами». 67% опитаних жінок стверджують, що не підписані на мам-блогерок, проте 62% все ж хочуть бути схожими на образ ідеальної мами, що побутує у сучасному інформаційному просторі. До основних ресурсів пропаганди образу ідеальної мами, на думку досліджуваних жінок, відносяться YouTube, Facebook, Instagram, ЗМІ, судження родичів та знайомих, релігійні книги, психологічні тренінги для батьків, психологічні вебінари, власний досвід. Такі дані свідчать про те, що соціальні мережі не визнаються респондентками як єдине джерело пропагування ідеалізованого материнського образу.

Середньостатистичні показники виникнення у жінок бажання бути схожою на ідеальну маму становлять 62,3%. Основними причинами, чому жінки намагаються бути схожими на ідеальну маму є: бажання бачити своїх дітей щасливими (24%), бажання бути опорою для своїх дітей (5%), прагнення надати дітям усе найкраще (5%), намагання виразити у такий спосіб любов до дітей (5%), бажання виховати впевнених дітей (5%), прагнення до відчуття щастя (5%).

67% опитаних жінок відчувають провину через власну невідповідність ознакам ідеальної мами. Середньостатистичні показники частоти виникнення почуття провини у жінок становить 40,44%. Причинами такої невідповідності жінки називають надмірну власну зайнятість (19%), слабкий імпульс-контроль негативних емоцій (19%), низький рівень задоволення потреб дитини (5%), власні надто високі вимоги (5%), відсутність задовільної кар'єри (5%) тощо. Оскільки аналіз отриманих даних за критерієм нормальності Колмагорова-Смирнова засвідчив, що розкид даних не відповідає нормальному, то для подальших статистичних підрахунків нами були обрані непараметричні методи. Для виявлення достовірності відмінностей між двома незалежними вибірками (розподіл за критеріями бажання/небажання бути схожою на ідеальну маму; наявність/відсутність почуття провини) ми обирали U-критерій Манна-Уїтні, за

яким не було виявлено достовірних відмінностей щодо переживання почуття провини у групах мам, які намагаються бути ідеальними (Гр 1) та не намагаються (Гр 2). Отже, результати дослідження не підтвердили гіпотезу про те, що соціальні мережі впливають на виникнення почуття провини у матерів. Такий попередній результат дослідження можемо пояснити наступними обмеженнями дослідження: малочисельність вибірки, різноманітність досліджуваних за віком, професією та кількістю дітей, охоплення лиш тих жінок, які відвідали тематичний семінар, а отже, припускаємо, більш мотивованих отримувати різносторонню інформацію.

Висновок

Результати проведеного дослідження підтвердили загальнозживаність та важливість образу «ідеальної мами» у сучасному інформаційному просторі. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у поглибленому вивченні факторів формування почуття материнської провини у сучасному світі, пошуку більш чутливих методів для визначення рівня почуття провини у батьків; проведення психокорекційної роботи з батьками у вигляді тренінгів, конференцій, соціальних бесід тощо, з метою просвітництва щодо здорових стосунків у системі «батьки-діти» та особистісного розвитку батьків.

Список використаних джерел

1. Ананова І.В. Особистісні та процесуальні особливості переживання почуття провини : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Київ, 2015. 345 с.
2. Ильин Е. Эмоции и чувства. Питер, 2016. 784 с.
3. Коротяєва Л. М. Теоретичні засади відчуття провини як психологічного феномену. *Проблеми експериментальної та кризової психології*. 2011. Вип. 9. С. 120 – 128.
4. Мэй Р. Смысл тревоги / пер. с англ. М. И. Завалова. Москва, 2001. 384 с.
5. Фрейд З. Идентификация. *Психология самосознания*. Самара, 2000. С. 488–492
6. Фромм Е. Втеча від свободи / пер. з англ. М. Яковлева. Харків, 2019. 286 с.
7. Царькова О.В. Почуття провини як один з аспектів розвитку особистості та її соціальної взаємодії. *Науковий вісник Херсонського наукового університету. Серія «Психологічні науки»*. 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 79 – 83.
8. Sydoryk Y, Kogutiak N. Social Network of the Ukrainian Teenagers Whose Parents Are Long Time Abroad. *IntellectualArchive*. 2014. ISSN 1929-4700. P. 39-43

Вікторія Павлушинська,
магістрантка педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Інна Червінська,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлено змістову сутність життєвої компетентності людини в контексті формування та розвитку особистості молодшого школяра.

Ключові слова: *життєва компетентність, початкова школа, соціокультурний простір.*

Вступ

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку особливої актуальності набуває проблема створення умов для формування особистості, яка здатна до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства. У зв'язку з цим соціальні та педагогічні проблеми формування життєвої компетентності особистості виходять сьогодні на рівень пріоритетних в українському суспільстві. У справі об'єднання людства на основі певних ціннісних засад і цільових орієнтирів, безумовно, одним із пріоритетних чинників стає безперервна освіта. Безперервність виступає у сучасному культурно-освітньому контексті як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини. За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно обновляється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань.

Результати дослідження

Поняття життєвої компетентності особистості є одним із тих, що засвідчує складне і багатоаспектне явище у системі соціалізації людини, її освіти, навчання та виховання. Життєва компетентність охоплює у собі такі надбання особистості, як навчання впродовж життя, знання, вміння, навички, способи діяльності,

розвинені можливості сприймання, розуміння та творчого використання матеріальних та духовних цінностей суспільства. Загальновідомо, що навички і компетенції молодих людей є результатом навчання і повсякденної діяльності, результатом здобуття формальної і неформальної освіти.

Проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з побудовою системи безперервної освіти як частини соціальної практики (соціально-освітній аспект безперервної освіти), друга – із процесом засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Саме тому в другій половині 90-их років ХХ століття у сфері освіти дорослих було проголошено сполучення принципу безперервності освіти із принципом навчання протягом життя і формуванням суспільства знань. Виходячи з того, що в сучасному світі людині необхідно постійно отримувати все нові й нові знання, підвищувати свій освітній капітал, виникла навіть ціла концепція безперервної освіти, що базується на ідеї навчання впродовж життя.

Вперше концепція навчання впродовж життя була представлена у 1965 році П. Ленграндом на форумі ЮНЕСКО. У запропонованій ученим теорії в центр розвитку суспільства були поставлені компетенції людини, для якої держава повинна створити всі необхідні умови для постійного розвитку її здібностей протягом життя [3]. Освіта впродовж життя базується на чотирьох засадах: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити. Навчитися пізнавати, передбачає, поєднувати досить широку загальну культуру з можливістю поглибленої роботи в обмеженому колі дисциплін.

У контексті педагогіки життєтворчості життєва компетентність особистості розглядається як складне поняття, що охоплює «уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; здатність обирати адекватні та ефективні способи розв'язання життєвих проблем; знання своїх особистих якостей, своїх досягнень і недоліків; здатність до самовдосконалення та самореалізації, здатність розуміти й оцінювати інших людей, встановлювати з ними адекватні способи спілкування, проявляти толерантність у стосунках; уміння керувати собою й обставинами свого життя [1].

Принцип «навчання впродовж життя» сьогодні діє в усіх цивілізованих країнах, оскільки в умовах інформаційного соціуму кожна людина постійно відчуває брак певних знань і має потребу в їх регулярному оновленні. Зростає кількість людей, які продовжують освіту і освоюють нові професії або підвищують кваліфікацію. Це відбувається з багатьох причин: існуючі професійні знання швидко застарівають; популярні у попередні часи професії стають незатребуваними; людина втрачає інтерес до тієї професії, якою вона займається, або прагне підвищити якість професійних знань.

Так, безперервна освіта має відкрити можливість здобуття якісної освіти для всіх, забезпечення рівного доступу до освіти всіх категорій населення. У цілому ж у сучасних умовах навчання впродовж життя стає необхідним як для окремої особистості, так і для суспільства. Для держави безперервна освіта людини – це провідний напрям соціальної політики щодо реалізації забезпечення сприятливих умов загального та професійного розвитку кожної особистості.

Формування життєвої компетентності у початковій школі – це складний, цілеспрямований та систематичний процес, який передбачає пізнавальний, загальнокультурний, соціальний, особистісний розвиток. Життєва компетентність включає такі компоненти, як: здоров'язбережувальна, емоційно-вольова, комунікативна, соціальна, інформаційна, когнітивна.

Отже, життєва компетентність змінюється, набуваючи позитивних або негативних рис. Її формування залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників впливу, а реалізація потенційних можливостей може відбуватися у певному часі і просторі. Суттєвою ознакою життєвої компетентності школярів є те, що вона має різнорівневий та індивідуальний характер. У представників відносно однакових вікових груп можна спостерігати різні рівні сформованості життєвої компетентності: від вкрай обмеженого до високого рівня оволодіння необхідним життєвим досвідом. Усвідомлення цієї ознаки вимагає забезпечення для кожної дитини індивідуального підходу під час визначення перспективної програми її індивідуального розвитку та соціалізації, набуття необхідних знань, умінь і навичок.

Життєва компетентність школярів безпосередньо залежить від педагогічної діяльності, яка спрямована на особистість з метою надання необхідної освітньої допомоги, створення належних умов життєдіяльності та навчання. Володіння життєвими компетенціями, що забезпечують успішну взаємодію з однолітками і дорослими, здатність вибудовувати відносини з соціальним оточенням надзвичайно важливі для дитини. Змістовний аналіз проблеми формування компетенцій у дітей та наступності дошкільної та початкової шкільної ступенів освіти можливий лише в рамках дослідження психолого-педагогічних аспектів неперервної освіти.

Основні цільові орієнтири, особистісні результати освоєння дитиною основної освітньої програми відображені у державному освітньому стандарті початкової загальної освіти. Дослідник О. Павлик [2] відзначає, що компоненти життєвої компетентності у своїй сукупності віддзеркалюють сутність самого поняття. Природно, що їх формування у молодших школярів у реальному освітньому процесі має певні особливості.

Тому, враховуючи означені умови, дослідниця виокремлює такі компоненти життєвої компетентності:

- 1) компетентності відносно себе як особистості (здоров'язберігальна компетентність, емоційно-вольова компетентність);
- 2) компетентності відносно взаємодії з іншими людьми (комунікативна компетентність, соціальна компетентність);
- 3) компетентності відносно діяльності в усіх її видах і формах (інформаційна компетентність, когнітивна компетентність). З урахуванням зазначених вимог, формування життєвих компетенцій у дітей передбачає пізнавальний, загальнокультурний, соціальний, особистісний розвиток (табл. 1).

Рис.1. Життєві компетентності (О.Павлик).

Висновок

Формування життєвих компетенцій (здоров'язбережувальна, емоційно-вольова, комунікативна, соціальна, інформаційна, когнітивна) у дітей молодшого шкільного віку суттєво залежить від наступності і динаміки їх розвитку, врахування вікових та індивідуальних закономірностей, що визначають створення необхідних умов для педагогічної підтримки, що сприяють освоєнню життєвих компетенцій для забезпечення прийняття оптимальних рішень суб'єктами педагогічного супроводу в різних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Можасева О. М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі. *Початкова освіта*. 2009. № 32. С. 23–27.
2. Павлик О. Розвиток життєвих компетентностей молодших школярів на уроках української мови засобами ІКТ. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Випуск 47. С. 147–149.
3. Яцук І. П. Формування життєвої компетентної особистості : Науково-метод. посібник. Хмельницький: Вид. ХГПУ, 1999. 54 с.

Мар'яна Медик,

магістрантка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

Олена Будник,

доктор педагогічних наук, професор

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ НУШ:

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті висвітлено результати педагогічного експерименту щодо виявлення мотиваційного аспекту соціалізації першокласників в освітньому середовищі Нової української школи (НУШ).

Key words: *соціалізація, початкова школа, мотиваційна сфера особистості, етапи соціалізації.*

Вступ

Проблема дослідження соціалізації першокласників в освітньому процесі НУШ у сучасних умовах зумовлена не лише реформуванням системи освіти в Україні в цілому, а й іншими чинниками, як: кризою в соціально-економічній сфері суспільства, потребами дослідження проблеми людини у міждисциплінарному контексті, особливостями адаптації та соціалізації учнів, в тому числі дітей-переселенців зі сходу країни, дітей війни і «групи ризику» тощо. Про актуальність досліджуваної проблеми свідчить те, що в Концепції Нової української школи (НУШ) наголошено: «Процеси розвитку, виховання і соціалізації в Новій школі покликані зробити випускника конкурентоздатним у 21-му столітті» [1].

Питання соціалізації на різних рівнях досліджували такі вчені, як: А.Бандура, В. Болгаріна, О. Будник, О. Варецька, Г. Васянович, І. Зверєва, В. Іванов, А. Капська, Л. Коваль, О. Кононко, В. Костів, В. Кремень, М.Лукашевич, В. Оржеховська, В. Петрович, Н. Сейко та інші.

Для успішної соціалізації, за Д. Смелзером, необхідна дія трьох фактів: сподівання, зміна поведінки і прагнення відповідати цим сподіванням. Процес формування, на його думку, відбувається на трьох різних стадіях [2]: стадії наслідування і копіювання дітьми поведінки дорослих; ігрової стадії, коли діти

усвідомлюють поведінку як виконання ролі; стадії групових ігор, на якій діти вчаться розуміти, що від них чекає ціла група людей.

Результати дослідження

При виборі методичного інструментарію для дослідження соціалізації дітей в середовищі НУШ нами було враховано такі аспекти:

- використання методів комплексної оцінки умов ефективності шкільної соціалізації;
- доступність обраних методик для учнів 1 класу;
- врахування надійності та валідності обраних методик дослідження.

Важливими педагогічними умовами ефективної соціалізації слугували особливості розвитку мотиваційної, емоційно-вольової, комунікативної та інтелектуальної сфери учнів 1 класу. У статті висвітлено лише дані по мотиваційному аспекту. У процесі експерименту було обрано два перших класи для виявлення рівня розвитку кожного окремого показника і соціалізації в цілому. При цьому було визначено такі рівні – високий, середній і достатній.

Вивчення мотиваційної сфери здійснювалося в аспекті ставлення першокласників до навчання та школи назагал. Тому було визначено такі три показники, як: “Бажання вчитися” (Б.В.); “Пізнавальна активність” (П.А.); “Ставлення до школи” (С.Ш.).

Розглянемо особливості виконання завдань кожним із названих класів, які в свою чергу назовемо: клас “А” і клас “Б”. Бажання ходити до школи в класі “А” на високому рівні виявили 58% дітей, на середньому – 42 %. Дітей з достатнім рівнем розвитку в даному класі не виявилось. У класі “Б” високий рівень виявили 30% дітей, середній – 56%, достатній – 13%. Пізнавальну активність у класі “А” виявлена на таких рівнях: високий – 48% дітей, середній – 48%, достатній 4%. У класі “Б”: високий рівень – 26% дітей, середній – 66%, достатній – 8%. Заслужують на увагу показники “С.Ш.”, так як достатній рівень у всіх групах відсутній (клас “А”), то високий рівень у класі “Б” – 82%, середній – 18%. Ці дані подано в табл. 1.

Рівні розвитку мотиваційної сфери першокласників щодо їх соціалізації

Тестове завдання	Рівні (%)					
	Клас "А"			Клас "Б"		
	В	С	Д	В	С	Д
Бажання вчитися (Б.В.)	58	42	–	30	56	13
Пізнавальна активність (П.А.)	48	48	4	26	66	8
Ставлення до школи (С.Ш.)	–	–	–	82	18	–

*У таблиці 2.2: В – високий рівень розвитку мотиваційної сфери; С – середній; Д – достатній.

Аналізуючи результати дослідження, виявлено, що бажання навчатися (Б.В.) у більшості дітей знаходиться на високому та середньому рівнях. Такі дані є зрозумілими, враховуючи те, що діти з цікавістю ставляться до нової, незвичайної та захоплюючої для них навчальної діяльності, крім того, їх приваблює можливість зайняти нову соціальну позицію. Встановлено, що перед вступом до школи у дітей спостерігається підвищена мотиваційна активність, яка пов'язана з бажанням ходити в школу, вчитися. Пізніше ця активність може втримуватися приблизно на тому ж рівні, як зафіксовано в нашому дослідженні, але може й знижуватися, що передусім залежить від рівня розвитку пізнавальної сфери дитини, її емоційно-вольових особливостей, уміння спілкуватися, а також від методів освітньої роботи вчителя-класовода, морально-психологічної ситуації та атмосфери у класі.

Таким чином, наведені особливості розвитку мотиваційної сфери першокласників дають підстави стверджувати, що в цілому у період соціалізації дітей в школі значна частина з них зустрічається з труднощами щодо формування свого позитивного ставлення до навчання.

Рівень розвитку мотиваційної сфери дітей у період їхньої адаптації у школі має деяку варіативність, тобто є вихованці, в яких ознаки мотиваційної сфери,

що мають пряме відношення до навчальної діяльності знаходяться на високому рівні в 50% дітей, на середньому (43 %) і на достатньому (7%).

Розглядаючи особливості розвитку мотиваційної сфери у зв'язку з адаптацією дітей в школі було встановлено, що чим нижчим є рівень адаптації, тим менші ознаки показників, які характеризують особливості мотивації учнів. Так, наприклад, прояв бажання вчитися в учнів з успішною адаптацією в середньому вищий на 0,2 умовних бали (табл. 2). За ознаками пізнавальної активності цей показник складає 0,6 умовних бали. Є різниця і в показнику “ставлення до школи”.

Таблиця 2

Показники розвитку мотиваційної сфери першокласників залежно від рівня їх адаптації до навчання

Рівні адаптації до навчальної діяльності									
	Високий			Середній			Достатній		
	Хлоп.	Дівч.	Σ	Хлоп.	Дівч.	Σ	Хлоп.	Дівч.	Σ
Б.В.	2,2	2,6	2,4	2,4	2,2	2,3	2,2	2,2	2,2
П.А.	2,2	2,8	2,5	2,3	2,3	2,3	1,8	2,0	1,9
С.Ш.	2,8	3,0	2,9	2,8	2,4	2,6	2,8	2,4	2,9
<i>Разом</i>	2,4	2,8	2,6	2,5	2,3	2,4	2,4	2,2	2,2

У таблиці подано також дані за гендерним принципом, де чітко помітно дещо вищі показники щодо ставлення до навчання й пізнавальної активності у дівчаток, на відміну від хлопчиків. Отож особливості показників, які характеризують мотиваційну сферу, мають певну різницю між хлопчиками і дівчатами залежно від рівня їх адаптації у школі. В деяких випадках він значно вищий у дівчаток, в яких спостерігається високий рівень адаптації. Очевидно, це пояснюється також дещо швидшим розвитком дівчаток у цьому віці, що сприяє більш успішній їх соціалізації в умовах НУШ.

Таким чином можна зробити висновок про те, що особливості розвитку мотивації можуть по-перше, виступати певними характеристиками успішності

психологічної адаптації дітей у школі, по-друге, вони становлять суттєво важливу інформацію для здійснення диференційованого підходу у навчанні і можуть бути враховані під час вибору засобів, що сприяють покращенню адаптації до навчальної діяльності та в цілому соціалізації школяра.

Висновки

Зважаючи на обмежений обсяг статті, ми не можемо висвітлити повною мірою результати педагогічного експерименту. Однак це дало змогу нам прийти до таких висновків.

У процесі дослідницької роботи виокремлено ефективні педагогічні засоби, що мають вплив на соціалізацію першокласників у НУШ, серед яких – Lego-конструктори. Водночас нами значну увагу приділено морально-психологічному середовищу в класі, емоційному комфорту для учнів у школі. Виявлено, що у більшості дітей молодшого шкільного віку показники емоційно-вольової сфери фіксують достатній рівень її розвитку. Відтак, є діти (25 %), у яких вона знаходиться на достатньому рівні розвитку.

Виявлено тенденцію, аналогічну з попередніми даними, зменшення рівня розвитку емоційно-вольової сфери з погіршенням показників адаптації дітей до школи в середньому на 0,2 умовних бали. Досліджено, що особливості соціалізації хлопчиків та дівчаток істотно не вирізняються, але зафіксовано деяку тенденцію до вищої адаптації до шкільного навчання дівчаток. Встановлено, що в обстежених класах є школярі з високим, середнім і достатнім рівнем соціалізації, відповідно: 29%, 50%, 21%. Доведено, що особливості розвитку мотиваційної сфери дітей мають певні відмінності, залежно від особливостей адаптації їх до умов школи. Її показники мають тенденцію зменшуватися з погіршенням адаптації.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Основні етапи соціалізації особистості. Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12652/>

Діана Ласяк,

магістрантка педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Інна Червінська,

кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ДОЗВІЛЛЕВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ГІРСЬКИХ ШКІЛ

У статті висвітлено сутність дозвілля як соціально-педагогічного явища, охарактеризовано особливості навичок дозвіллевої діяльності учнів в позаурочний час та культури дозвілля вихованців гірських шкіл.

Ключові слова: *гірська школа, дозвілля, дозвіллева культура, соціально-педагогічна діяльність.*

Вступ

Необхідність модернізації вітчизняної освіти, зумовлена швидкими темпами розвитку науково-технічного прогресу, вимагає від людини безперервного поновлення своїх знань, умінь і навичок. Зміст модернізації освіти і виховання визначається зміною цілей та пріоритетів освіти і виховання – не тільки навчити зростаючу особистість, але й розвинути її пізнавальні та творчі здібності, сформувати систему універсальних знань, умінь, навичок дозвіллевої культури в позаурочний час. Дозвілля як педагогічне явище вивчається на стику багатьох наукових напрямів різними фахівцями. У сучасних дослідженнях з педагогіки, культурології, філософії (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Струманський та ін.) вільний час розглядається як простір для здійснення специфічних соціальних процесів, де виявляються базові та нові витoki виникнення вільного часу, його взаємозв'язок із освітнім процесом та соціально-культурна цінність. Молодший шкільний вік – це час особистісного становлення дитини, розвитку її здібностей талантів, формування певних особистісних умінь та компетенцій. Особливо важливу роль у цей період відіграє залучення дитини до культурного дозвілля шляхом організації культурно-дозвіллевої діяльності в позаурочний час.

Результати дослідження

Культурно-дозвіллева діяльність повинна стати спільною розвиваючою діяльністю дітей і дорослих, яка базується на провідних ідеях та принципах

педагогіки партнерства. При цьому необхідно надавати школярам самостійність вибору, забезпечувати зміну ролей і діяльності кожної дитини, розвивати інтереси, вміння та здібності. Свої дослідження вказаній проблемі присвятили такі вітчизняні та зарубіжні вчені як О. Биковська, А. Жарков, О. Матвієнко, Г. Сорока, М. Ярошенко та ін. У наукових розвідках цих дослідників поняття «культурно-дозвіллева діяльність» трактується як процес опанування зростаючою особистістю надбань національної культури, історії та досвіду поколінь.

Залежно від вибору форм соціально-культурної діяльності, дозвілля сприяє самовдосконаленню та розвитку зростаючої особистості. До інноваційних форм культурно-дозвіллевої діяльності відносимо організацію та участь учнів гірських шкіл у таких заходах як: традиційні свята горян - «Вихід на полонину», «Свято гуцульської бринзи», «Гуцульський ліжник», фестивалі «Гуцульська уберя», «Гори скликають друзів», концертні програми за участю дитячих музичних та танцювальних колективів, конкурси майстрів народних ремесел (бондарство, ліжникарство, лозоплетіння, різьба по дереву та ін.) народні ігри, театралізовані вистави аматорського театру, музичні фестивалі народної пісні та гуцульського фольклору, тематичні свята та інше.

Таким чином, культурно-дозвіллева діяльність – це діяльність, яка використовується для педагогічно-організованого проведення вільного часу, та дозвілля із врахуванням інтересів, потреб та запитів дітей та їх батьків.

Організована на належному рівні культурно-дозвіллева діяльність сприяє створенню, поширенню і примноженню духовних цінностей, розвитку прикладних умінь та компетентностей зростаючої особистості. Оскільки її практико-зорієнтований виховний компонент за масштабами впливу на особистість виходить далеко за межі організації культурного дозвілля та вільного проведення часу учнями освітніх закладів гірських регіонів. Це великомасштабна соціальна акція, мета якої – всебічний розвиток зростаючої особистості.

Сутністю культурно-дозвіллевої діяльності учнів гірських шкіл є їх творча поведінка щодо вільного вибору виду занять і ступенів активності, унікальному соціокультурному просторі. Ця діяльність детермінована потребами та інтересами, що скеровуються (але не нав'язуються) педагогами закладів позашкільної освіти щодо організації дитячого дозвілля спільно з іншими педагогами та батьками школярів.

Сфера дозвілля відзначається величезною силою впливу на учнів. Оскільки насичений зміст та інтегровані засоби культурно-дозвіллевої діяльності можуть у певній мірі задовільнити потреби зростаючої особистості в пізнанні навколишнього світу, самовираженні і самоствердженні. А організоване дозвілля дітей та підлітків стає джерелом інтелектуального розвитку, місцем здобуття позитивного досвіду.

В культурологічній та психолого-педагогічній літературі різноманіття індивідуальної і соціальної активності у закладах культури та дозвілля учнів гірських шкіл регіону Українських Карпат характеризується категорією «культурно-дозвіллева (соціокультурна) діяльність», яку вважають певним феноменом соціального і культурного життя. Оскільки культурно-дозвіллева діяльність закладів позашкільної освіти цього регіону тісно пов'язана з іншими видами життєдіяльності людей, які проживають в умовах високогір'я (побутовою, релігійною, освітньою, мистецькою, соціальною, ремісничою, трудовою тощо) [2].

Педагогічна наука виділяє організацію дозвіллевої діяльності в окремий напрям – педагогіку дозвілля (А. Воловик), яка вивчає шляхи та методи освіти й виховання особистості у дозвіллевій сфері, розкриває зміст такої діяльності, виокремлює напрями цілеспрямованої роботи соціальних інституцій щодо організації дозвілля.

Дозвіллева діяльність умовно поділяється на культурну, антикультурну та асоціальну. Основні розбіжності між цими видами дозвіллевої діяльності полягають у тому, що культурно-дозвіллева діяльність спрямована на розвиток особистості, створення цінностей, які схвалює суспільство, оскільки

антикультурна дозвіллева діяльність, навпаки, спрямована на руйнування особистості [1].

Висновки

Вирішення окреслених проблем можливе шляхом активізації соціально-педагогічного напрямку культурно-дозвіллевої діяльності. В межах цього підходу стає можливим збереження традиційних форм дозвілля школярів, підвищення рівня їх організації, розвиток дозвіллевої культури, введення інновацій, технологізація організації дозвіллевої діяльності, популяризація різних видів змістовного дозвілля, розширення інфраструктури дозвіллевого простору, доступність сфери дозвілля для широкого кола громадян [3]. Безпосередньо культура дозвілля як результат педагогічного впливу і самовиховання – це сукупність одночасно діючих інтелектуальних, емоційних і вольових чинників організатора вільного часу. Тому потрібно розвивати такі види дозвілля, які зможуть задовольняти соціокультурні потреби людей, стануть джерелом розвитку особистості та суспільства, допоможуть перетворювати вільний час в оптимальний стиль проведення дозвілля.

Список використаних джерел

1. Воловик А. Ф. Педагогика досуга : учеб. пособие. М.: Флинта, 1998. 240 с.
2. Chervinska I. Mountain School of the Ukrainian Carpathians: Problems and Prospects of Development. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Vol 1, No 2-3. (2014). p. 28-33.
3. Червінська І. Б. Соціокультурні трансформації дозвіллевого простору гірської школи карпатського регіону: від народних традицій до сучасності. Гірська школа: сучасні виклики і перспективи розвитку: монографія / за наук. ред. д.п.н. Оліяр М.П. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. С.404-428.

Katarzyna Pyrgiel,
Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu,
Polska

POLSKA RODZINA W OBLICZU MIGRACJI POLISH FAMILY IN THE FACE OF MIGRATION

The article I am presenting concerns the functioning of the Polish family in the face of economic migration. Economic trips of family members have a different impact on its durability and functioning. There is no doubt that the positive effect of migration is the improvement of material conditions and the satisfaction of the family's economic needs. Negative consequences include the possibility of family break-up, loneliness of its

members and educational problems with children. In the presented article, I attempt to present various aspects of labor migration and their impact on the functioning of the family, I use literature devoted to this issue.

Key words: *family, family functions, migration family, euroorphan.*

Prawidłowy rozwój dziecka zależy od złożonych oddziaływań wychowawczych. „Dziecko wymaga żywej, stałej i niezastępowalnej obecności rodziców, którzy obdarzają je miłością i czują się odpowiedzialni za jego rozwój.”¹¹ Aby właściwie funkcjonować i rozwijać się, dziecko potrzebuje stałej obecności obydwójga rodziców. Dlatego decyzja małżonków o migracji zarobkowej jednego z nich ma istotny wpływ na życie wszystkich członków rodziny. Cała rodzina odczuwa skutki migracji. Migracja ta zmienia diametralnie sposób funkcjonowania rodziny. Niejednokrotnie bowiem transformacji ulega styl życia rodziny, ale także więzi, wartości oraz zasady panujące w rodzinie. Niestety zasadą tą często staje się konsumpcjonizm. Jak bowiem słusznie zauważa Grażyna Miłkowska „współczesny człowiek kuszony perspektywą lepszego życia, stabilnej pracy, szybkiego awansu ekonomicznego, pogubił się w dokonywanych wyborach zapominając o najbliższych, a w szczególności o dzieciach. To właśnie one płacą najwyższą cenę za wybory podjęte przez rodziców”.¹²

W literaturze wyeksponowane są zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje migracji zarobkowej. W związku z masowymi wyjazdami zagranicznymi Polaków po 2004 roku znacznie wzrosła skala tzw. zjawiska eurosieroctwa. „Eurosierota to dziecko, które wychowuje się bez co najmniej jednego rodzica, który wyjechał za granicę w celach zarobkowych”. Eurosieroctwo natomiast to „fakt nieposiadania przez kogoś, obojga rodziców lub jednego rodzica, którzy opuścili kraj w poszukiwaniu pracy.”¹³ Obserwuje się tendencje wzrostowe migracji zarobkowych. Z tego względu ich konsekwencje, a szczególnie eurosieroctwo, stają

---

¹¹ D. Kubisa-Skalska, *Ojciec - jego wpływ na życie i wychowanie dziecka*, "Przedszkole" 2006, nr.2, s.8.

¹² G. Miłkowska, *Wychowawcze i społeczne skutki emigracji zarobkowej dla rozwoju dzieci* (na przykładzie regionu częstochowskiego), [w:] *Smak emigracji. Dramaty dzieci*, M. Janukowycz (red.), Wyd. Scriptum, Kraków 2009, s. 97.

¹³ K. Gromadzka, *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach rozłączonych*, [w:] *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobecki (red.), Trans Humana, Białystok 2009, s. 81.

się poważnym problemem. Niestety problem ten jest często niedostrzegany przez organy władzy państwowej.

Należy też zwrócić uwagę na pozytywne konsekwencje migracji zarobkowych. Do najbardziej pozytywnych zalicza się niewątpliwie poprawę sytuacji materialnej rodziny. Z badań wynika również, że na podjęcie decyzji o migracji zarobkowej duży wpływ ma możliwość realizacji, dzięki niej, planów wymagających dużych nakładów finansowych, perspektywa zapewnienia rodzinie lepszego standardu życia, poszerzenia szans edukacyjnych dzieci i ich finansowego zabezpieczenia¹⁴.

O innych pozytywnych konsekwencjach migracji zarobkowych pisze m.in. Z. Kawczyńska-Butrym. Jej zdaniem „długotrwała rozłąka może łagodzić niektóre dysonanse w życiu rodziny, osłabiać nieporozumienia, uświadamiać znaczenie więzi i obecności bliskich osób, przywracać poczucie wartości bycia razem, sprzyjać i pogłębiać więzi”¹⁵. Można więc zauważyć, że wśród pozytywnych konsekwencji nie muszą dominować – mimo powszechnej opinii - jedynie kwestie ekonomiczne. Nieobecność jednego z rodziców motywuje (zwłaszcza starsze dzieci) do bycia samodzielnym (choć oczywiście powinny zostać wyznaczone odpowiednie granice tej samodzielności). Natomiast pozostający w kraju współmałżonek zmuszony jest często zmierzyć się z nowymi, dotychczas niewykonywanymi czynnościami i zadaniami, przez co rozwija on nowe umiejętności i zdobywa większą pewność siebie. Pozytywnym skutkiem migracji zarobkowej może być także uświadomienie sobie wartości i roli rodziny.

Z drugiej strony – migracje zarobkowe rodziców mają także negatywny wpływ na funkcjonowanie dzieci z powodu braku stałej obecności któregoś z rodziców. Gdy rodzina jest niekompletna, zmniejsza się ich poczucie bezpieczeństwa. Dzieci w szczególny sposób przeżywają tę sytuację. Wynika to stąd, iż „rodzina jest dla dziecka miejscem gromadzenia pierwszych doświadczeń, miejscem zdobywania podstawowej

---

¹⁴ D.Gizicka, J. Gorbaniuk, M. Szyszka, *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, Wyd. KUL, Lublin 2010, s. 89-91.

¹⁵ Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Wyd. UMCS, Lublin 2009, s. 74.

wiedzy o świecie, o normach moralno-społecznych."¹⁶ Na skutek braku wspólnego mieszkania i dzielonej wspólnie przez rodziców przestrzeni zanika lub ulega zmianie ich kontrola nad dzieckiem. Gdy jeden z rodziców nie uczestniczy w codziennych sprawach dziecka, zmienia się także organizacja życia rodzinnego. K. Gromadzka trafnie zauważa, że „praca zawodowa poza miejscem zamieszkania zmienia strukturę, organizację, funkcje rodziny oraz zakres pełnionych ról rodzicielskich. W rodzinach rozłączonych, w miejsce stabilności pojawia się dezorganizacja, następuje zmiana nie tylko w podziale obowiązków, powstaje także niepokój i niepewność w odczuciu osób pozostających w domu, szczególnie w odczuciu dziecka”¹⁷ Dla członków rodziny pozostających w kraju, głównie dla dzieci, taka rozłąka jest bardzo dotkliwa. Pogłębia ona często problemy wychowawcze oraz zmienia relacje między współmałżonkami.

Zakończenie i wnioski

Zjawisko migracji zarobkowych Polaków nasiliło się po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Wówczas Polacy zaczęli masowo wyjeżdżać do krajów rozwiniętych w poszukiwaniu pracy i lepszych perspektyw. Kilkanaście lat temu wspomniane zjawisko dotyczyło raczej ludzi młodych, samotnych lub całych rodzin. Obecnie najczęściej wyjeżdżają młodzi ludzie, którzy niedawno założyli rodzinę i mają małe dzieci. Nie dziwi zatem fakt, że oprócz pozytywnych skutków społecznych, migracje zarobkowe przyniosły także skutki negatywne. Stały się wręcz problemem społecznym. Jak bowiem pisze .... „W Polsce, oprócz alkoholizmu i narkomanii do głównych problemów społecznych można zaliczyć migracje zarobkowe i związane z tym skutki dla rodzin i dzieci.”¹⁸

Problem ten wiąże się ściśle z coraz bardziej popularnym, zwłaszcza wśród młodych ludzi, konsumpcjonizmem, który wkraść się w życie wielu rodzin. Niejednokrotnie bowiem współmałżonkowie podejmują decyzję o migracji zarobkowej nie z powodu braku innych alternatyw, lecz w imię ślepej pogoni za pieniądzem i dążenia do podniesienia standardu życia za wszelką cenę, nawet kosztem

---

¹⁶ L.Szymczak, *Rodzina jako wartość w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym*, [w:] E.M.Ruszel (red.), *Rodzina, Wartości, Przemiany*, Wydawnictwo Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli, Stalowa Wola 2010, s.71.

¹⁷ K. Gromadzka, *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach rozłączonych*, [w:] *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobecki (red.), Trans Humana, Białystok 2009, s. 81.

osłabienia więzi rodzinnych. Jest to problem narastający i trudny do rozwiązania. Brakuje także skutecznych rozwiązań systemowych, które mogłyby mu zaradzić, aczkolwiek należy docenić bieżące starania organów władz państwowych w Polsce podjęte w celu wykreowania polityki prorodzinnej zmierzającej do traktowania rodziny jako priorytetu.

Bibliografia:

1. Bębas S(red.), Jasiuk E., *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, Radom 2011.
2. Danilewicz W., *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*, Wyd. Trans Humana, Białystok 2010.
3. Danilewicz W., *Spoleczne konsekwencje migracji zagranicznych*, [w:] *Migracja, Uchodźstwo Wielokulturowość*, D. Lalak (red.), Wyd. Żak, Warszawa 2007.
4. Gizicka.D, Gorbaniuk.J, Szyszka.M, *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, Wyd. KUL, Lublin 2010.
5. Gromadzka K., *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach rozłączonych*, [w:] *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobecki (red.), Trans Humana, Białystok 2009.
6. Hałas M., *Dylematy emigracji poakcesyjnej*, „Cywilizacja”, 2010, nr 32.
7. (red.) Jęczeń J.Stepulak M.Z., *Wartość i dobro rodziny*, Wyd. KUL, Lublin 2011.
8. Kawczyńska-Butrym Z., *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Wyd. UMCS, Lublin 2009.
9. Kawula S., Brągiel J., Janke A., *Pedagogika rodziny*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2002.
10. Kopacz K., Czeladko R., *Pokolenie eurosierot*, „Rzeczpospolita” 2012, nr 2.
11. Kozak S., *Patologie eurosieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*, Warszawa 2010.
12. Kozdrowicz E., *Psychopedagogiczne skutki rozłąki migracyjnej*, [w:] *Szkoła wobec mobilności zawodowej rodziców i opiekunów*, red. E. Kozdrowicz, B. Walczak, Warszawa 2008.
13. Tynelski A., *Sytuacja dziecka w rodzinie migrującej w Polsce*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.
14. Urbańska S., *Cała Polska liczy „eurosieroty”. Panika moralna i płęć w wykluczeniu oraz stygmatyzacji rodzin migrantów*, „Kultura i Społeczeństwo” 2010, nr 3.
15. Walkowska W., *Spoleczne skutki eurosieroctwa*, [w:] *Migracje – wyniki aktualnych badan i analiz, oprac. O. Dębowska, Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji*, WUP, Kraków 2007.
16. Wyżlic M., *Migracja zarobkowa – zagrożeniem dla więzi małżeńskiej*, „Cywilizacja”, nr 32, 2010.
17. Stępnik A., Budnyk O., Blyuznyuk T., Mazur P. Regional and multicultural education in Poland and Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. Scientific Edition: Series of Social and Human Sciences. Vol. 4, No. 1 (2017), 87-96. doi: 10.15330/jpnu.4.1.87-96.

Розділ 3

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Галина Михайлишин,

доктор філософських наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Марія Двожан,

студентка II курсу ОР «Магістр» спеціальності «Соціальна робота»,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто особливості формування творчості учнів молодшого шкільного віку. Подано загальну характеристику поняття творчості. Розкрито основні компоненти розвитку творчості та подано поради щодо стимулювання творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, творчий потенціал, творче середовище.

Вступ

Сьогодні в умовах значних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері освіти та виховання, мета якої – формувати всебічно розвинену, творчу особистість, що спроможна до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення. Тому навчання у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкриття усіх закладених у дитині природних задатків, її здатності до творчості. Розвиток творчих здібностей має органічно доповнювати навчальний процес, щоб забезпечити єдність знань, умінь і навичок учнів та їхніх творчих можливостей.

Результати дослідження

Творчість – це багатогранний процес, який вимагає від людини не тільки творчих здібностей, відповідних знань, практичних навичок і вмінь, а й творчої уяви, естетичного бачення, багатого духовного світу та особистісних цінностей. Визначення творчості не є однозначними, однак більшість теоретиків сходяться

на думці, що творчий процес включає ряд компонентів. Найчастіше – це фантазія, оригінальність (здатність придумувати ідеї, які є новими та незвичайними), продуктивність (здатність генерувати різноманітні ідеї через дивергентне мислення), вирішення проблем (застосування знань і уяву до даної ситуації).

Психолог К. К. Платонов характеризує творчість як «мислення у його вищій формі, яке виходить за межі того, що потрібно для розв'язування задачі, що виникла, вже відомими способами» [3]. В даному випадку творчість розглядається як інтелектуальний ресурс, вища форма мисленнєвої діяльності. Це дає підстави стверджувати, що творчість являє собою мультифункціональну характеристику особистості, яка проявляється в різних сферах діяльності.

Поняття творчості неможливо характеризувати без основних його категорій: творчих здібностей та творчого потенціалу.

Т. В. Дуткевич пояснює поняття здібностей як систему властивостей особистості, що відповідає вимогам діяльності та забезпечує високі досягнення в ній. Таким чином, творчі здібності – це система як вроджених, так і набутих властивостей особистості, що забезпечують досягнення успіху у творчій діяльності. У свою чергу, творчий потенціал особистості розглядається як синтетична якість, що характеризує міру можливостей людини ставити й вирішувати нові завдання у сфері своєї суспільно значущої діяльності. Властивості творчого потенціалу поділяють на: перетворювально-предметні; пізнавальні; аксіологічні (ціннісні); комунікативні; художні [1].

На формування творчості учнів молодших класів вагомо впливає середовище, в якому навчаються діти. Основоположним для творчого середовища є заохочення дитячої гри. У багатьох дискусіях про дитячу творчість ігровому процесу надають вагоме значення. Гра на уяву (особливо рольова гра) та вільний вибір видів діяльності є ключовими компонентами у розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку. Творчість і гра вимагають уяви, розуміння, вирішення проблем, дивергентного мислення, здатності переживати емоції та робити вибір. Це не означає, що вся гра включає творчість. Русс

припускає, що активна участь є ключовою рисою: «Щоб творчі здібності процвітали в освітніх умовах, необхідно, щоб учні брали активну участь у процесі власного навчання» [5].

Ключовими компонентами розвитку творчості у дітей молодшого шкільного віку є креативні вчителі та креативне навчання. Багато зарубіжних вчених, такі як Рунко, Тегано, Меллу, Крафт, Едвардс та Спрінгет підкреслюють роль викладача у забезпеченні оптимального балансу між структурованим та вільним впливом на дітей. Вони пояснюють, що вчителі молодших класів можуть заохочувати творчість за допомогою задавання відкритих питань, що дозволить дітям навчитись вільно виражати свої думки і емоції; терпимості двозначності; моделювання творчого мислення та поведінки; заохочення експериментів та наполегливості та похвали дітей, які дають несподівані відповіді [4]. Крафт зробив ряд спостережень щодо найкращих умов для розвитку креативності у побуті дітей, які акцентують увагу на взаємодії з дорослими та однолітками [2]. Найбільш сприятливою ситуацією для творчості видається міжособистісний обмін, причому увага приділяється не тільки взаємодії дорослих і дітей, але й обмін особистим досвідом учнів один з одним. Рунко стверджує, що вчителі повинні виявляти інтерес до творчого потенціалу дітей та заохочувати дітей будувати власні особисті інтерпретації знань та подій. Деяким дітям, можливо, доведеться навчитися відстоювати власні ідеї, особливо, коли вони не відповідають ідеям решти класу. Проте дітям також потрібно навчитися розсудливості, щоб вони могли судити, коли доцільно бути різнобічним та оригінальним, і коли це недоречно [4].

Отже, дорослі можуть виступати своєрідними тренерами дитячої творчості. Проте вчителі та батьки можуть як спонукати розвиток творчих здібностей, так і придушувати та гальмувати їх. Так американський психолог Аніта Вулфолк пропонує поради вчителям, які допоможуть сприяти розвитку творчості учнів [6].

1. Приймайте та заохочуйте дивергентне мислення – під час класних дискусій запитуйте: «Чи може хтось запропонувати інший погляд на питання?» Заохочуйте спроби незвичного розв'язання задач, навіть недосконалого.
2. Привчайте учнів бути терплячими до думок, що розходяться із прийнятими та звичними – попросіть учнів підтримати чиюсь думку, відмінну від поглядів більшості. Перевіряйте, чи отримують нонконформні учні достатнє визнання та підтримку у класі.
3. Стимулюйте учнів до перевірки їх власних суджень – коли учень ставить питання, відповідь на яке він міг би знайти сам, переформулюйте питання ясніше та задайте його учневі. Давайте невизначені завдання.
4. Підкреслюйте, що кожен здатен до творчості у тій чи іншій формі – уникайте описів відомих художників чи винахідників як наділених надлюдськими недосяжними якостями. Шукайте творчі спроби у кожній учнівській роботі. Ставте оцінки за оригінальність.
5. Стимулюйте продуктивне мислення – використовуйте якомога частіше методику брейн-стормінгу. Давайте приклади творчого розв'язання проблем, стимулюючи учнів до висловлення власних пропозицій. Привчайте учнів не припиняти пошук, допоки не буде розглянуто максимум можливостей.

Висновки

Творчість – це важлива характеристика людини, яка поєднує у собі і риси особистості, і здібності, і, звичайно, знання та навички. Вчителі початкових класів разом із соціальним педагогом мають допомагати учням розвивати свою творчість, створюючи творче середовище, допомагаючи дітям розвивати свої навички через гру, поводитись творчо і хвалити творчі зусилля дітей. Лише за спільних зусиль можливо досягнути спільної навчальної мети – формування всебічно розвиненої творчої особистості.

Список використаних джерел:

1. Дуткевич Т. В. Загальна психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2016, 388 с.
2. Крафт А. Творче мислення у початковій школі. Ранні роки, 23, 2. 2003.
3. Платонов К. К. Короткий словник системи психологічних термінів. М., 1984, 147 с.

4. RUNCO, M.A. (2003). 'Education for creative potential', Scandinavian Journal of Educational Research, 47, 3, 317-24.
5. RUSS, S.W. (2003). 'Play and creativity: developmental issues', Scandinavian Journal of Educational Research, 47, 3, 291-303.
6. Woolfolk A. Educational psychology, 13th edition. Pearson Education. 2016, 722 p.

Христина Микуляк,

магістрантка педагогічного факультету, ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», Україна

Олена Будник,

доктор педагогічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у сучасній початковій школі, окреслено ризики щодо безконтрольного використання учнями Інтернет-середовища та подано структуру персоніфікованого комп'ютерно інтегрованого освітнього середовища в НУШ.

Ключові слова: *початкова школа, інформаційно-комунікаційні технології, освітній процес, персоніфіковане комп'ютерно інтегроване освітнє середовище.*

Вступ

У концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» зазначено, що *інформаційно-цифрова компетентність* – це упевнене й водночас критичне застосування ІКТ для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Відповідно окреслена компетентність включає інформаційну й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, вміння працювати з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеки, а також розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо). [3]. Відповідно грамотне й безпечне використання ІКТ всіма учасниками освітнього процесу сприяє його інтенсифікації, підвищення якості надання освітніх послуг, підвищення мотивації до навчання школярів тощо. А це

неможливо досягти без високого рівня цифрової компетентності вчителя та учнів.

Стрімкий розвиток цифрових технологій потребує цілеспрямованої підготовки педагогів і учнів передусім до корисного і безпечного користування ними. Йдеться також і про недосконалий захист молоді людини від цифрового контенту, що може шкодити її фізичному, психічному чи соціальному здоров'ю та розвитку, відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, щоб не допустити до споживача недоброякісний продукт, соціально шкідливі інформаційних впливів тощо [1].

Результати дослідження

У сучасній школі важливо правильно використовувати ІКТ: персональні комп'ютери та пристрої (настільний ПК, ноутбук, нетбук, планшетний комп'ютер, смартфони, ігрові консолі, медіаплеєри, зчитувачі електронних книг тощо), цифрове телебачення тощо. Акцентуємо, що персональні комп'ютери, SMART-дошки, мережа Інтернет сьогодні є вкрай необхідними засобами у діяльності закладу освіти. Тому їх застосування потребує професійної цифрової компетентності передусім від учителя, а також відповідної цифрової та інфо-медійної грамотності учнів. У найзагальній формі основні поняття цього дослідження подано на рис. 1.

У «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» читаємо, що головними завданнями є: «сприяння формуванню медіаграмотності, медіаімунітету, рефлексії і критичного мислення, здатності до медіаторчості» [2]. Тому не випадково, як бачимо на рис.1, чільне місце належить інфо-медійному середовищу, безпеці поведінки в інтернет-просторі, цифровій грамотності та ін. Все це особливо стосується початкової школи, де учні ще дуже довірливі і щирі, тому швидко піддаються інформаційному впливу.

Суспільні виклики, розвиток технологій зумовлюють потребу використання цифрових освітніх ресурсів у навчанні учнів, зокрема в початковій школі. Сучасні навчальні програми передбачають використання гаджетів у вивченні окремих тем, SMART-технологій, мобільних пристроїв чи віддалених освітніх

ресурсів. Водночас у початковій школі є певна специфіка щодо цієї проблеми і з погляду гігієнічних вимог до застосування цих ресурсів, і з погляду дидактичних вимог.

Основними чинниками, які сприятимуть більш ефективному використанню ІКТ у формуванні відповідних компетентностей здобувачів початкової освіти Нової української школи вважаємо:

- розширення дидактичних можливостей щодо використання ІКТ;
- наявність на ринку численних програмних продуктів для сучасної початкової школи;
- впровадження у зміст початкової освіти пропедевтичного курсу інформатики (розвиток комп'ютерної грамотності школярів);
- наявність у багатьох сім'ях ІКТ, що сприяють формуванню готовності учнів (психологічної, мотиваційної, практичної) до використання комп'ютерів у навчанні різних освітніх галузей.

Рис. 1. Основні поняття дослідження.

Використання ІКТ у Новій українській школі дозволяє перейти від традиційного до інноваційного навчання. Тим паче, в умовах реформування освіти передбачено придбання в кожен школу необхідного обладнання для електронного навчання. Адже учні достатньо інформації можуть отримувати саме з електронних ресурсів, Інтернету, навколишнього середовища тощо. Педагог, оперуючи різноманітними цифровими освітніми ресурсами, повинен організувати пізнавально-дослідницьку діяльність здобувачів початкової освіти, зорієнтувати їх в індивідуальному пошуку інформації, навчити оцінювати надійність різних інформаційних джерел, створювати власні електронні продукти (малюнки, мультимедійні презентації, електронні моделі).

Комп'ютер дає вчителю нові можливості, зробити освітній процес більш емоційним у пізнавальному плані, інтенсифікувати його, передусім для учнів. Інтегрування звичайного уроку з комп'ютером полегшує роботу педагогові. Зокрема, стає більш швидким процес запису визначень, інших важливих частин матеріалу, тому що вчителю не доводиться повторювати текст кілька разів (він вивів його на екран), учневі не доводиться чекати, поки вчитель повторить саме потрібний йому фрагмент. Цей метод навчання дуже привабливий для усіх учасників педагогічного процесу, оскільки також допомагає краще оцінити здібності і знання учня, зрозуміти його, спонукає шукати нетрадиційні форми і методи навчання, впроваджувати інновації, стимулює професійне зростання вчительства, передусім у плані освоєння ІКТ.

Сучасні вчені (О.Співаковський, Л.Петухова, В.Коткова) проєктують основні стратегії щодо безпечної поведінки учня початкової школи в мережевому середовищі [4, с.76]:

1. Виконання трьох основних правил

Якщо ви працюєте з комп'ютером, власним прикладом заохотьте дитину виконувати три загальних правила, якщо не працюєте – дізнайтеся про кожен із перерахованих пунктів докладніше і поясніть дитині необхідність дотримання цих трьох правил :

а) Приділяйте увагу захисту устаткування та інформації:

- регулярно оновлюйте операційну систему;
- використовуйте антивірусну програму;
- застосовуйте брандмауер;
- створюйте резервні копії важливих файлів;
- будьте обережні при завантаженні нових файлів;

б) Захистіть себе в онлайні:

- з обережністю розголошуйте особисту інформацію;
- думайте про те, з ким про що розмовляєте;
- пам'ятайте, що в Інтернеті не вся інформація надійна та не всі користувачі

відверті.

в) Дотримуйтеся правового поля:

- законів потрібно дотримуватися навіть в Інтернеті;
- дотримуйтеся загальноприйнятих норм спілкування;
- працюючи в Інтернеті, не забувайте піклуватися про інших так само, як

про себе.

2. Створіть безпечну зону та контролюйте дотримання дитиною меж цієї зони. Постарайтеся разом із дитиною, знайти корисні, цікаві й безпечні сайти, які вона переважно буде відвідувати надалі. Окрім того корисно встановити програму-фільтр, з допомогою якої можна встановити обмеження веб-сайтів на основі змісту. Це означає, що встановивши й настроївши таку програму, ви можете заблокувати для дитини доступ до сайтів, які містять матеріали, визначені як небезпечні (порнографія, насильство, суїцид тощо).

На основі аналізу праць учених (В. Биков, О. Будник, Л. Петухова, О. Співаковський, О. Ярошинська) нами виокремлено такі компоненти цього середовища в початковій школі: *змістовий; психологічний; технологійний; предметний* (рис. 2).

Змістовий компонент визначає освітню складову з урахуванням викликів цифровізації у системі початкової освіти. Його формування відбувається на основі відповідних нормативних документів, зокрема Державного стандарту початкової загальної освіти з урахуванням вікових та індивідуальних

особливостей розвитку особистості молодшого школяра, вимог і правил використання комп'ютерної техніки в школі, змісту початкової освіти тощо.

Психологічний компонент – відображає систему налагодження контактів, морально-психологічний клімат у колективі учнів. Відповідно сюди входять всі учасники освітнього процесу, котрі задіяні до навчання, виховання і розвитку молодших школярів: учні; учителі початкової ланки освіти; батьки; медичний персонал закладу; соціальний педагог, практичний психолог, адміністрація закладу тощо. Йдеться також про психологічну безпеку здобувача освіти у роботі з різного роду інформацією у мережевому середовищі, його цифрова грамотність та психологічно-емоційна стабільність.

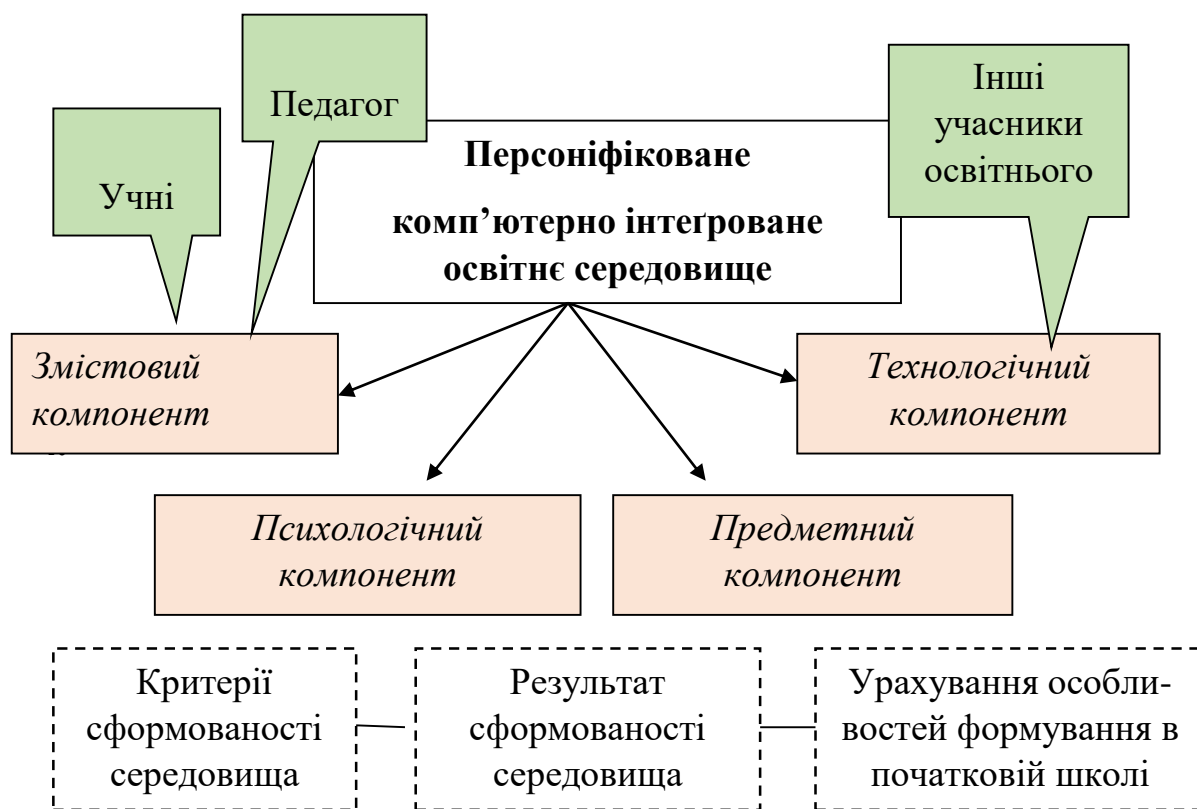

Рис. 2. Структура персоніфікованого комп'ютерно інтегрованого освітнього середовища початкової школи

Технологічний компонент – відтворює систему форм, методів, технологій, засобів щодо забезпечення цифрового впливу освітньої, розвивальної та

виховної діяльності. Сюди ми включаємо належне технічне оснащення закладу освіти, наявність потужного інтернету для реалізації цілей навчання.

Предметний компонент – це універсальний дизайн, все оточення школяра в закладі освіти, включаючи естетику інтер'єру, оформлення комп'ютерних класів, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу тощо. Щодо закладу освіти в цілому – це також ландшафтне розташування будівлі, де знаходиться школа, його архітектурний стиль, озеленення мікрорайону та ін.

Отже, персоніфіковане комп'ютерно інтегроване освітнє середовище початкової школи у нашому дослідженні розглядаємо як поєднання таких компонентів в організації освітнього процесу: змістового; психологічного; технологійного й предметного.

Висновки

Аналіз наукових джерел з теми дослідження дає підстави стверджувати, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі НУШ дає змогу:

- підвищити мотивацію навчання учнів та стимулювати до навчання;
- удосконалити технологію та методики проведення уроків;
- підвищити ефективність освітнього процесу шляхом відстеження результатів навчання молодших школярів;
- ефективно планувати та систематизувати роботу учнів;
- використовувати інформаційно-комунікаційні технології як засоби самоосвіти;
- здійснювати якісну й швидку підготовку уроку (заходу).

Водночас використання комп'ютера як засобу навчання дає змогу вдосконалити комунікативні і соціальні компетентності учнів: застосування інноваційних форм групової роботи на уроці з використання ІКТ сприяє тому, що учні вчаться домовлятися між собою, спілкуватися, знаходити і спільно вирішувати навчальні проблеми, брати відповідальність за себе й інших тощо.

Список використаних джерел

1. Будник О.Б. Підготовка вчителя до розвитку цифрової грамотності учнів Нової української школи. Освітні обрії, 2020. №1(50). С.140-145.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). 21.04.2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Співаковський О.В., Петухова Л.Є., Коткова В.В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Початкова освіта». Херсон, 2011. 267 с.

Надія Шекета,

магістрантка педагогічного факультету, ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», Україна

Олена Будник,

доктор педагогічних наук, професор

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті висвітлено актуальність формування та розвитку фінансової грамотності, економічного мислення та відповідної культури учнів початкової школи. На прикладі уроків математики показано можливості змісту освіти щодо економічного виховання молодших школярів.

Ключові слова: економічне виховання, економічна грамотність, початкова школа, уроки математики, задачі економічного змісту.

Вступ

У сучасних умовах соціально-економічної кризи в Україні особливо гостро стоїть питання щодо підвищення економічної грамотності громадян, їхньої адаптації до мінливих соціально-економічних умов життєдіяльності, активної участі у створенні ринкової економіки тощо. Це потребує формування в особистості таких якостей, як: господарність, підприємливість, економічне мислення, ощадливість, дисциплінованість, діловитість, самостійність, творчість та ін. Питання економічного виховання відображені в інших освітніх нормативно-правових документах: Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Законі України «Про освіту» (2017), Концептуальних

засадах реформування освіти «Нова українська школа» (2016), Державному стандарті початкової освіти (2018) та ін.

У Концепції «Нова українська школа» серед десяти ключових компетентностей визначено «ініціативність і підприємливість», що передбачає «уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави», «вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо» [4]. Не випадково курс фінансової грамотності інтегрований у програму Нової української школи, надзвичайно важливо узагальнити та розробити методичні рекомендації для вчителя, передусім початкової школи, щодо економічного виховання учнів, яке проникає в різні сфери невиробничої діяльності: побуту, щоденного споживання, обміну та розподілу (приміром, купівля певних речей у крамниці, шанобливе ставлення до цих речей, вміння раціонально планувати і витратити гроші і т.п.

Результати дослідження

Проблеми економічного виховання дітей і молоді є предметом дослідження таких учених: О. Будник, О. Варецька, І. Зелениця, Л. Солдатова, І. Прокопенко, І. Сасова, Н. Слободаняк, І. Смолюк, М. Чумарна, О. Шпак та ін.

Економічна освіта тісно пов'язана з економічним вихованням. А. Нісімчук зауважує, що «економічна освіта особистості в навчальному процесі – це вироблення в неї чіткого уявлення про наукові закономірності розвитку економіки, особливості ринкових відносин, цілеспрямоване, систематичне формування у майбутніх фахівців економічних знань, високої організованості та творчої ініціативи, підготовки їх до високопрофесійної праці, умілого, дбайливого ставлення до природи, вироблення звички практично використовувати економічні знання у реальному житті» [3].

Якщо проаналізувати курс математики в початковій школі, то він містить великий потенціал економічного виховання молодших школярів. Оскільки на уроці математики чільне місце посідає розв'язування задач, то дуже важливо,

щоб ці задачі склались на основі конкретних економічних ситуацій та мали прикладний характер. Ще К. Ушинський звертав увагу на те, що задачі, які розв'язують діти, повинні мати практичне й наочне значення, що згодом ці задачі можуть бути першими уроками в домашньому господарстві й політичній економіці [6].

Існує багато типів задач економічного змісту, які збагачують учнів економічними знаннями. Насамперед, необхідно знайомити їх зі словами, які вони зустрічають у щоденному житті: *банк, бізнес, гроші, монети, маркет, ринок* і т.п. Так, починаючи з першого класу діти знайомляться з грошовими одиницями – копійками і гривнями, які є одними з основних понять, адже «гроші» – це універсальний товар, який можна обміняти на будь-який інший товар.

Проаналізувавши підручники з математики для першого класу за новою програмою, можна стверджувати, що програма спростилася і діти знайомляться з грошовими одиницями, розв'язуючи такі задачі [5]:

– Скільки всього копійок на кожному малюнку? Скільки монет (рис.1)?

–

Рис. 1. Копійки і монети

– Які монети треба взяти, щоб отримати 6 копійок (рис.2а)?

Рис.2а. Монети

– Які монети потрібно взяти, щоб отримати 10 Копійок? Які варіанти можливі (див. рис. 2б)?

Рис.2б. Монети (задачі)

Враховуючи інфляцію і вилучення цих монет з обігу, відповідно задачі у чинному підручнику будуть неактуальними для учнів і потребуватимуть осучаснення.

У другому класі розв’язуючи задачі про купівлю, продаж розглядаємо такі поняття як «товар» – це річ, яка купується, продається і обмінюється. «Дохід» – грошові надходження, які отримують громадяни, підприємства, держава.

Розв’яжи і порівняй задачі [1]:

– У дівчинки було 5 зошитів. Вона купила ще 2. Скільки зошитів стало в дівчинки?

– У дівчинки було 5 чистих зошитів. 2 зошити вона списала. Скільки чистих зошитів залишилось у дівчинки?

– Мама купила 3 кг картоплі, 2 кг моркви, стільки ж цибулі й 1 кг буряків. Син відніс додому 3 кг овочів. Які овочі він міг віднести?

– У хлопчика було 85 грн. Він купив книжку за 25 грн та альбом за 28 грн. Скільки грошей хлопчик заплатив за всю покупку?

– У бідоні було 38 л молока. 9 покупцям відлили по 2 л молока. Скільки молока залишилось у бідоні?

– В Олі 6 купюр по 2 грн і ще 20 грн. Скільки грошей в Олі?

– У покупця є 9 грошових купюр по 2 грн. Він купив календар за 12 грн. Скільки грошей залишилося в покупця? Скільки купюр?

– У кіоску до перерви продали 7 однакових листівок за 42 грн. Після перерви продали ще 5 однакових листівок за 45 грн. Скільки гривень одержали за листівки, продані за день? Постав ще запитання за умовою задачі

– У сітці було 12 кг цибулі. Першого дня продали 4 кг цибулі, а другого – 5 кг. Скільки кілограм цибулі залишилося в сітці?

Як бачимо, ці та інші задачі економічного змісту несуть виховний потенціал і при вдалому їх використанні та роботі над змістом здатні слугувати ефективним засобом для формування фінансової грамотності молодших школярів.

Висновки

Проблема економічного виховання, зокрема формування фінансової грамотності учнів, починаючи з 1 класу, є особливо актуальною сьогодні в умовах ринкової економіки. Для цього у змісті початкової освіти є необмежені можливості для такої роботи. Уроки математики сприяють реалізації наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» для підготовки здобувачів початкової освіти до навчання упродовж життя, розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту, економічної вихованості тощо.

Список використаних джерел

1. Богданович М. В., Лищенко Г. П. Математика: підручник для 2-го класу. К.: Генеза, 2012. 160 с.
2. Будник О.Б. Етнопедagogіка економічного виховання школярів : науково-методичний посібник. Івано-Франківськ: 2005. 192 с.
3. Нисимчук А. С. Экономическое воспитание в сельской школе. К.: Радянська школа, 1994. 140 с
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Оляницька Л. В. Математика: підручник для 1 кл. закл. загальн. середн. освіти. К.: Грамота, 2018. 144 с.
6. Ушинский, К. Д. Педагогические сочинения: в 6 т. Т. 1 / редкол.: М. И. Кондаков (гл. ред.) и др.; сост. и примеч. С. Ф. Егорова ; АПН СССР. Москва: Педагогика, 1988. 414 с.

Роксолана Сливоцька,
магістрантка педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Інна Червінська,
кандидат педагогічних наук, доцент

КРЕАЛІЗОВАНІ ТЕКСТИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовано педагогічні засади мотивації учнів до навчання в початковій школі. Доведено, що використання мультимедії, аудіо- і відеокомпонентів та інших медійних ресурсів підвищує пізнавальні зацікавлення школярів в освітньому процесі.

Ключові слова: *креалізовані тексти, мультимедіа, пізнавальна активність, молодші школярі.*

Вступ

Сьогодні продовжується модернізація системи освіти шляхом упровадження й використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Впровадження інформаційних технологій в освіту суттєво вплинуло на систему засобів навчання, на співвідношення та взаємодію окремих компонентів цієї системи. Рівень дидактичних можливостей сучасних інформаційних технологій та цифровізації освітнього процесу підтверджує наявність об'єктивних умов психолого-педагогічних умов для широкого застосування медіаосвітніх технологій в освітній процес початкової школи. Оскільки сучасний школяр повинен оволодіти не тільки певним обсягом знань, умінь, навичок, а й навчитися самостійно здобувати знання, працювати з великими масивами інформації, застосовувати отримані знання, вміння, навички в практичній діяльності, формуючи необхідні загальнокультурні та професійні компетенції. Використання мультимедії, аудіо- і відеокомпонентів та інших медійних ресурсів підвищує наочність представлення матеріалу, а також дає можливість використовувати його дітям, які мають різні патології (порушення слуху, зору, тактильних відчуттів тощо).

Результати дослідження

Медіаосвітні технології пропонують різні форми роботи з текстовим матеріалом. Фахівці-мовознавці постійно перебувають у пошуку нової форми і

змісту подання навчального матеріалу. Одним із варіантів застосування інноваційних технологій на уроках у початковій школі є робота з креолізованими текстами. На сьогоднішній день особливо затребуваною постає проблема розвитку читацької самостійності молодших школярів та потреби реорганізації позакласного читання в молодших класах, оскільки саме сформованість навичок самостійної роботи з креолізованими текстами сприяє розвитку інтелектуальних здібностей.

Усе актуальнішою постає проблема соціалізації особистості, оскільки систематичне тривале перебування школярів у «віртуалі» робить їх залежними від цього простору, асоціальними, нездатними комунікувати й адаптуватися в будь-якому колективі [2]. Надмірне захоплення сучасних школярів комп'ютером, телефонами, віртуальним, а не реальним спілкуванням призводить до мутацій в активному словнику (коли українську нормативну лексику витісняє сленгова, жаргонна, скорочені слова, слова паразити), заміщення живого мовлення жестами й мімікою, втрати потреби у живому спілкуванні, відчуття насолоди від спілкування і знецінення ролі його в житті кожної людини тощо. Книга виховує дитину, надає наснаги, допомагає жити, всебічно розвиває, примушує хвилюватися за своїх героїв, понурюватися у світ казок, фантазій, пригод, дає можливість стати її головним героєм. Тому читання книжок у системі виховання сучасної української школи займає особливе місце.

Про актуальність і доцільність системної роботи з текстами у початковій школі свідчать такі його переваги: текст сприяє ненав'язливому залученню учнів до духовного багатства нашого народу; текст формує внутрішню потребу читати й збагачувати себе прочитаним; текст розвиває уяву школяра; текст сприяє мотивації учня до навчальної діяльності, підвищує пізнавальний інтерес; демонструє красу й виражальне багатство української мови; розвиває творчий потенціал особистості.

Оскільки навчальний текст як продукт мовленнєвої діяльності автора є основною формою передачі знань учням початкової школи. Саме тому його вважають цілісною змістовою одиницею освітнього процесу.

До найважливіших характеристик навчальних текстів відносять наявність у них освітнього, культурологічного, виховного й розвиваючого потенціалу. Адже основне призначення навчальних текстів – це засвоєння необхідної інформації школярем, а під час її передачі – вплив на відомість та своєрідна мотивація для роботи з текстовим матеріалом, сприяння розвитку креативних здібностей та пізнавальних умінь учнів початкової школи.

Висновки

Креолізовані тексти – це складне текстове утворення, що поєднує вербальні та невербальні елементи. Разом вони впливають на читача, створюючи комплекс образів, які супроводжують зміст прочитаного. Креолізовані тексти знайомі всім і кожному. Перш за все, це: комікси; буктрейлери; буклети; постери; брошури; фотоколажі; дудли; кардмейкінг. Більшу частину навчальних текстів під час застосування медіаосвітніх технологій в навчальному процесі складають креолізовані тексти. Ці тексти мають чітко структуровану організацію, їм властива багаторівневність і багатоплановість. Вони сформовані внаслідок поєднання елементів, що належать до різних семіотичних систем – вербальної та невербальної. Іконічний компонент становлять ілюстрації (фотографії та малюнки), різні за характером – художньо-образні, декоративні, пізнавальні тощо, а також схеми, таблиці, формули, символічні зображення та ін. [2]. Нові інформаційні технології, засоби масової комунікації посилили свій вплив на всі сфери сучасної людини. Сьогодні аудіовізуальний досвід дітей молодшого шкільного віку посідає провідну роль у їхньому життєвому й естетичному досвіді. Тому педагогам потрібно подбати, щоб цей досвід базувався на педагогічно виважених засадах.

Список використаних джерел

1. Мартиненко В.О. Робота з дитячою книжкою у структурі читацької діяльності учнів 1–2 класів. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. К.: Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 519-527.
2. Вержанська О. Креолізований навчальний текст в електронному навчанні. Методологія освіти. 2016.№1. С.43-49.

Христина Берладинюк,

студентка факультету природничих наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника», Україна

Дмитро Зорійчук,

студент факультету природничих наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника», Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІШАНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АСТРОНОМІЧНИХ ПОНЯТЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Метою роботи є створення мобільного додатку для візуалізації планет Сонячної системи за технологією AR та вивчення абетки з використанням астрономічних понять. Використання об'єктів змішаної реальності дає можливість вчителю швидко та доступно пояснити теоретичний матеріал, а учням ефективно його засвоїти, розвиває у них критичне мислення та підвищує мотивацію до навчання.

Ключові слова: змішана реальність, мобільний додаток, астрономія, початкова школа.

Вступ

Рівень розвитку комп'ютерних технологій у наш час вимагає використання нових підходів до навчального процесу у початковій школі, нових методів, форм подання навчальної інформації для активізації пізнавальної діяльності учнів [2]. Відомо [2], що природнича складова потребує якісної ілюстрації теоретичного матеріалу. Під час вивчення астрономічних об'єктів візуалізація навчального матеріалу є не тільки доречною, а необхідною, оскільки ознайомлення з поняттями та об'єктами, які неможливо побачити у звичайному буденному житті, ускладнює вивчення такого матеріалу. Саме тому для ефективного вивчення навчального матеріалу природничого спрямування, на сучасну пору, актуальним завданням є використання численних демонстрацій в навчальному процесі, які є неможливими без використання мобільних додатків та програм-реалізаторів змішаної реальності.

Змішана реальність (доповнена реальність, AR, Augmented Reality) – поняття, яке описує процес доповнення існуючої реальності віртуальними об'єктами [3, 4]. Комунікація з віртуальною реальністю виконується в режимі оп-

line, а для забезпечення необхідного ефекту потрібна лише веб-камера, зображення з якої буде доповнюватись віртуальним об'єктами. За словами дослідника Рональда Азуми [4] доповнену реальність можна визначити як систему, яка поєднує віртуальне та реальне, взаємодіє в реальному часі та працює в 3D.

Результати дослідження

Метою роботи є створення мобільного додатку (на платформі Android) для візуалізації планет Сонячної системи за технологією AR та вивчення абетки з використанням астрономічних понять, які можна використати вчителю та учням для ефективної підготовки до вивчення тем астрономічного циклу у початковій школі. Дана розробка присвячена вивченню учнями теми «Таємниці космосу» у першому класі (тиждень 14) Нової української школи [1]. Для вивчення теми «Таємниці космосу» автори [1] рекомендують використовувати такі види роботи з учнями: створення асоціативного куща «Космос», уявна мандрівка космосом, створення композиції «Таємниці космосу» тощо. Разом з тим виявлено, що доцільнішим та ефективнішим під час вивчення даної теми буде поєднання вказаних видів робіт з демонстраціями у змішаній реальності.

Враховуючи результати анкетування учнів першого класу, розроблено картки змішаної реальності із зображеннями планет Сонячної системи та інших небесних тіл, а також створено «Космічну абетку». У розробленій абетці кожна літера алфавіту відповідає певному небесному тілу чи іншому астрономічному поняттю. Кожна літера супроводжується зображенням використаного небесного тіла чи іншого астрономічного поняття.

У результаті роботи для візуалізації навчального матеріалу розроблено безкоштовний мобільний додаток LiCo.SolarSystem, який можна завантажити за QR-кодом (рис. 1).

Рис. 1. QR-код для завантаження мобільного додатку LiCo.SolarSystem.

На першому етапі було розроблено 3D-зображення планет Сонячної системи та інших небесних тіл та зображення-«маркери» для їх відтворення. У разі наведення на «маркер» мобільного телефону чи планшету із завантаженим мобільним додатком, рисунок «оживає», на екрані з'являється його тривимірна модель, з якою можна проводити певні маніпуляції (обертання, збільшення, перегляд під різними кутами, переріз об'єкта) для кращого усвідомлення його будови.

На другому етапі розроблено «Космічну абетку» у вигляді мобільного додатку та друкованих карток, яка допоможе вивчити літери та дізнатися цікаві факти про основні об'єкти Сонячної системи та інших небесних тіл. Для зацікавлення учнів та встановлення якісного контакту з ними у запропонованому мобільному додатку пояснення відбувається від особи віртуального першокласника.

Таким чином, розроблений додаток працює у двох режимах: вивчення астрономічних об'єктів за технологією змішаної реальності (AR) та вивчення абетки.

Використовуючи режим AR, учні можуть детально розглянути зовнішній вигляд планет у 3D, зробити їх переріз (рис. 2), познайомитись з будовою внутрішніх шарів, «потримати» на руці досліджувані небесні тіла.

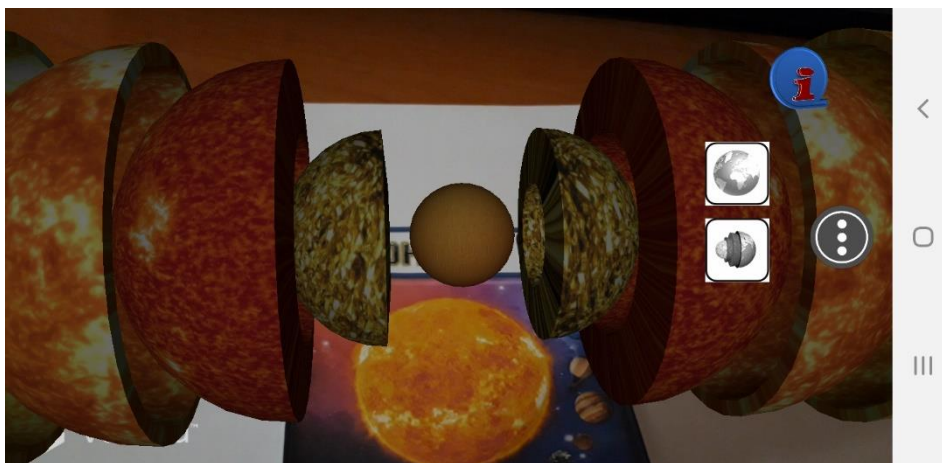

Рис. 2. Вивчення внутрішньої будови Сонця з використанням LiCo.SolarSystem.

Другий режим – режим вивчення абетки – передбачає вибір літери (рис. 3).

Рис. 3. Робота в режимі вивчення абетки у LiCo.SolarSystem.

Після вибору бажаної літери віртуальний першокласник розповідає про небесне тіло, назва якого пов'язана з вибраною літерою. Під час пояснення з'являється зображення даного астрономічного об'єкту. Детальніше зображення можна розглянути на друкованих картках, а також спробувати з їх допомогою скласти слова.

Висновки

Розроблено мобільний додаток (на платформі Android) для візуалізації планет Сонячної системи за технологією AR та вивчення абетки з використанням астрономічних понять, які можна використати вчителю та учням для ефективної підготовки до вивчення тем астрономічного циклу у початковій школі.

Використання об'єктів змішаної реальності дає можливість вчителю швидко та доступно пояснити великий об'єм нового теоретичного матеріалу з якісним демонстраційним матеріалом, а учням ефективно його засвоїти, розвиває у них критичне мислення, здатність ставити проблемні запитання та підвищує мотивацію до навчання.

Список використаних джерел

1. Банах О., Волощенко О., Воробець Г., Гуменюк Л., Козак О. *Навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу*. К., 2017. 64 с.
2. Мідак Л., Пахомов Ю., Кузишин О., Базюк Л., Буждиган Х. Використання технології доповненої реальності під час вивчення природничих тем у початковій школі. *Освітні обрії*, 2019. №2(49). С. 25–30.
3. Ткачук В., Єчкало Ю., Маркова О. Доповнена реальність у навчанні студентів із особливими освітніми потребами. *Хмарні технології в освіті*, 2017. С. 66-71.
4. Шабелюк О. Використання технології доповненої реальності в дистанційному освітньому процесі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Фізико-математичні науки*, 2014. Вип. 2. С. 215-218.

Ірина Манюх,

магістрантка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

Тетяна Качак,

доктор філологічних наук, професор

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено проблему розвитку пізнавальної активності молодших школярів. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито ключові поняття дослідження. Окреслено шляхи розвитку пізнавальної активності молодших школярів та доведено її важливість в освітньому процесі. Запропоновано ефективні й результативні у початковій школі методи та прийоми актуалізації пізнавальної діяльності учнів.

Ключові слова: *пізнавальна діяльність, пізнавальна активність, навчальний інтерес, методи, прийоми, початкова школа.*

Вступ

У сучасному світі новітній підхід до побудови освітнього процесу ґрунтується на усвідомленні важливості пізнавальної діяльності учнів шкільного віку, яка є основою інтелектуального, духовного, естетичного розвитку

особистості. Спостерігаємо зростання інтересу до даної проблеми у студіях науковців-педагогів та психологів. Запорукою ефективного розвитку пізнавальної активності молодших школярів є урахування їхніх вікових психофізіологічних особливостей у процесі реалізації змісту і завдань освіти у НУШ. Актуальним і відкритим залишається питання оновлення методів і прийомів розвитку пізнавальної активності учнів, розробки методичних моделей і схем, актуалізації нових елементів змісту навчання з різних предметів.

Теоретико-методологічною основою для дослідження даної проблеми стали праці українських науковців, серед яких: В. І. Лозова, О. Я. Савченко, М. Ф. Беляєв, І. М. Цветков, Г. І. Щукіна, Н. В. Морзе, В. О. Онищук та ін. У сучасному світі питанням розвитку особистості займалися Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Л. І. Божович, Г. Олпорт, Г. С. Костюк, О. Ф. Лазурський, Н. В. Чепелева, О. Рюле та ін.

Мета статті – теоретично осмислити шляхи розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів.

Результати дослідження

Пізнавальну активність слід розглядати як результат прояву пізнавального інтересу. «Пізнавальна активність» і «пізнавальний інтерес» – поняття не тотожні, оскільки в навчальному матеріалі завжди є такий аспект, який не викликає безпосередній інтерес, але учителям активізувати його вивчення потрібно теж [3]. Пізнавальна активність – це інтерес до навчання, наполегливість до отримання знань та умінь, це гарантія успішності учнів в навчальному процесі.

Пізнавальна активність є основою практично будь-якої діяльності, в тому числі, й навчальної. Низький рівень її сформованості в учнів стає на заваді ефективної організації освітнього процесу, зокрема, і в початковій школі. Як показує практика, знання, отримані в готовому вигляді, як правило, викликають труднощі учнів у їх застосуванні при поясненні спостережуваних явищ і вирішенні конкретних завдань. У такому випадку можна говорити про формалізм у навчанні, у засвоєнні знань, свідченням якого є відрив завчених

учнями теоретичних положень від уміння застосувати їх на практиці [5].

У словниках з педагогіки «пізнавальна діяльність» тлумачиться як двосторонній взаємопов'язаний процес засвоєння та сприймання інформації, з однієї сторони, це форма самореалізації та самоорганізації учнів, а з іншої – це результат роботи і зусиль вчителя в організації пізнавальної діяльності учнів.

У психолого-педагогічній літературі пізнавальна активність визначається по-різному. Вона розглядається як характеристика якості діяльності (Н. Половнікова, Т. Шамова); як прояв ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності (Л. Арістова); як особливий стан особистості (Д. Вількеєв, І. Харламов); як показник пізнавальних особливостей того, що навчається (Л. Гребенкіна, О. Коротаєва); як риса особистості (В. Лозова, М. Махмутов, Г. Щукіна). У працях В. Лозової пропонується під поняттям «пізнавальна активність» «розуміти риси особистості, які виявляються у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності» [2, с. 25].

Пізнавальна активність формується на основі інтелектуального та психологічного розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні певних завдань пізнавального типу, а й необхідність практично застосовувати отримані знання та навички. Пізнавальна активність допомагає учневі рухатись вперед, бути незалежним у своїх діях, вирішувати самостійно і творчо певні завдання. Вона спонукає учнів до самостійних дій: написати, прочитати, знайти, запитати. Педагоги стверджують, що учні, які активніші в класі, відзначаються більшою наполегливістю та самостійністю у житті та під час навчального процесу.

Одну із головних ролей у формуванні пізнавальної активності учнів відіграє вчитель. Він повинен розуміти специфіку роботи з учнями в навчальному процесі. Його завдання – удосконалювати зміст і методи навчання, щоб зробити освітній процес цікавим, привабливим і мотивувати учнів до пізнавальної

активності на кожному уроці і в позаурочний час. З цією метою варто подавати різні цікаві навчальні матеріали, за допомогою яких стимулювати пізнавальну діяльність учнів шкільного віку. Щоразу оновлюючи зміст матеріалу, прийоми і підходи до його презентації, учитель викликає в учнів «ефект здивування». Бажання пізнати більше, прикласти для цього самостійних зусиль – наслідок дії цього ефекту. При цьому слід пам'ятати, що матеріал має бути посилюючим для сприйняття та опрацювання учнями, а це означає – частково відомим. Також для повноцінного включення молодшого школяра в роботу, потрібно, щоб завдання, які ставляться перед учням в ході навчальної діяльності, були не тільки зрозумілі, а й внутрішньо сприйняті ними, щоб вони придбали значимість і знайшли відгук у їхніх переживаннях [2].

З метою покращення ефективності розвитку пізнавальної діяльності учнів потрібно використовувати цікаві методи роботи, які будуть формувати інтерес до навчання. На думку Н. Тализіної, для того щоб зберегти позитивне ставлення дітей до навчальної діяльності, треба виконувати такі умови: включення учнів у вирішення пізнавальних завдань, виконуючи які, вони будуть дізнаватися нове в оточуючому світі; при цьому учні повинні отримувати не готові знання і просто запам'ятовувати їх, а саме як би відкривати їх для себе [4].

Пропонуємо схему методів та прийомів для формування пізнавальної активності учнів, які можна використати на різних уроках і в позаурочний час (табл.1).

Таблиця 1

Методи і прийоми для формування пізнавальної активності учнів

<i>Методи та прийоми</i>	<i>Застосування в освітньому процесі</i>	<i>Приклади</i>
Дидактичні та рольові ігри	Групові вправи для вирішення певної проблеми. використання методів та прийомів у певних умовах	Дидактична гра «вірю – не вірю», Дидактична гра «упізнай героя». Дидактична гра « так ні».

Дискусія	Обговорення певної проблеми, для з'ясування різних поглядів на одну проблему	Обговорення прочитаних книг з використанням інтерактивного методу «акваріум»; використання елементів оксфордських дебатів у 4 класі
Метод проектів	Це самостійна діяльність учнів на вибрану ними тему	Створення плакатів, малюнків, презентацій, відео робіт, схем, графіків, карт, таблиць на задану тему
Інноваційні технології	Використання ІКТ урізноманітнює та підвищує процес пізнавальної діяльності учнів	Тренувальні вправи з правопису, тренування вимови; робота з використанням платформ learnapp, mentimeter та ін.
Інтерактивні прийоми: 1.Круглий стіл	Активна взаємодія всіх учнів	«Круглий стіл» – прийом проведення уроку з учнями на вже знайому тему. «Круглий стіл» – це своєрідна нарада з обміну досвідом і обговорення досягнень і помилок.
2.Крісло автора	Реалізація диференційованого й інтерактивного підходу	«Крісло автора» – це прийом, який підвищує самооцінку учнів. Вчитель пропонує місце педагога в класі учневі, який презентує матеріал.
3.Мистецтво красномовства	Реалізація креативних здібностей учнів; діяльнісний підхід	«Мистецтво красномовства». Учні на деякий час беруть на себе роль журналістів, письменників. Завдання базується на написанні творчої роботи, репортажу та ін. з даної теми.
4.Музей помилок	Формування ключових і предметних компетентностей учнів	«Музей помилок». Учні – музейні працівники. До них на потрапляють давні стародруки, на які час наклав свій відбиток: стерто частини речень, переставлені букви місцями, нечітко написані слова, відсутні розділові знаки, переплутано слова місцями. Завдання: відтворити текст, пояснити помилки, виправити їх[1]

Позакласна діяльність учнів	Підтримка та зміцнення пізнавальних інтересів учнів початкової школи	Вечори питань та відповідей Конкурси кмітливості КВК Пізнавальні ігри Ігри-подорожі та ін.
-----------------------------	--	--

Висновки

Розвиток пізнавальної активності особистості залежить від ставлення учнів до навчання, а також від учителя, який змістом і методами навчання здатен активізувати внутрішню мотивацію школярів до саморозвитку. За допомогою певних завдань, застосування методів, прийомів, використання цифрових інструментів можна ефективніше залучати учнів до сприймання навчального матеріалу, його усвідомлення, а також самостійної, творчої роботи. У запропонованій таблиці наводимо оптимальні та ефективні прийоми і методи роботи з учнями початкових класів на уроках мовно-літературного, математично-природничого, мистецького циклів. Вони допомагають учням краще засвоювати програмовий і додатковий матеріал, активізуючи уяву та фантазію. При цьому доречними й результативними є різні форми роботи: перегляду фільму та презентації, читання творів, оповідань та віршів, проведення ігор, конкурсів та ін. Провідна роль у пізнавальній активності учнів надається вчителю, тому що вчитель формує та створює активну пізнавальну атмосферу за допомогою актуального змісту й нових засобів навчання. Пізнавальна діяльність при правильній педагогічній організації повинна стати стійкою рисою особистості школяра і здійснює сильний вплив на його розвиток. Пізнавальна потреба, приводить не тільки до засвоєння знань, але й подолання звичайних норм та способів дій, до пошуку нових завдань, прагнення до самостійності. Пізнавальна активність скерована на процес пізнання і на його результат, який пов'язаний з прагненням дійти до мети і постійно самовдосконалюватися.

Список використаної літератури

1.Іванова-Комарщук О. Корисність інтерактивних методів навчання. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/6564/> 2010. (Дата звернення: 25. 09.2020)

- 2.Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів [2-е вид., доп.]. Харків: ОВС. 2000.164с.
- 3.Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе: Кн. для учителя нач. классов: М: Просвещение,1986. С.104 – 108.
- 4.Талызина Н. Ф. Педагогическая психология. М.: Академия, 1998. 288 с.
- 5.Ягупов В. В. Педагогіка [навчальний посібник]. К.: Либідь, 2003. 560с.

Надія Сидорак,

магістрантка педагогічного факультету, ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», Україна

Олена Будник,

доктор педагогічних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

У статті висвітлено актуальність проблеми використання цифрових ресурсів та інструментів навчання в умовах дистанційного навчання початкової школи, що зумовлене пандемією коронавірусу. Представлено позитивні та негативні моменти у використанні ІКТ у дистанційному навчанні учнів, а також особливості педагогічної співпраці вчителя з батьками.

Ключові слова: дистанційне навчання, початкова школа, інформаційно-комунікаційні технології, цифрові ресурси.

Вступ

У сучасних умовах особливо гостро стоїть проблема цифровізації освіти. Це зумовлено, передусім частковим або повним переходом школи на дистанційну форму навчання через поширення епідеміологічної ситуації COVID-19. Разом з тим, все активніше у наукових джерелах обговорюються питання створення інформаційного суспільства.

Інформаційне суспільство – «концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку цивілізації, у якій головними продуктами виробництва є інформація і знання» [6]. Отож, йдеться про використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні, формування інформаційної грамотності учнів, цифрової компетентності. Основні положення щодо реформування освіти у цьому аспекті відображено у Законах України «Про освіту», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на

2007 – 2015 роки», Національній доктрині розвитку освіти (Україна ХХІ століття), а також Концепції Нової української школи.

У психолого-педагогічній науці питання щодо використання інформаційних технологій у навчальному процесі відображено в наукових працях таких учених: В. Биков, Р. Гуревич, А. Гуржій, Н. Морзе, П. Стефаненко, О. Співаковський, М. Угринович та ін.

Результати дослідження

На думку М. Жалдака, «сучасна інформаційна технологія – це сукупність засобів, методів і прийомів збирання, зберігання, опрацювання, подання та передавання повідомлень, що розширює знання людей та розвиває їхні можливості щодо управління технічними та соціальними процесами» [4, с. 17]. Подібні трактування ІКТ зустрічаємо і в Н. Морзе: сукупність методів, засобів і прийомів, що використовується людьми для реалізації конкретного складного процесу шляхом поділу його на систему послідовних взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються більш або менш однозначно і мають на меті досягнення високої ефективності в пошуку, накопиченні, опрацюванні, зберіганні, поданні, передаванні інформації за допомогою засобів обчислювальної техніки та зв'язку, а також засобів їх раціонального поєднання з процесами опрацювання інформації без використання машин [5, с. 93].

Таким чином, у контексті впровадження ІКТ в освітній процес початкової школи, дистанційного навчання важливим для учителя є оволодіння методиками роботи з учнями задля формування в них високої інформаційної культури, вмінь працювати з електронними ресурсами, навичками роботи в соціальних мережах тощо. Використання комп'ютерно орієнтованих технологій навчання в початковій школі здійснюється здебільшого на уроці. У динамічній та ігровій ситуації учні опановують комп'ютерні засоби, набувають первинних навичок користування технічними пристроями, оволодівають початковими практичними вміннями й навичками роботи з комп'ютером, поглиблюють свої знання з певних предметів, розвивають пам'ять, просторову уяву, критичне мислення, творчі здібності тощо.

Важливо, що ІКТ в дистанційному навчанні дає змогу забезпечити зворотній зв'язок в педагогічному процесі, що вкрай необхідне в роботі з молодшими школярами. Адже таким чином педагог може відстежувати рівень оволодіння навчальним матеріалом, фіксувати динамічні зрушення в процесі його засвоєння чи закріплення. ІКТ навчання також дає змогу створити більш інтенсивне навчання, забезпечити його ефективність. Приміром, використання мультимедіа в навчанні є більш дієвим і цікавим для учнів, зважаючи на особливості їх психічного розвитку, зокрема пам'яті, уяви, мислення. Разом з тим, комп'ютерно орієнтоване навчання є більш індивідуалізованим, водночас розкриваються широкі можливості для організації колективної та групової роботи учнів, зокрема кооперативного навчання на уроці. Працюючи з комп'ютером діти легко виконують велику кількість тренувальних вправ.

При підготовці до уроків онлайн доцільно використовувати такі електронні ресурси навчального призначення: презентації до уроків; дослідницька онлайн середовища; логічні ігри; тестові оболонки; навчальні онлайн лабораторії; електронні енциклопедії.

Застосування ІКТ у початкових класах є необхідним у дистанційній освіті. Для цього необхідно: готуватися до уроків, батьківських зборів, виховних годин, різноманітних виступів на педагогічних радах, засіданнях методичних об'єднань учителів, семінарах тощо; оформлювати документацію; відстежувати онлайн результати навчальної діяльності учнів; обмінюватися з колегами досвідом роботи, власними методичними надбаннями, обговорювати з ними актуальні питання навчання і виховання школярів, спілкуватися у власне створених соціальних спільнотах з проблем виховання дітей, швидко отримувати й систематизувати потрібну інформацію; створювати і вести педагогічний сайт для батьків і дітей та ін.

У професійній діяльності вчителя початкових класів ІКТ використовують:

- у процесі навчання учнів з метою самостійного здобуття, закріплення чи повторення навчального матеріалу, роботі в групах;

- у процесі виховання: естетичне виховання за рахунок використання можливостей комп'ютерної графіки, технології мультимедіа, виховання культури спілкування у соціальних мережах;
- у діагностичній діяльності з метою діагностування психологічного стану учня, виявлення його навчальних досягнень;
- в організаційній діяльності педагога задля підготовки та організації навчальних, виховних занять з допомогою ІКТ, звітної документації (списків, відомостей, статистичної інформації про учнів), проведенні батьківських зборів із наочним представленням звітних матеріалів, використанні мультимедійних презентацій тощо [2].

Висновки

Варто пам'ятати, що успіх роботи вчителя з використання ІКТ у Новій українській школі значною мірою залежить від налагодження співпраці з батьками учнів. Адже дистанційна освіта передбачає допомогу батьків у навчанні. У використанні ІКТ з молодшими учнями необхідно дотримуватися відповідних санітарно-гігієнічних вимог. Значну увагу необхідно приділити роз'яснювальній роботі, інформуванню батьків молодших школярів про заходи профілактики порушень здоров'я, про організацію робочого місця учня в домашніх умовах, обмеження перебування його перед монітором не лише комп'ютера, а й екраном телевізора. Адже безконтрольне проведення часу за комп'ютерними іграми часто може призводити до негативних явищ. Через тривалі ігри перед монітором в дітей може виникати стан емоційної напруги, стресу, психологічного виснаження. Наступає стан втоми і зниження уваги. Водночас відсутність фізичної активності призводить до погіршення фізичного здоров'я. Це пов'язане з тим, що комп'ютерні ігри розраховані в основному на швидкість реакції, що перенавантажує нервову систему учня. Разом з тим, існують певні ризики щодо безконтрольного використання учнями Інтернет-середовища, в якому вони можуть залишати свої адреси, особисті дані батьків, іншу інформацію, що стане корисною для шахраїв, що працюють у мережевому просторі. Тому

використання ІКТ у педагогічному процесі початкової школи має свої позитивні і негативні моменти, на які варто звернути увагу вчителів у роботі з учнями.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. К.: Атіка, 2008. 684 с.
2. Будник О., Минай Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній початковій школі: реалії та перспективи. Гірська школа Українських Карпат. 2016. № 14. С. 84-88.
3. Дзюбенко А. А. Новые информационные технологии в образовании : монография. М., 2000. 104 с.
4. Жалдак М. І. Про деякі методичні аспекти навчання інформатики в школі та педагогічному університеті. Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія "Педагогіка". 2005. № 6. С. 17–24.
5. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики: навч. посіб.: у 3 ч. / за ред. М. І. Жалдака. К.: Навчальна книга, 2004. Ч. 2. Методика навчання інформаційних технологій. 287 с.
6. Співаковський О.В., Петухова Л.Є., Коткова В.В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: Навчально- методичний посібник для студентів напряму підготовки «Початкова освіта». Херсон, 2011. URL: <http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%86%D0%9A%D0%A2%20%D0%B2%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96.%20%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf?id=4ab4f7d1-7328-4045-864d-6fafc8472b9e>

Тетяна Заєць,

магістрантка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

Тетяна Близнюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті автор розкриває актуальність проблеми формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи, акцентує на синергії теми дослідження з ключовими компетентностями Нової української школи та пропонує напрямки реалізації означеного завдання, аналізуючи передовий педагогічний досвід сучасних учителів практиків.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, учні, початкова школа, уроки англійської мови.

Вступ

Загальнокультурному розвитку молодших школярів, їх соціалізації, комунікації та взаємодії з представниками різних вікових груп і статусів сприяє

соціокультурна компетентність. Кожна дитина повинна знати про свою державу Україну, її національну культуру, звичаї, традиції, свята; успішно користуватися мовою у процесі виконання різних соціальних ролей; практично володіти національним мовленнєвим етикетом і дотримуватися етикетних правил спілкування з різними людьми. Ці аспекти – складові соціокультурної компетентності, основи якої закладаються у дошкільному та молодшому шкільному віці.

З метою розвитку здатності особистості сприймати, аналізувати, оцінювати почуте, прочитане, побачене, а також висловлюватися про Батьківщину, родину, історію рідного краю, звичаї, культуру, мистецтво, загальнолюдські цінності в різних комунікативних ситуаціях учителі початкової школи реалізують соціокультурну змістову лінію у процесі навчання кожного предмета. Однак, не завжди ця робота є ефективною і дає очікуваний результат, теоретичні знання учням складно використовувати на практиці.

Зі зміною суспільних цінностей і пріоритетів, у шаленому темпі розвитку технологій, поглиблення міжкультурної взаємодії особливої актуальності набуває проблема соціалізації особистості, готовності до спілкування і діалогу із носіями інших мов, культур, традицій, а також самореалізації та культурного самовизначення. Цим пояснюється актуальність і увага до цієї педагогічної проблеми.

Питання соціокультурної компетентності з точки зору різних галузей знань висвітлено у працях учених Є.Верещагіна, Г. Єлізарової, О.Леонтьєва, В. Сафонової, Н.Хоменко. Соціокультурну компетентність як один з аспектів життєдіяльності особистості розглядають О.Жорнова, М.Степаненко, І. Закір'янова.

У контексті проблеми формування ключових предметних компетентностей здобувачів початкової і середньої освіти про соціокультурну компетентність у своїх студіях згадують А.Богущ, Н. Бібик, В.Бондар, М. Вашуленко, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшина, О.Онопрієнко, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьова, О. Савченко, С.Трубачева. Науковці В. Вітюк, Л.Калініна, Г.Луценко,

Н.Максименко, А. Пługіна, К. Пономарьова Л. Ярова скеровують свої дослідження у площину мовно-літературної освіти молодших школярів і подають авторське бачення реалізації соціокультурної змістової лінії на уроках української мови (В. Вітюк) та читання (Г. Луценко), аналізують текстовий матеріал соціокультурної тематики, розглядають можливості казки (А. Пługіна) та інших фольклорних і літературних жанрів як засобу формування відповідної компетентності учнів (Л. Ярова).

Мета статті – проаналізувати й узагальнити наукові праці дослідників з проблеми з метою розуміння дефініції поняття «соціокультурна компетентність», її змісту, структури, основних компонентів.

Результати дослідження

Соціокультурна компетентність – предмет дослідження, який викликає інтерес у багатьох науковців різних галузей знань: філософії, психології, педагогіки. Залежно від сфери зацікавлень вони розглядають це явище і поняття з різних сторін, використовують різні оптики і підходи.

О. І. Жирнова, М. Степаненко, Н. Хоменко розглядають питання соціокультурної компетентності як формування об'єктивної активності особистості у її повсякденній діяльності. Серед зарубіжних науковців у цьому контексті важливі праці М. Байрам і Ж.Зарат, П. Сулейманова, Ян ван Ек, О. Садохіна та ін.

Окрему позицію щодо аналізу поняття «соціокультурна компетентність» займають науковці (Р. Мільруд, С. Шехавцова), які акцентують більшу увагу на лінгвістичному, а не соціальному компоненті. Особливого значення вони надають, як зазначає Т. Фоменко, «співвивченню мов, культур та цивілізацій, взаємозв'язку мови та суспільства (соціуму), мови та культури» [2, с. 151]. Міжкультурна комунікація, діалог культур як визначальний аспект соціокультурної компетентності позиціонують у своїх працях Н. Алмазова, Л.Власенко, І. Воробйова, І. Закір'янова, О. Коломінова та ін. Багато досліджень у цьому напрямку пов'язані із вивчення іноземних мов та країнознавства, ознайомлення з культурою інших народів. Це зумовлює той факт, що феномен

соціокультурної компетентності трактують «як рівень знань соціокультурного контексту при використанні іноземної мови, а також, як характеристику досвіду спілкування та використання мови в різноманітних соціокультурних ситуаціях (П. Сисоєв); як лінгвокраїнознавчі знання, уявлення про основні національні звичаї та традиції, як систему навичок і вмій, що дозволяють узгоджувати свою поведінку у відповідності з цими знаннями (О. Коломінова)» [5, с. 331] .

Педагогічний напрям дослідження проблеми соціокультурної компетентності представлений працями, в яких йдеться про зміст поняття, компоненти соціокультурної компетентності учнів та методику її формування. Т. Грицько аналізує проблему впливу професійної компетентності педагога на їхніх вихованців. Питання формування україномовної соціокультурної компетенції учнів – поле дослідження відомих українських лінгвістів і лінгводидактів А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіної, А. Нікітіної, М.Пентиліук, О. Потапенко, О.Семенов та ін.

Проблема формування соціокультурної особистості молодшого школяра – предмет наукових студій В. Вітюк, К. Пономарьової , Л. Ярової .

Немає універсального визначення поняття «соціокультурна компетентність», але узагальнення проаналізованих праць науковців дає можливість стверджувати, що це багатоаспектне, багатокомпонентне явище.

Іншого відтінку набуває дефініція поняття у дослідженнях проблеми з точки зору нормативних документів та освітнього процесу в сучасній початковій школі. Так, Валентина Вітюк у своєму дослідженні відштовхується від аналізу соціокультурної змістової лінії і акцентує на вивченні школярами рідної мови. Саме соціокультурний контекст дозволяє вивчати українську мову не ізольовано, а разом із традиціями, культурою народу. Метальність, культуру, спосіб життя, духовні цінності людина пізнає через мову. Через мову також і транслює своє бачення світу, примножує національну культуру. Доведено, що мова виконує соціальні функції, адже є засобом комунікації, пізнання себе і навколишнього світу; сприяє розвитку особистості зокрема і народу загалом. У праці дослідниці подано таке визначення поняття: «Соціокультурна компетенція – це сукупність

знань, умінь, навичок і здібностей особистості, які надають можливість спілкуватися українською мовою в різних ситуаціях відповідно до норм мовлення і поведінки, а також традицій культури» [13, с. 476]. Ця компетенція необхідна для того, щоб розвивати світогляд дитини, сприйняття себе як представника певної нації, носія національної культури; усвідомлення себе членом суспільства і громадянином своєї країни, який несе відповідальність за її майбутнє. Соціокультурна компетентність – це також уміння використовувати свої знання, уміння і навички у практичних ситуаціях спілкування і взаємодії, у повсякденному житті.

Ця компетентність має дві складові – соціальну і загальнокультурну. Соціальна складова засвідчує готовність учнів соціалізуватися, адаптуватися в суспільстві. Опираючись на тлумачення терміна «соціалізація» соціальними педагогами, маємо на увазі формування соціальної ролі особистості, яке відбувається в умовах накопичення досвіду соціальної взаємодії та засвоєння соціальних цінностей. Цей процес має свої особливості для кожної вікової групи, різних психотипів людей. Так, соціум молодших школярів формують такі складові: держава, рідний край, сім'я, школа, громадські місця. Їх детально аналізує, супроводжуючи методичним коментарем, Катерина Пономарьова [14, с. 10-12].

Іншою складовою соціокультурної компетентності особистості є загальнокультурна складова. У дітей молодшого шкільного віку ця складова проявляється у володінні «знаннями про особливості української національної культури, звичаї, традиції, свята і використання цих знань в мовленнєвій практиці; вживання у власному мовленні найбільш відомих малих українських фольклорних форм; сформованість морально-етичних якостей» [14, с. 4].

Отже, соціальний складник соціокультурної компетентності передбачає діяльність особистості та її поведінку в життєвих ситуаціях згідно з соціальними правилами і нормами. Культурний складник засвідчує культуру особистості (культуру поведінки, знання традицій і культури, національних здобутків власного народу, морально-етичні якості). Дослідники проблеми розглядають не

тільки зміст, а й структуру соціокультурної компетентності. Тут теж немає однаковості щодо означення компонентів, але зауважуємо один і той же принцип виокремлення компонентів. В. Сафонова подає структуру соціокультурної компетентності як взаємопов'язані у цілість компоненти: країнознавчу, лінгвокраїнознавчу, соціолінгвістичну [18, с. 48].

Під *країнознавчою компетентністю* науковець розуміє знання особистості про народ, який є носієм мови; про культуру, устрій, історію, географію, економіку, мистецтво, літературу, традиції і культуру цього народу. Обсяг цих знань залежить від віку дитини і з кожним роком розширюється.

Лінгвокраїнознавча компетенція - це знання мовленнєвої і немовленнєвої поведінки людини і вміння практично їх використовувати у спілкуванні та взаємодії у соціумі. Останнє можливе тоді, коли член соціуму обізнаний з умовами повсякдення, нормами міжособистісних стосунків, засвоїв суспільні цінності та дотримується правил і соціальних умовностей (початок і завершення бесіди, привітання, вибачення, жести), соціальних звичаїв.

Соціолінгвістична компетенція пов'язана з використанням мови, дотриманням правил і норм етичного та етикетного характеру і відображає здатність особистості обирати й використовувати мовні форми і засоби відповідно до мети спілкування. На цю структурну модель опирається і В. Вітюк, розробляючи методіку формування цієї компетентності у молодших школярів.

Інші акценти у виокремленні структурних компонентів соціокультурної особистості молодшого школяра розставляє К. Пономарьова, хоч залишає той же принцип їх диференціації [15]. Науковець виокремлює такі компоненти:

- когнітивно-інформаційний, який передбачає «знання про державу Україну, її столицю, державну символіку, історичне минуле, видатних українців минулого й сьогодення, особливості української національної культури, побуту, звичаїв, традицій, обрядів»;

- осмислювально-аксіологічний, який трактує як «осмислене ставлення до інформації, ціннісне ставлення до культури, рефлексію власних дій і вчинків, мотиваціяпізнавальної діяльності»;

- комунікативно-діяльнісний, пояснений як здатність особистості зі знанням і дотриманням етикетних правил спілкування вступати у мовленнєву взаємодію з іншими членами суспільства; цей компонент також передбачає успішне користування мовою і здатність за її допомогою вирішувати життєві, навчальні та інші проблеми; соціальну мобільність, самостійність і креативність мислення, мовленнєвотворчу діяльність» [15].

Ефективність розвитку соціокультурної компетентності молодших школярів залежить від мотивованої, цілеспрямованої, скоординованої діяльності педагогів, батьків і самих учнів. Знання, вміння і навички, особистісні якості дитини, які сприяють їхній соціалізації, адаптації у суспільстві і реалізації можливостей через комунікацію та культурну взаємодію, розвиваються і формуються впродовж усього періоду навчання дитини в школі. Однак найважливішим є етап початкової школи, коли закладаються основні підвалини, соціокультурні цінності, уявлення, моделюється соціокультурна поведінка дитини.

Висновки

Соціокультурна компетентність – це якісна характеристика особистості, засвідчена знаннями соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; здатністю та готовністю до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур. Це один із факторів розвитку особистості, самореалізації та культурного самовизначення. Лінгвісти акцентують на важливості комунікативного компонента, мови як засобу пізнання своєї і чужої культури і взаємодії; соціологи і філософи наголошують на соціокультурній компетентності як аспекті життєдіяльності особистості. Проблема формування соціокультурної особистості школярів різними засобами з використанням різноманітних методичних підходів і практик – ключовий аспект у педагогічних дослідженнях.

Перспективним предметом подальшого нашого дослідження є аналіз цих методичних підходів та оцінка їх з точки зору ефективності й доцільності, вивчення педагогічних умов формування соціокультурної компетентності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Вітюк В. Основні шляхи формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 474-479.
2. Пономарьова К. Зміст і структура соціокультурної компетентності молодших школярів. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/714354/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%202013.pdf> (дата звернення: 25. 03. 2020).
3. Пономарьова К. Соціокультурна складова у змісті початкового курсу української мови. *Початкова школа*. 2011. №5. С. 9-13.
4. Фоменко Т. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць / За заг. ред проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. Сковороди*. Вип. 42. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. С. 149 – 156.
5. Хоменко Н. В. Соціокультурна компетентність як один із основних аспектів життєдіяльності особистості. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/20550/1/208-Khomenko-332-334.pdf> (дата звернення: 25. 03. 2020).
6. Blyznyuk Tetyana. Formation of students' socio-cultural and lingual competence at foreign language lessons in primary school. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Scientific edition. Series of Social and Human Sciences.* – V.1, # 2-3.- 2016.- p. 18-22.

Юліанна Петенко,

студентка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Однією із складових громадянської компетентності молодших школярів є національно-культурна ідентичність. Формування національно-культурної ідентичності відбувається у дитячому та юнацькому віці. Тому кожен навчальний заклад повинен створювати сприяюче освітньо-виховне середовище за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянська компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, молодші школярі.

Вступ

До стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти відноситься «модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу; побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді» [1]. В епоху глобалізації та галопуючих темпів розвитку інформаційних технологій відбувається не тільки «стирання» міждержавних кордонів, але й нівелювання гуманітарних та

національних цінностей. Тому сучасні моделі виховання і освіти мають базуватись на принципах громадянської освіти. При цьому актуальною залишається проблема усвідомлення національної ідентичності.

Результати дослідження

Одним із шляхів формування та розвитку громадянської компетентності молодших школярів є використання сучасних інформаційних пристроїв. Як стверджує вчителька інформатики С. Міляшкевич, «саме через зміст інформації, яка обробляється на уроці, й можна впливати на формування особистості учня, розвиток його громадянської компетентності. Комп'ютер є союзником у вихованні та творчому розвитку учня, повноцінного громадянина держави». Адже на уроках інформатики учні освоюють засоби й методи збирання, опрацювання, зберігання, пошуку, передавання, подання та використання інформації в різних галузях людської діяльності. Тому важливо правильно підбирати завдання.

Зокрема, при вивченні елементів комп'ютерної графіки можна запропонувати створення українського орнаменту, української державної символіки. Розгляд значення різних елементів орнаменту, українських національних та державних символів дозволяють формувати національну самосвідомість, повагу до славної історичної, культурної спадщини наших предків. Серед запропонованих вчителем завдань можуть бути зображення писанки, родинного дерева, герба міста, емблеми класу чи школи.

Під час формування навичок роботи з інформацією в інтернеті можна запропонувати завдання пошуку історичних довідок про рідний край, про відомих особистостей краю, відомих спортсменів краю, відомих випускників школи. Введення у зміст навчального матеріалу регіонального компоненту також сприяє формуванню громадянської компетентності. Як відомо, знання учнів міцніші, якщо вони сформовані не механічно, а закріплені власною творчою діяльністю. Тому можна пропонувати розробляти в малих групах інтерактивні проекти на історично-культурну тематику національного чи регіонального масштабів.

Вчені рекомендують формувати громадянську компетентність і національно-культурну ідентичність, як її складову, шляхом використання [2-4]:

- міжпредметного підходу;
- сучасних ІКТ як основних інструментів навчально-виховного процесу;
- методу навчальних проєктів;
- методу роботи з даними – з різними джерелами інформації, зокрема електронними;
- завдань, вирішення яких сприятиме формуванню практичних навичок розв'язувати особисті проблеми та проблеми друзів, класу, громади у цілому.

Зауважимо, що метод проєктів сприяє розвитку дослідницьких та комунікаційних навичок школярів. Використання засобів ІКТ у навчально-виховному процесі формує індивідуальний досвід діяльності учня, сприяє його пізнавальній активності, ініціативі, стимулює до самоосвіти і самореалізації.

Висновки

За допомогою виконання спеціально підібраних завдань з інформатики формується світосприйняття школярів, їх долучення до світової та національної культури, традицій, звичаїв. У такий спосіб відбувається виховання свідомого громадянина-патріота.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року Електронний ресурс. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
2. Кічук Я. Правова компетентність майбутнього фахівця – пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі // Вісник Львів. ун-ту. Серія «Педагогіка», 2008. Вип. 23. С. 141-147.
3. Огородник Л. Становлення системи громадянського виховання в умовах розвитку української державності // Проблеми освіти: Наук.- метод. Зб. / Кол. авт. Київ.: Наук.-метод. Центр вищої освіти, 2001. Вип.26. С. 64.
4. Кондур О.С. Формування національно-культурної ідентичності молоді у сучасній освітньо-виховній парадигмі // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2018. №1 (315), березень Ч.1. С. 252-257.: <http://hdl.handle.net/123456789/3381>

Іванна Бойченко,
студентка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

МЕТОДИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Розглянуто методика організації навчальної діяльності молодших школярів шляхом комплексного поєднання самостійної-індивідуальної роботи з активною групою діяльністю. Встановлено, що її застосування забезпечує інтелектуальний розвиток учнів.

Ключові слова: самостійна робота, індивідуальний підхід, робота в групах, молодший школяр.

Вступ

Аналіз науково-методичних праць учених-методистів засвідчує, що сьогодні відомі різні підходи до розв'язання проблеми розвиваючого навчання, які умовно можна поділити на змістові та процесуальні. Перші з них ґрунтовно розроблено в численних навчальних програмах, підручниках, методичних посібниках. Процесуальні ж аспекти, особливо в дидактичному плані, потребують удосконалення. Тому актуальна проблема пошуків способів навчання, які спонукали б учнів до самостійного розв'язування навчальних завдань, у результаті чого засобами продуктивної розумової діяльності відбувається як засвоєння, так і оволодіння знаннями. Навчальні проблеми за таких умов виступають моделями життєвих проблем, з якими учні можуть зустрітися після закінчення школи.

Один із шляхів вирішення окресленої проблеми полягає у зміні ставлення вчителя до учня, якого він має сприймати як самостійного суб'єкта навчальної діяльності, який навчається не з примусу, а за власним бажанням. Такий підхід сприятиме формуванню в дитини механізмів самозахисту, самореалізації та саморозвитку. Звідси випливає, що найефективнішим напрямком в освіті має стати її індивідуалізація, яка передбачає розкриття індивідуальності особистості кожної дитини як необхідної передумови її розумового розвитку.

Результати дослідження

Традиційно індивідуальність розглядається, як інтегральне поняття, що виражає особливу форму буття індивідів, у межах якої вони володіють внутрішньою цілісністю самостійністю, яка надає їм можливість активно, творчо і своєрідним способом проявляти себе в оточуючому світі на основі розкриття своїх здібностей відповідно до суспільних потреб. На підставі цього основними аспектами індивідуалізації навчання є: 1) створення в школі для кожної дитини умов, які забезпечували б їй повноцінний особистісний розвиток у максимально можливому діапазоні росту її індивідуальних психологічних ресурсів, серед яких провідне місце належить інтелектуальним можливостям; 2) підбір індивідуальних завдань, які б впливали на формування основних індивідуальних складових інтелектуального розвитку учнів; 3) максимальне сприяння вчителя розвитку здібностей дитини, усвідомлення нею свого «Я» у соціумі, осмислення своїх дій, передбачення їх наслідків як для себе, так і для інших, оцінювання себе як носієм знань.

При набутті молодшим школярем потреби в навчальній діяльності актуалізується питання формування в нього навчальної самостійності, яка виявляється в подоланні власної обмеженості не тільки в рамках конкретних знань, навичок, а й рефлексії як універсального способу розвитку ставлення до своєї діяльності.

Ми провели педагогічний експеримент в 3-х класах Порогівської загальноосвітньої школи Богородчанського району Івано-Франківської області. Він базувався на таких принципах:

особистісно орієнтований підхід (через вибір завдань, що сприяли оптимальному інтелектуальному розвитку кожного учня);

суб'єктивний підхід (через створення для кожного школяра ситуації, у якій він мав самостійно висувати цілі, здійснювати самостійно вибір способів діяльності, аналізувати та оцінювати її процес і результати);

інтерактивний підхід (через паритетність позицій вчителя та учнів впродовж усього процесу навчальної діяльності);

принцип імпровізації (можливість вільного вибору шляхів розв'язання завдань).

В основу використаної нами експериментальної методики було покладено модель навчання, яка спрямовувалася на збільшення часу для самостійної-індивідуальної роботи учнів в поєднанні її з активною груповою діяльністю. Робота базувалася на реалізації підходу, який передбачав формування кожного з компонентів розумового розвитку школярів до утворення цілісної структури: від становлення цієї структури на матеріалі конкретного завдання до функціонування її як утворення, інваріантного стосовно змісту будь-якого навчального предмета.

У запропонованій нами моделі навчання основними складовими були:

- самостійна робота школярів,
- робота учнів у малих групах (статичних та динамічних парах),
- індивідуальна робота вчителя з окремими учнями.

На відміну від традиційної методики, всі компоненти діяли одночасно. Тобто, під час виконання класом самостійних завдань учитель не залишається в ролі простого спостерігача, а працює із кимось із дітей окремо. Тобто учням надано можливість працювати у трьох режимах: самостійно, самостійно під керівництвом учителя, індивідуально з учителем.

Метою впровадження індивідуальних форм було залучення молодших школярів до навчального процесу відповідно до їхніх індивідуальних здібностей і рівня інтелектуального розвитку. З цією метою для проведення самостійної роботи молодших школярів було розроблено спеціальні навчальні картки. Після опанування учнями методики роботи з такими картками, індивідуальна робота переводилася в індивідуально-парну, як найпростіший різновид групової форми організації навчальної діяльності.

Контроль з боку педагога, включений у самостійну роботу молодших школярів, орієнтувався на допомогу їм у формуванні умінь працювати самостійно, здійснювати самоконтроль. Таке посилення контрольованості підвищувало якість навчання, його результативність. Водночас, така організація

комплексної самостійної роботи школярів дозволила якнайповніше враховувати індивідуальні особливості кожного учня.

Залучаються до групової роботи, дитина одержувала можливості для постійної комунікації у вигляді відповідей на питання, пояснень, формулювання доведень, здійснення перевірки, оцінювання, корегування помилок, сприймання мови партнерів, взаємодопомоги. Результатом групової діяльності було розв'язання спільними зусиллями навчальних завдань і при цьому відбувалися індивідуальні зміни в інтелектуальному розвитку кожного члена малої групи.

Наше дослідження підтвердило, що просте ділове спілкування молодших школярів у процесі навчальної діяльності важливе як при індивідуальному, так і груповому навчанні, та є однією з визначальних умов забезпечення розумового розвитку учнів.

Організована таким чином робота сприяла підвищенню рівня адаптації молодших школярів один до одного, забезпечувала їхнє вільне спілкування. При цьому знижувалися стресові стани, побоювання зробити помилку. Контроль поступово поєднувався з навчанням, адже той, хто опитував, виступав в ролі помічника, консультанта й радника.

Зважаючи на вік молодших школярів, деякі завдання мали ігрову форму, зокрема у вигляді ребусів, головоломок, у формуванні проблеми від імені казкових героїв, яким треба було надати допомогу, тощо.

Висновки

Поєднання індивідуальних та групових форм навчальної діяльності забезпечує роботу кожному учню в достатньому для нього темпі, заохочує і реалізує перехід до вищого рівня інтелектуального розвитку, стимулює здібності одних дітей та створює перспективи для інших.

Ірина Стрельченко,

студентка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК НОВІТНІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Стаття присвячена питанню оновлення підходів до літературної освіти молодшого школяра, зокрема проаналізовано ефективність та доцільність використання соціальних мереж як цифрових інструментів формування читацької культури молодших школярів.

Ключові слова: *читацька культура, соціальні мережі, месенджер, відеохостинг.*

Вступ

Проблема формування читацької культури учнів – важливої складової загальної культури особистості – сьогодні особливо актуальна, зважаючи на різке зниження рівня пізнавальної активності учнів, кризи читання. Модернізація освіти спрямована не тільки на оновлення змісту предметів, що вивчаються, але і на зміну інструментарію та методик викладання, розширення арсеналу методичних прийомів, активізацію діяльності учнів, наближенні досліджуваних тем до реального життя через розгляд і моделювання ситуацій, пошуки шляхів вирішення найбільш гострих суспільних проблем.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали праці науковців та педагогів-практиків О. Бондаренко, Н. Ващенко, О. Джежелей, А. Ємець, Л. Іванової, О. Ісаєвої, Т. Качак, Г. Коваль, І. Корнійчук, В. Мартиненко, М. Наумчук, Г. Підлужної, О. Савченко, Т. Суржук, В. Теплюк, Г. Ткачук, Т. Толмачової, В. Трунової, Г. Чуйко та ін., присвячені проблемам роботи з дитячою книжкою та формування читацької компетентності й самостійності, читацької культури молодших школярів. Проблему використання соціальних мереж для потреб освіти досліджували такі науковці, методисти та педагоги-практики: Р. Гуревич, С. Івашнюва, І. Капустян, С. Литвинова, Н. Олексюк, А. Светлорусова, О. Ходорковський, В. Черненко, А. Яцишин та ін.

Мета статті – проаналізувати дієвість та ефективність використання соціальних мереж як цифрових інструментів формування читацької культури молодших школярів.

Результати дослідження

Культура читання – це складова частина загальної культури особистості, комплекс знань, умінь, навичок і почуттів читача, що передбачає активну, самостійну, системну читацьку діяльність, глибоке сприйняття, засвоєння і критично-творче осмислення прочитаного.

Узагальнюючи сучасні наукові студії, констатуємо основні теоретичні положення і принципи формування та розвитку читацької культури учнів. Є. Пасічник стверджує, що активна читацька діяльність та розвиток читацької культури учнів можливий за умови практикування сімейного читання, системного процесу виховання активного учня-читача.. Л. Айзерман, Г. Токмань переконані, що сприятливим чинником формування читацької культури школярів є індивідуалізація процесу навчання. Важливим аспектом розвитку читацької культури молодшого школяра є етап читання, сприйняття, аналізу, емоційного переживання й критичного осмислення твору читачами. Саме тому дослідники проблеми наголошують, що вдумливе, повільне, виразне читання поглиблює сприйняття художнього тексту (Т.Бугайко, Ф. Бугайко, А. Капська, Г. Токмань); повторне прочитання сприяє кращому розумінню змісту; попередня бесіда з читачами впливає на розвиток інтересу до художнього твору. Обов'язковим є врахування первинних читацьких вражень, суб'єктивного ставлення до зображеного; організація інтерпретації художнього твору (О.Савченко, Г. Коваль, Г.Токмань) з використанням доступних учням початкової школи методик.

У контексті проблематики теми даного дослідження констатуємо також основні положення та особливості використання соціальних мереж в освітніх цілях. Науковиця С.В. Івашньова переконана, що «...регулярне використання соціальних сервісів та соціальних мереж з метою організації навчальної діяльності сприятиме формуванню культури спілкування у віртуальному

середовищі; розвитку комунікативної компетентності, що в подальшому позитивно впливатиме на адаптацію до навчання» [3, с. 16]. Погоджуємося з визначенням основних характеристик привабливості соціальних мереж А. В. Яцишин, що включають: популярність, безкоштовну реєстрацію, можливість вибору мови сайту, безкоштовні послуги, наявність чату [8, с. 120]. Н. В. Олексюк у своєму дослідженні описує низку переваг використання соціальних мереж у навчально-виховному процесі, зокрема: обмін відомостями, спілкування з учнями; реалізація творчого потенціалу; різноманітність форм комунікації; постійна взаємодія учня і вчителя у зручний для них час [6]. Аналіз наукової бази показав, що попри значні досягнення дослідників у вивченні проблем впровадження цифрових технологій в навчальний процес, все ж тема використання соціальних мереж як новітніх платформ формування читацької культури молодших школярів не знайшла достатнього обґрунтування.

Формування читацької культури учнів – проблема, яка актуальна як у початковій, так і в середній та старшій школі. Сьогоднішній читач – це людина сучасного медіа-світу, споживач засобів комунікації, насамперед Інтернету, комп'ютера та телебачення, під впливом яких він знаходиться. Дослідники навіть констатують, що сьогодні йде мова про формування так званого «медійного» покоління [5, с. 14]. Сучасний школяр, представник «медійного покоління», живе в стрімкому прагматичному світі, в якому немає браку інформації. Саме тому так важливо використовувати можливості, що містяться у використанні цифрових навчальних засобів, зокрема соціальних мереж, месенджерів, соцмедійних додатків для розвитку читацької культури. Інтегрувавши цифрову освіту в навчальні предмети, ми можемо збагатити процес навчання новими формами, методами і прийомами роботи, що сприятимуть активізації пізнавальної діяльності школярів.

Пропонуємо розглянути детальніше переваги, можливості та варіанти застосувань найпопулярніших соціальних мереж та інших веб-сервісів.

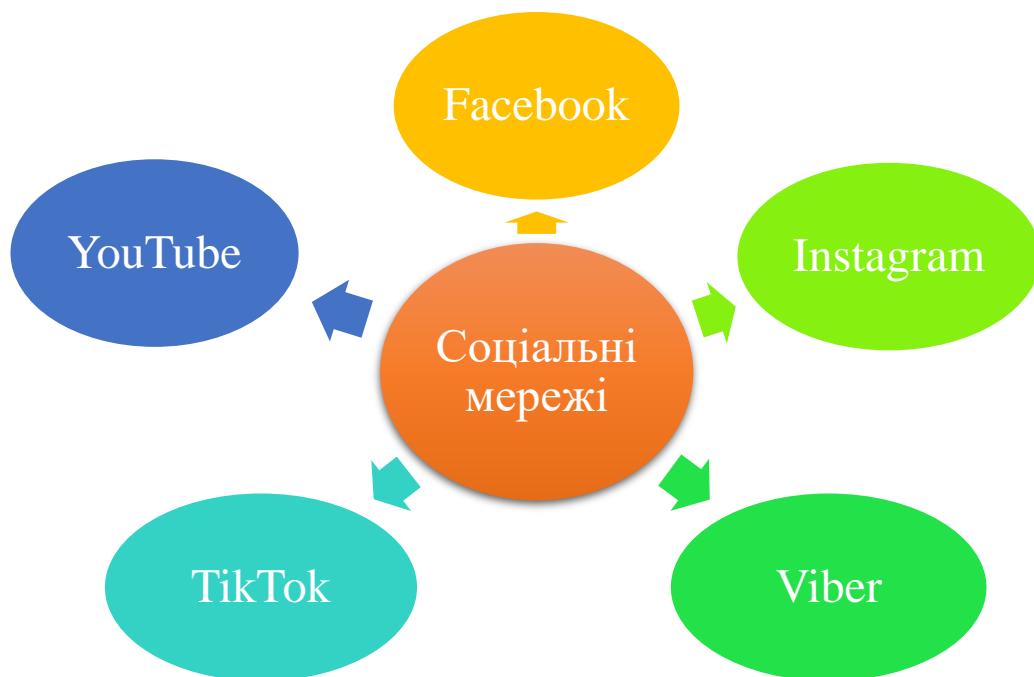

Рис. 1. Соціальні мережі та веб-сервіси, що популярні серед молодших школярів

Facebook – найбільша у світі соціальна мережа. Користувачі Facebook мають можливість створювати профілі з фотографіями, списками інтересів, контактними даними та іншою особистою інформацією; можуть спілкуватися із друзями та іншими користувачами за допомогою приватних або загальнодоступних повідомлень і чату; можуть створювати і приєднуватися до груп за інтересами та «сторінок уподобань» [1]. Ці можливості створюють великий потенціал для використання даної соціальної мережі в освітньому процесі. Змістовим стрижнем уроку літературного читання є процес засвоєння ідейно-тематичного змісту твору, його мистецької природи та образності. Тому, в процесі проведення уроку учням важливо усвідомити ставлення письменника до зображуваного, розкрити ідею та засоби зображення. Це можна зробити не тільки за допомогою традиційних методів, а й застосовуючи новітні платформи. Наприклад, учням можна запропонувати створити профіль письменника чи літературного персонажа, наповнити цей профіль різноманітними дописами, фотографіями, що відповідали б його інтересам та хобі. Таким чином можна також «осучаснити» класиків літератури, пофантазувати на які групи у Facebook

міг би бути підписаний Шевченко, вигадати тих, з ким із сучасників він міг би заприятелювати, а з ким він би запеклі дискусії у коментарях. А щодо сучасних поетів і письменників, то корисним було б проаналізувати їхні реальні профілі у соціальних мережах, в якості альтернативи чи доповнення традиційному вивченню біографії з підручника. До прикладу, зі сторінки Мар'яни Савки у Facebook можна дізнатись не тільки те, що вона головний редактор у Видавництві Старого Лева, але й яку книжку саме сьогодні читатиме поетеса, а також потрапити на онлайн-ефір з авторкою. Також Facebook можна використовувати для проведення книжкових марафонів, челенджів, конкурсів, що можна один одному передавати. Ця платформа дуже зручна для того, щоб ділитися враженнями про книги, публікувати результати власної творчої діяльності на основі прочитаного та отримувати зворотні реакції від однокласників та вчителів.

Instagram – соціальна мережа, що базується на обміні фотографіями. Дозволяє користувачам створювати власні профілі, робити фотографії, застосовувати до них фільтри, а також поширювати їх. Використання цієї популярної соцмережі в межах навчального процесу також багатогранне.

Одним із завдань із залученням Instagram може бути таке: спробувати за допомогою всього однієї світлини передати сенс певного вірша чи частини прозаїчного твору. Нехай учні ставлять хештеги, діляться проектами з друзями. Це не лише стимулює більш детально ознайомитися з поезією, вдуматися у зміст, а також дозволить залучити творчі здібності у звичному віртуальному просторі [4]. Також можна запропонувати учням перевтілитися у свого улюбленого персонажа та, наприклад, у прямому ефірі пограти в гру «Хто я?», не повідомляючи про те, яким персонажем є учень, а відповідаючи на питання однокласників так або ні щодо його характерних рис.

Розвивати читацьку культуру доцільно залучаючи учнів також і до масштабних літературних конкурсів та проектів. Одним із таких є всеукраїнський конкурс книжкових відгуків «Крець!, що започаткували Український інститут книги спільно з Майстернею історій, літературною

премією підлітків Навиворіт і Мистецьким фестивалем І. У рамках конкурсу учні з усієї України писатимуть відгуки в Instagram, щоби поділитися думками про незабутніх персонажів та персонажок художньої літератури [7].

Viber – це месенджер, що інтегрується з адресною книгою та авторизується за номером телефону. Дозволяє дзвонити і відправляти повідомлення у різних форматах іншим користувачам. Для формування читацької культури учнів будь-який месенджер можна використовувати як платформу для новітньої інсценізації та діалогізації художніх творів.

Художній твір не містить в собі образи, а лише породжує їх у свідомості читача. Для того, щоб учні «вжилися» у твір, необхідно організувати конкретну діяльність, конкретні дії та операції з тим, щоб самі діти здійснювали це «вживання» під керівництвом вчителя [2, с. 69]. Можна запропонувати учням парами чи групами придумати діалоги як читачів з письменником, так і самих персонажів літературного твору, не повторюючи тексту, а, обговорюючи його, висловлюючи реакції героїв на певні події. Схожим чином можна організувати навчання дітей писати творів-есе на літературну тематику у формі сократівського діалогу.

TikTok – соцмедійний застосунок для створення та поширення відеофайлів та онлайн-трансляцій, що дозволяє користувачам створювати музичні, танцювальні, комедійні та інші відео тривалістю до 15 секунд. У цьому популярному додатку можна запропонувати учням виконувати завдання, що потребують стислості та чіткості викладу матеріалу. Наприклад, створення короткого відео «5 фактів про письменника/ художній твір/персонажа». Також доцільними будуть креативні завдання зі створення чи розбору літературних мемів, які можуть зрозуміти тільки ті, хто читав книгу, добре знайомі з деталями біографії автора.

YouTube – популярний відеохостинг, що надає послуги розміщення відеоматеріалів. Користувачі можуть додавати, продивлятися і коментувати ті чи інші відеозаписи. Можливостей та способів використання відео з YouTube на уроках літературного читання є дуже багато. Завдання умовно

можна поділити на ті, що передують, проводяться безпосередньо під час, а також після перегляду відеоматеріалів. Звичайний перегляд відео не стимулює розвиток творчості, абстрактного мислення та самостійності. Потрібна спеціальна організація навчального процесу, щоб відео стало джерелом проблемності і стимулом до самостійної роботи. Діти мають бути не пасивними глядачами, а активними учасниками обговорення побаченого.

Висновки

Підсумовуючи усе вищесказане, зазначимо, що навчання сучасного школяра потребує зміни традиційних підходів та сучасних методів. Основний зміст нашого дослідження становить аналіз дієвості та ефективності використання популярних соціальних мереж і веб-сервісів, а саме: Facebook, Instagram, Viber, YouTube, TikTok у сфері освіти, зокрема для формування читацької культури молодшого школяра. Ми переконані, що дані інтернет-сервіси мають значний потенціал, адже володіють не тільки великою кількістю корисних можливостей, але й викликають неабиякий інтерес в учнів.

Список використаних джерел

1. Facebook. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Facebook> (дата звернення: 10.05.2020).
2. Іванова Л. І. Сучасні підходи до проведення уроків літературного читання. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2013. Вип. 2. С. 64 -70.
3. Івашнюва С. В. Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 15-17.
4. Ідеї використання соціальних мереж, гіфок та емоджі на уроках. URL: <https://naurok.com.ua/post/ide-vikoristannya-socialnih-merezh-gifok-ta-emodzhi-na-urokah>. (дата звернення: 10.05.2020).
5. Ісаєва О.О. Про сучасного читача: що відбувається з книгою на сучасному етапі. *Шкільна бібліотека*. 2014. №3. С.13-17.
6. Олексюк Н. В. Використання електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі зі школярами. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 48, вип. 4. С. 88-102.
7. Стартував конкурс книжкових інста-відгуків Крещ. URL: <http://litakcent.com/2020/02/26/startuvav-konkurs-knizhkovih-insta-vidgukiv-krets/> (дата звернення: 10.05.2020).
8. Яцишин А. В. Застосування віртуальних соціальних мереж для потреб загальної середньої освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2014. Вип. 19. С. 119-126.

Ірина Фуфалько,
магістрантка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті представлено педагогічний потенціал народної творчості в соціокультурному вихованні учнів початкової школи. Вказано на значенні сучасної казкотерапії у стимулюванні навчально-пізнавальних інтересів школярів.

***Ключові слова:** початкова школа, народна творчість, казкотерапія, соціокультурний простір.*

Вступ

Сучасний культурно-освітній простір України проходить етап масштабних трансформацій, що викликані демократичними перетвореннями в соціально-політичному та економічному житті країни. Суспільство очікує від освіти виконання не лише виховної, освітньої та розвивальної функцій, а й таких, як соціокультурна, валеологічна, культуротворча, соціально-захисна тощо. Про це відзначається в нормативних документах освітнього поля України – Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., Державній національній програмі „Освіта” (Україна XXI ст.), Державній програмі “Діти України” та ін. Пріоритетною вважається ідея виховання людини незалежної, відповідальної, ініціативної, творчої, здатної самостійно будувати свою життєву траєкторію.

Україна поступово перетворюється у відкрите соціокультурне суспільство, у якому культура визнається як універсальна форма відтворення соціального життя, як індивідуальний засіб формування світогляду індивіда, становлення його як особистості (А. Арнольд, Л. Іонін, М. Каган, С. Кримський та ін.). Суперечності в розвитку суспільства зумовлюють суперечності в розвитку етнокультури як результату діяльності певної спільноти людей. Функціонування етнокультури забезпечує її сталість і визначеність як цілісної саморегулюючої системи, що дозволяє передбачати й по можливості скеровувати її на основі

врахування законів самоорганізації та саморуху, виявлення чинників її функціонування й еволюції. Зовнішнє функціонування системи етнокультури полягає у впливі на середовище, сумарним фактором якого вона є. Її оцінки та їх варіанти випливають з досвіду минулого й сьогоденної життєвої практики. Варіювання цим синтетичним досвідом дозволяє відкривати й закріплювати нові функціональні можливості етнокультури за нових суспільних обставин, забезпечувати її сталість і традиційність.

Аналіз філософських і культурологічних джерел (О.Асмолов, М.Бахтін, В.Біблер, Г.Васянович, О.Газман, Б.Гершунський, І.Зязюн, М.Каган, Н.Крилова, С.Кримський, М.Мамардашвілі та ін.) засвідчує звернення до людини в її цілісності як біосоціокультурної, історично конкретної, духовно активної істоти. У зв'язку з цим, надзвичайно важливою постає соціокультурна функція освіти, оскільки суспільство розглядається як єдність культури та соціальності, що утворюється діяльністю людини, а система освіти може стати засобом етнокультурного розвитку особистості підростаючого покоління.

Проблеми виховання й етнокультурного становлення людини в контексті етнонаціональних процесів хвилювали багатьох дослідників. Висвітленню соціально-культурних процесів в Україні приділяли увагу В. Антонович, М.Аркас, Д. Багалій, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Костомаров, І. Огієнко. Необхідність використання надбань народної культури в процесі виховання обґрунтували О. Будник, М. Костриця, В. Обозний, Ю. Руденко, С. Русова, О. Смоляк, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Є. Сявакко, К. Ушинський, Г. Філіпчук та ін.

Результати дослідження

Особливу роль на сьогодні у здатності молоді до набуття соціального досвіду як невіддільної складової культури, етнокультурного середовища, у якому воно розвивається, відіграє народна творчість. Вона спрямована на виявлення у розвитку особистості суперечностей, на їх розв'язання за допомогою її свідомості й волі. Звернення до традицій зумовлено вихідною позицією щодо наявності медіаторів у етнокультурному вихованні особистості

(згідно з термінологією Дж. Верча, який спирається на теоретичні конструкції М.Бахтіна, І.Виготського).

Традиції, звичаї, ритуали, як правило, виховного спрямування стосовно учнів, край необхідні для перетворення “абстрактного індивіда” в реальну, діючу і мислячу особистість. Особистість учня не тільки формується традицією, але й самоформується, адже виховання – це не тільки процес наслідування, це й особливий спосіб засвоєння інформації із зовнішнього сіту, саморозвиток. Традиція в перекладі з лат. – “передача”, перехід – історична спадкоємність об’єктивних явищ, діалектичний зв’язок між минулим, сучасним і майбутнім станом, що зумовлює певну логіку їх розвитку. У сфері масової культурної діяльності функціонують звичаї стереотипізовані форми поведіння, пов’язані з діяльністю практичного характеру, передають підростаючим поколінням конкретні зразки, традиційні правила позитивної поведінки, виконують роль універсального регулювання стилю й характеру стосунків людей.

Традиції уособлюють загальні норми, які охоплюють вузлові, етапні напрямки суспільних дій й світогляду людей. Традиції як концентроване уособлення людського досвіду являють початковий матеріал для нових поколінь. Традиція є одним з головних компонентів історичної пам’яті, яка полягає у здатності людини, соціальних груп, нації, народу пам’ятати й зберігати свою спадщину – природу, культуру, мову, мораль, звичаї, традиції. У традиціях прослідковується соціальний зв’язок індивідів, втілення предметного світу, людських взаємин й досвіду, який акумулював результати життєдіяльності людей.

Засвоєння традицій не може бути механістичним процесом асиміляції, як і суб’єктивно-активістським трактуванням власного розуміння. Це мають бути живі форми практики й спілкування, які пов’язують нинішні покоління з минулими. Традиції за умов зміни соціальних орієнтирів забезпечують в соціокультурному процесі перш за все стійкість соціуму (за К. Ясперсом). Чим масштабніші соціальні, соціокультурні, політичні, навіть технологічні завдання, тим більший потенціал історичного, етнокультурного досвіду необхідно засвоїти, зробити набутком сучасного суспільства.

За нинішніх умов в Україні актуальним є з'ясування співвідношення традиційних національних і загальнолюдських цінностей. Етичні норми будь-якого суспільства зумовлені традиційними особливими життєвими формами етнокультурної спільноти, яка це суспільство складає. Звернення до цих духовних цінностей пояснюється проблемами відродження нації, пошуками тієї ієрархії вартостей, які б забезпечили спадкоємність поколінь. Проблема ідентифікації світоглядних уявлень, ціннісних орієнтацій та моральних норм нашого народу залежить від розв'язання питання, якою мірою за сучасних умов він спирається на власний історичний ґрунт, до якого майбутнього, спираючись на це минуле прямує. Сучасний стан зі спадкоємністю поколінь змушує вдаватися до механізму традиції, яка б перешкоджала негативним наслідкам розвитку науково-технічної революції, підвищує роль моральності, виробленої за багатовікову історію нашим соціокультурним простором.

Провідне значення у традиційних формах збереження народного досвіду належить фольклору. У сучасній фольклористиці наявні щонайменше чотири основні концепції: а) фольклор – це простонародний досвід та знання, що передаються усно; б) фольклор – це простонародна художня творчість або, за більш сучасним визначенням, “художня комунікація”; в) фольклор – це простонародна вербальна традиція (при цьому з усіх форм простонародної діяльності виділяються ті, що пов'язані із словом); г) фольклор – це усна традиція (за таким підходом фольклор протиставляється літературі) [1, с. 12].

Як бачимо сучасна фольклористика презентує наступні концепції: *соціологічну, естетичну, філологічну та теоретико-комунікативну* (усна, пряма комунікація). У перших двох випадках ми маємо справу з “широким” використанням цього терміну, а в двох останніх – два варіанти “вузького” його використання. Названі концепції не суперечать одна одній, взаємодоповнюють і підкреслюють найбільш важливий аспект фольклорної спадщини: вербальність та усність. Відповідно до проблематики та спрямованості нашого дослідження ми розглядаємо фольклор як “сукупність вербальних і вербально-невербальних структур, що функціонують у побуті” (за К. Чистовим).

Використання етнопедагогічного потенціалу фольклору (на цьому наголошують численні дослідники) ґрунтується на тому, що дитина дошкільного і молодшого шкільного віку духовно розвивається на засадах усної, “дописемної” культури. Відповідно будь-яка форма фольклору несе в собі способи пізнання свого змісту, завдяки чому і освоєння змісту і сприйняття естетично виразної форми відбувається разом. Таким чином, фольклор викликає інтерес з погляду педагогічного засобу виховання саме своєю універсальністю та багатозначністю, синкретичним характером презентації етносвіту.

Висновки

Народна художня творчість загалом, а особливо дитячий фольклор, має необмежені виховні можливості щодо формування та розвитку особистісних цінностей молодших учнів через казки, легенди, загадки, оповіді, пісні, примовлянки, анекдоти тощо. Уявлення про добро і зло у народній творчості впливають не так з настанов дорослих стосовно дітей, скільки формуються в них під впливом природного й громадського оточення, щоденної трудової діяльності на очах молодших з їх посильною участю. Цим самим у народі досягалася єдність моральності, практичності, вправності й естетики буття.

У цій статті ми розглядаємо казку як один із аспектів соціокультурного виховання засобами народної творчості. Як специфічний напрям педагогічної роботи казкотерапія, насамперед, спрямована на “розвиток емоційної саморегуляції та позитивних взаємин з іншими людьми” [2, с. 7]. Звернення до казкотерапії можна пояснити тим, що сьогодні відбувається пошук адекватних сучасному рівню розвитку педагогіки в цілому та соціальної педагогіки зокрема педагогічних технологій, якій б найбільш ефективно сприяли становленню суб’єктності, навичок саморозвитку, особистісної рефлексії.

Список використаних джерел

1. Бистрицький Є. Філософський образ культури та світ національного буття. Феномен української культури: методологічні засади осмислення / Відп. ред.: В. Шинкарук, Є. Бистрицький. К.: Фенікс, 1996. С. 62-90.
2. Коротєєва В. Формування гуманних відносин учнів початкових класів у позаурочній діяльності засобами народної педагогіки: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13. 00. 01. К., 1993. 24с.

Марія Ковалюк,
магістрантка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника», Україна

ГОСПОДАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті представлено сутнісну характеристику поняття «господарське виховання», «господарська культура» у контексті розвитку особистості молодшого школяра. Визначено особливості предметів природничого циклу у розвитку господарських якостей учнів.

Ключові слова: господарське виховання, господарські якості, господарська культура, учні початкової школи, освітній процес.

Вступ

Реформування системи початкової освіти України зумовлює нові суспільні виклики щодо розвитку економічних, господарських якостей учні для навчання й життєдіяльності впродовж життя. Адже у процесі цілеспрямованої господарсько-економічної діяльності виявляється весь комплекс властивих людині психічних якостей: *інтелектуальних* (економічне мислення, здібності), *сенсорних* (господарське сприймання дійсності), *емоційних* (переживання, почуття), *вольових* (наполегливість, здатність долати труднощі) і под. Але такі якості необхідні сьогодні кожній людині для повсякденного життя, планування своєї діяльності, належного ставлення до предметів, якими користується, та ін. Отож, особливо актуальною сьогодні вважаємо тему формування та розвитку господарської культури учнів у Новій українській школі, починаються з 1-го класу.

Результати дослідження

Розвиток господарських якостей учнів здійснюється у контексті відповідного виховання і навчання, передусім в освітньому процесі початкової школи. Для означення системи відповідних господарських якостей О. Будник використовує поняття «*господарсько-економічна культура*», яку визначає як систему властивих людині цінностей, що зумовлюють її ставлення до природних багатств, предметів, засобів і продуктів людської праці, психологічну готовність і здатність оберігати, раціонально використовувати та примножувати їх. Аналіз літературних джерел засвідчує, що дане поняття синтезує відповідні знання, практичні уміння та

навички, специфічне сприймання світу, мислення, здібності, – словом, все те, що зумовлює характер поведінки людини у світі матеріальних і духовних цінностей [1].

Аналіз літературних джерел засвідчує, що означене поняття синтезує такі цінності, як знання, практичні уміння та навички, специфічне сприймання світу, мислення, здібності, тобто все те, що визначає характер поведінки людини в світі матеріальних і духовних цінностей [2].

На основі вивчення наукової літератури (А. Нісімчук, Д. Тхоржевський, О. Смолюк, І. Підласий, А. Шпак) в структурі господарської культури виокремлюємо такі педагогічні компоненти: *когнітивний* (система знань про духовно-моральні цінності, довколишній світ), *поведінковий* (уміння й навички раціонально реалізувати діяльність, шанобливо ставитися до речей повсякденного вжитку); *аксіологічний* (емоційно-ціннісне ставлення до оточуючої дійсності та морально-психологічна готовність до вирішення економічних питань); *інтелектуально-сенсорний* (господарське сприймання дійсності, господарське мислення, здібності) та *мотиваційний* (мотиви й цілі ефективно здійснювати господарську діяльність, належним чином ставитися до предметів матеріальної культури).

Аналогічно можна говорити про структуру господарської культури учня, куди входять ці ж складові компоненти, однак набувається специфічного змісту (рис. 1).

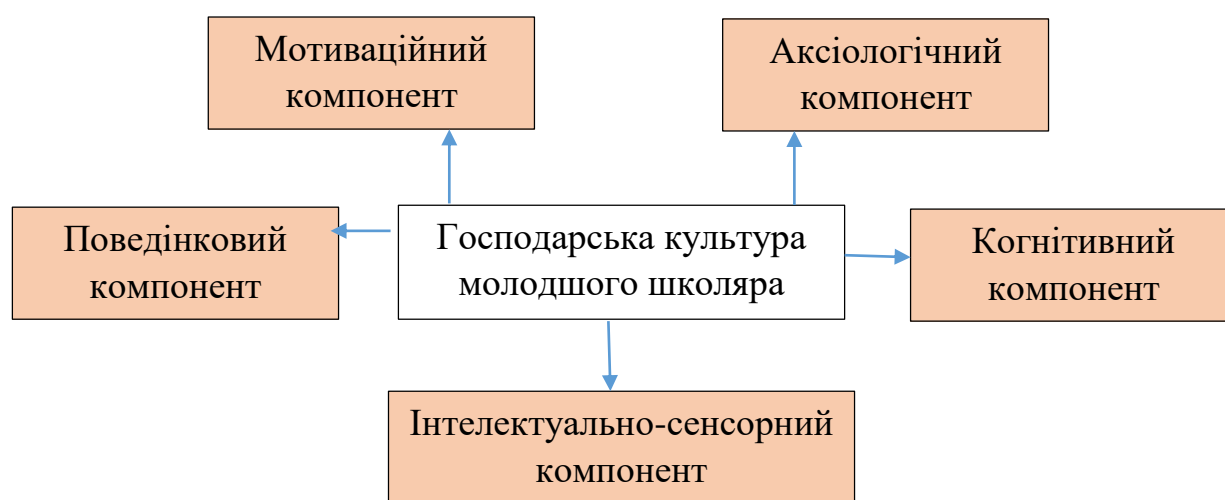

Рис. 1. Структура господарської культури молодшого школяра.

Адже для школяра важливо, передусім, виявляти шанобливе ставлення до навколишнього світу, предметів, якими користуються, і т.п. Це може бути: одяг, навчальне приладдя, шкільні чи домашні меблі, речі у громадських місцях, власні кишенькові гроші і т.п. Важливо, щоб учень розумів – всі предмети праці створені людьми, на це витрачений певний час, зусилля, ресурси тощо. Тому необхідно по-господарськи ставитися до оточуючих предметів, продуктів людської праці.

Усі ці компоненти виявляються у різних сферах життєдіяльності людини: домашньо-побутова сфера, виробничо-трудова, навчально-трудова, навчальна та сфера відпочинку і дозвілля, а також залежать від віку, освіченості та рівня розвитку індивіда, який є її носієм. Відповідно виховання господарської культури передбачає формування та розвиток усіх визначених компонентів в органічному взаємозв'язку, тобто у системі.

Значні можливості для господарського виховання учнів приховані у змісті предмету «Я досліджую світ», оскільки тут стоїть завдання формувати шанобливо ставлення до природного довкілля, зокрема ефективного та економного використання води, електроенергії, а також інших матеріалів. Важливо також збагатити уявлення про екологічні проблеми й необхідність обережності навколишній світ, рідкісні рослини і тварини, не забруднювати водойми тощо.

Водночас формування та розвиток господарської культури учнів у практичному аспекті здійснюється і в позаурочний час, і в роботі з батьками школярів. У цьому аспекті виокремлюють такі напрями [1]:

1. Формування культури споживання та використання у ставленні до продуктів харчування, зокрема хліба, особистих речей (одягу, взуття, навчального приладдя, книг, транспортних засобів тощо), громадського майна (шкільного приладдя, книг, телефонів-автоматів, громадського транспорту та ін.), індивідуальних заощаджень, води, електроенергії і т.п.

2. Залучення до найпростіших видів праці:

– *самообслуговуючої*: закріплення здобутих у дошкільному віці умінь самостійно одягатись і роздягатись у певній послідовності, доглядати за своєю зовнішністю (зачіскою, одягом, взуттям), пришивати гудзики, виховання звички помічати та при можливості усувати неохайність у своїй зовнішності, неполадки в предметах повсякденного вжитку;

– *господарсько-побутового та природоохоронного спрямування*: формування й закріплення умінь розстеляти і застеляти постіль, прибирати помешкання (очищати від пилу меблі та домашньо-побутову техніку, складати іграшки та навчальне приладдя, підмітати підлогу), прати дрібні речі (носову хустинку, ляльковий одяг), допомагати батькам у здійсненні нескладних щоденних покупок для сім'ї, готувати нескладні страви (сервірувати стіл, розкладати фрукти чи овочі на тарілці тощо) і поратись по господарству (подати молоток, потримати викрутку та ін.), привчання до посильної господарської праці на городі, у саду, на пришкільній ділянці (поливати квіти, збирати врожай), догляд за кімнатними рослинами, піклування про хатніх тварин (собаку, кішку, папугу, хом'яка) та домашню птицю (курей, качок, кролів тощо);

– *художньо-естетичного змісту*: початкове ознайомлення з народними ремеслами та промислами (вишиванням, писанкарством, лозоплетінням, різьбленням, карбуванням, керамікою, ткацьким мистецтвом та ін.);

– *суспільно корисної праці*: заготівля лікарських трав, збір макулатури.

3. Залучення до участі в шкільних трудових об'єднаннях: “Народний умілець”, “Майстерня Діда Мороза”, “Книжкова лікарня”, “Ікебана”; гуртках з виготовлення макетів дитячих меблів (столів, стільців, парт), будинків (школи, крамниці, театру, музею), моделей іграшкових автомобілів, літаків, ракет тощо.

4. Розучування народних виробничо-технологічних дитячих ігор (“Печу-печу бабку”, “Ковалик”, “Огірочки”, “Сорока-ворона” і под.).

5. Організація та проведення виховних заходів господарсько-профорієнтаційного змісту: ігри “Мандрівка професіями”, “Ціна однієї хвилини”, “Робінзонада”, конкурс на краще читання віршів про професії, вогник

“Посміхнися, Квітко”, “Рослини і тварини в українській пісні”, “Соромно перед соловейком”, “Коли плачуть рослини” та ін.

Висновки

Формування господарсько-трудова цінностей у школі першого ступеня передбачає оволодіння учнями загальнотрудовими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для їх життєдіяльності. Тому зміст господарського виховання для цієї категорії учнів орієнтований передусім на усвідомлення ними ролі праці в житті кожної людини, формування навичок самообслуговування, культури споживання, шанобливого ставлення до природного довкілля тощо.

Список використаних джерел

1. Будник О. Етнопедагогіка економічного виховання школярів: науково-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2005. 192 с.
2. Будник О. Б. Шляхи формування етноекonomічної компетенції учнів гірської школи. Гірська школа Українських Карпат : науково-методичний журнал. 2008–2009. № 4–5. С. 285-287.

Мороз Н. В.

магістрант Педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника», Україна

Близнюк Т. О.

кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника», Україна

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

В статті розглянуто проблему патріотичного виховання учнів початкової школи та її важливість для формування ціннісних орієнтацій особистості в умовах НУШ. Проаналізовано дефініції досліджуваного поняття, розкрито їх сутність; подано класифікації та структуру патріотизму. Обґрунтовано існуючі методи і засоби формування патріотизму школярів, зважаючи на специфіку освітнього процесу в НУШ.

Ключові слова. Патріотичне виховання, патріотизм, учень початкової школи, НУШ.

Вступ.

Патріотичне виховання – напрям освітнього і виховного процесу, визначений і прописаний в основних державних документах, зокрема

Конституції і Законі України «Про освіту», Державних стандартах Нової української школи, Концепції Нової української школи. Вивчення цих документів показує, що проблема патріотичного виховання розгортається на кількох рівнях, серед яких найважливіші – державний програмний рівень, концептуальний (суспільний вектор), освітньо-практичний. Основою патріотичного виховання в усіх названих документах визначено принципи гуманізму, демократизму, а також принцип єдності сімейного, родинного виховання і освітнього процесу у школі.

Результати дослідження.

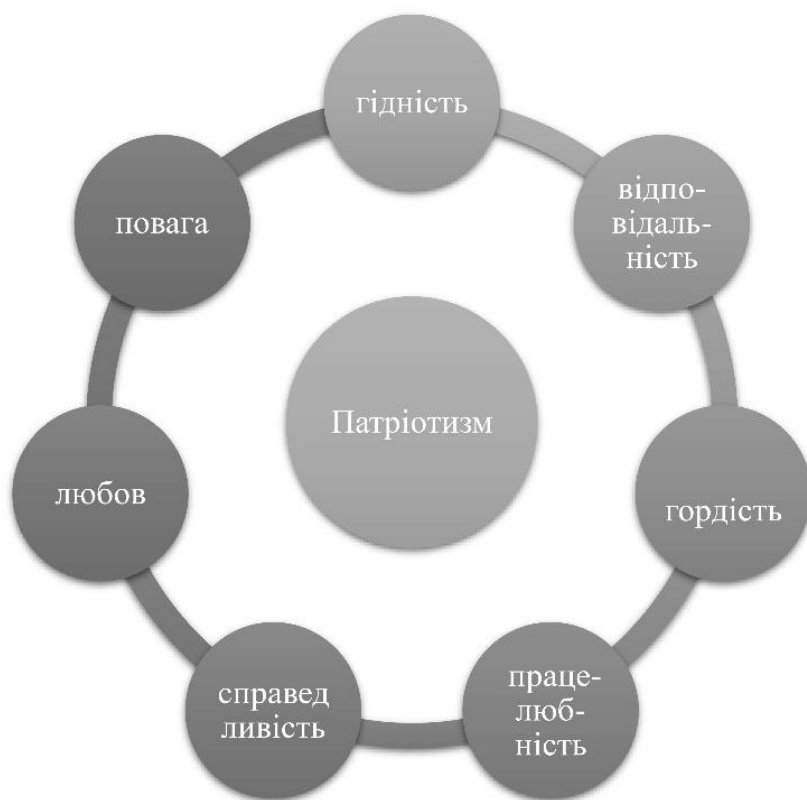
Поняття «патріотизм» має кілька дефініцій. Як педагогічну категорію патріотизм визначають як принцип, а також сукупність почуттів, цінностей, ідей, особистісних якостей особистості. Патріотизм, як читаємо в «Українському педагогічному словнику» (автор С. Гончаренко) – це одне з найважливіших громадянських почуттів, що полягає у любові до батьківщини, відданості своєму народові, гордості за свою країну і культуру [11, с. 249].

М. Вавринюк та М. Яруш дають таке визначення: «патріотизм – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності» [2, с. 420]. Патріотизм як прив'язаність до місця народження і дитинства особистості, а також як почуття відповідальності трактує С. Пальчевський. Науковець говорить про два види патріотизму – конституційний та етнонаціональний [10]. Однак, про сформованість цих видів патріотизму в молодших школярів ще не доводиться говорити. Мова швидше йде про молодих та дорослих людей. Натомість доступнішою у контексті виховання молодших школярів є класифікація видів патріотизму О. Вишневського, який виокремлює етнічний, територіальний, державницький [3]. Етнічний патріотизм базується на почуттях приналежності до етносу, свого народу, відчуття спільної культури та історії.

Територіальний патріотизм – це любов до місцевості, де народилася чи проживає людина. Державницький патріотизм пов’язаний із формуванням в учнів почуття громадянськості, відповідальності за свою державу .

О. Вишневський пропонує на основі трьох видів патріотизму розглядати таку ієрархію цінностей: «людина – родина – громада – нація (державна) – людство» [3].

Отже, узагальнюючи таке розуміння поняття, патріотизм трактуємо як моральне почуття, цінність, принцип, якість чи сукупність почуттів, принципів і якостей особистості. При цьому деякі вчені, зокрема О. Коркішко [7], А. Кузьмінський [8] та інші розробляють питання структури патріотизму і виокремлюють зовнішню (відповідальність за свою країну) і внутрішню (любов до народу, культури, мови). Патріотизм можна розглядати як сукупність цінностей. Тоді його структуру будуть становити такі компоненти як гідність, відповідальність, гордість, працелюбність, справедливість, правдивість. Ми б додали такі якості як любов (до рідної землі, країни, народу), повага (до історії, культури) (Див. Рис. 1.).

Рисунок 1. Структура патріотизму

Структуру патріотизму вибудовує і дослідниця О. Коркішко, яка в основу концепції ставить ставлення людини до себе, до людей, до Батьківщини, до національних цінностей. Узагальнивши міркування цих дослідників, виведемо універсальну і більш повну структуру патріотизму (Рис. 2.)

Виховання патріотизму в юного покоління разом із повагою до культури, історії, традицій українського народу Законом України «Про освіту» віднесено до ключових засад політики держави. Про це також читаємо у «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» [6, с. 2].

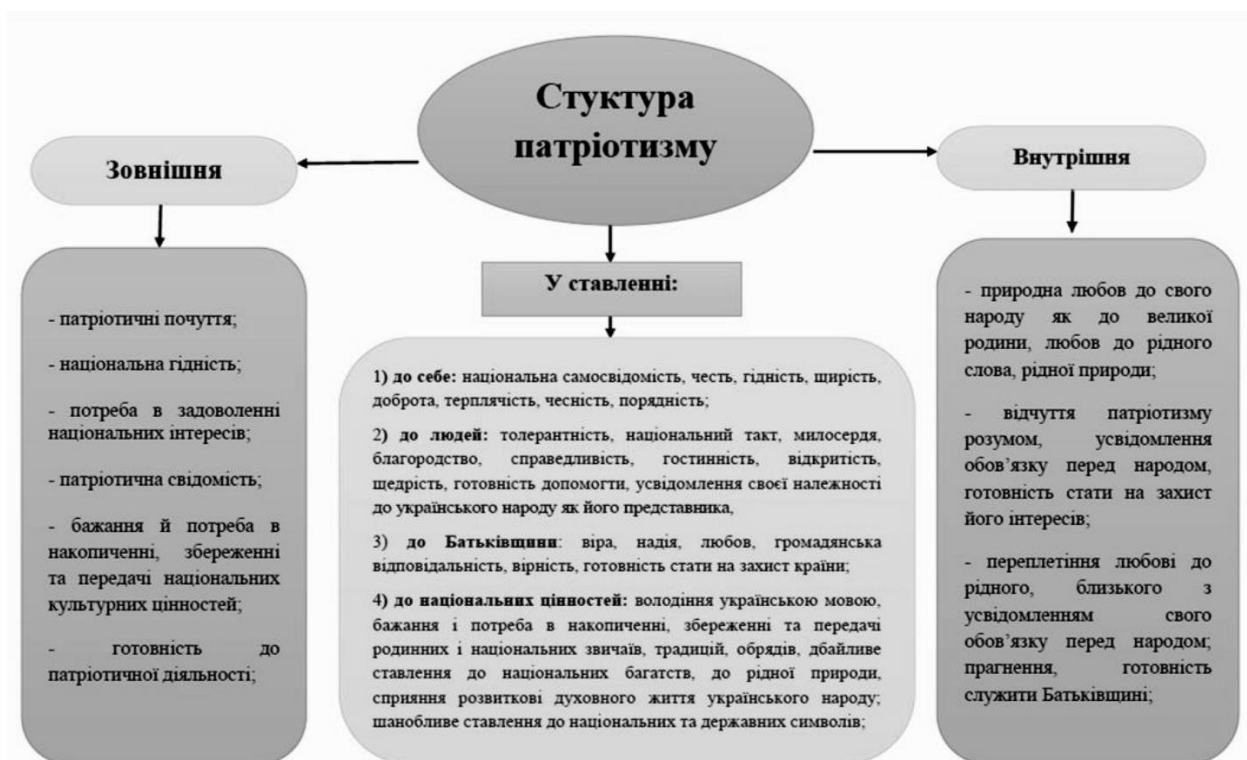

Рисунок 2. Універсальна і повна структура патріотизму

Патріотизм, як зазначено у «Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності», тісно пов'язаний із національною свідомістю особистості, національною ідентифікацією, відповідальністю перед своїм народом і нацією та іншими морально-етичними цінностями. Це компонент громадянськості насамперед. Щоб виховати покоління справжніх громадян, потрібно виховувати патріотизм, який проявляється у любові до свого народу та

любові до своєї країни, сприянні її процвітання і утвердження як незалежної, демократичної держави, у якій діють правові і соціальні норми [4, с. 4].

У 2009 році було розроблено «Концепцію національно-патріотичного виховання» [13], яка засвідчила пріоритети сім'ї, родини у патріотичному вихованні юних особистостей. За період незалежності України було проведено багато заходів наукового, освітнього, культурного спрямування, присвячених проблемі виховання патріотизму та духовності у сучасного покоління українців. Патріотизм – та якість, яку потрібно виховувати у дитини з народження, так само, як вчити рідної мови, прищеплювати любов до традицій, української культури і звичаїв. На досягнення цих цілей спрямовані заходи в освітніх закладах. Національно-патріотичне виховання як всеохопний процес регулюється затвердженою у 2015 р. «Концепцією національно-патріотичного виховання дітей і молоді». У цьому документі йдеться про три основні етапи реалізації завдань національно-патріотичного виховання юного покоління:

1) підготовка і забезпечення нормативно-правової бази, а також розробка інформаційного та методичного забезпечення;

2) розробка програм, дидактичних матеріалів, рекомендацій, положень та навчально-методичних видань, а також створення і функціонування як при закладах освіти, так і при інших інститутах і громадських формуваннях центрів національно-патріотичного виховання;

3) моніторинг рівня сформованості патріотичних цінностей і почуттів у дітей та молоді.

Значну роль у патріотичному вихованні відіграють школи. У цій Концепції вміщено рекомендації: визначати національно-патріотичне виховання домінантним напрямом виховання школярів; забезпечувати повагу до державної мови; розвивати морально-етичні якості, загальнолюдські цінності, формувати культуру поведінки учнів. Через навчальні предмети, позаурочну виховну діяльність відбувається соціалізація молодших школярів, його патріотичне виховання, формування громадянської компетентності. Літературне читання, у процесі якого учні працюють з художніми та іншими текстами на патріотичну

тематику, а також уроки мистецтва, які відкривають дітям культур рідного народу, можна визначити як пріоритетні призми національно-патріотичного виховання здобувачів освіти. Великий потенціал у цьому вихованні мають виховні проекти, розроблені та впроваджені педагогами-організаторами, бібліотекарями, учителями кожної школи, а також виховні години, бесіди, конкурси, вікторини; участі у різних екскурсійних програмах, акціях, волонтерських проектах; відвідування музеїв, зустрічі з провідними діячами, захисниками Батьківщини, учасниками АТО; ігри, інсценізації, драматизації.

І. Бех та К. Чорна на основі проаналізованих вище документів розробили «Програму українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» [1], у якій висвітлили розуміння понять та виокремили ключові тенденції виховної діяльності у цьому напрямі. Найперше патріотизм визначено не тільки як суспільну, а також як індивідуальну цінність кожного, як обов'язковий складник структури особистості. Дійсно, патріотизм є нагальною потребою і держави, бо юне покоління має бути вихованим як патріоти і національно свідомі громадяни, яким притаманне активне і дієве почуття належності до своєї державно-територіальної Вітчизни. Автори програми, спираючись на положення з психології та педагогіки, постулюють позицію, що саме молодший шкільний вік – той період, коли потрібно формувати у дітей здатність усвідомлювати себе членом родини, соціальної групи (наприклад, як жителя певного населеного пункту, вулиці, країни), громадянином держави, приналежності до краю, культури свого народу. Так, вивчення психолого-педагогічної літератури засвідчує, що у молодшому шкільному віці формується світогляд юної особистості, відбувається підготовка до дорослого життя, а відтак відчуття приналежності, відповідальності, причетності, гордості за свою спільноту, школу, край, країну тощо. У цей час формується ціннісний корпус почуттів і життєвих орієнтацій та пріоритетів. Тому важливо не втратити цього часу й інтенсивно включитися у виховний процес молодших школярів, щоб в першу чергу виховати у них кращі морально-етичні якості особистості, розвивати любов до Батьківщини. Через інформацію, яка задовольняє пізнавальну потребу

дітей, та через емоції, які є надто активні у цьому віці, формуються погляди і переконання світоглядного плану, серед яких і ставлення до свого народу, країни та відчуття патріотизму.

І. Бех та К. Чорна називають форми і методи, які є ефективними у процесі реалізації змісту і завдань програми патріотичного виховання молодших школярів. До активних методів та форм зараховують одноразові і довготривалі акції та діяльність, спрямовану на підтримку сімей воїнів АТО, людей з інвалідністю та інші категорії громадян; соціально-проектну діяльність; ігрову та соціально і психологічно-спрямовану діяльність (тренінги, сюжетно-рольові ігри, драматизації тощо). До засобів відносять – заходи, святкування дня рідної мови, дня народження Тараса Шевченка, Дня українського козацтва, Дня незалежності; конкурси і квк, змістом яких є знання та пізнавальний контент з історії, культури України [1].

Проблему формування патріотизму і національної свідомості у здобувачів освіти висвітлюють науковці А. Богуш, І. Бех, В. Киричок, М. Качур, Р. Петронговський, Ю. Руденко, О. Сухомлинська та ін. Так, Р. Петронговський виступає як прихильник принципу «моя школа – мій дім – моя родина – рідна Вітчизна» [12]. Науковці також визначають чинники і засоби патріотичного виховання школярів. До перших відносять громадянську свідомість особистості, ЗМІ, церкву та релігійні спільноти, освітні, позашкільні заклади та громадські спільноти. До других – літературу, мистецтво. Але це далеко не весь перелік засобів патріотичного виховання, адже до них так само належать рідна мова, культура, природа, історія. Отже, ми не випадково визначили і апробуємо у своєму експерименті формування національно-патріотичного виховання молодших школярів саме засобами літератури та мистецтва. У початковій школі мова, література та мистецтво відіграють провідну роль у патріотичному вихованні школярів.

Виховання патріотизму, як зазначає С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» – це насамперед важливий компонент виховної

діяльності школи. «Патріотичні погляди і переконання в школярів формуються під час вивчення різних навчальних предметів» [11, с. 249].

Пріоритетним напрямком виховання вважає патріотичне виховання і М. Качур. Психологічну сторону патріотичного виховання розкриває Н. Михальченко у дослідженні патріотичної рефлексії молодших школярів. Вивчаючи вплив навчальних, ігрових, практичних процедур на формування патріотичної самосвідомості здобувачів початкової освіти, дослідниця розробила власну психокорекційну програму та запропонувала ефективну модель методів і прийомів національно-патріотичного виховання.

Узагальнені завдання патріотичного виховання учнів початкової школи пропонує Н. Міма:

- формування у дитини здатності ідентифікувати себе як члена родини, дитячої спільноти;
- виховання в учнів любові до рідного дому, природи, села чи міста, школи, країни;
- залучення дітей до народних традицій, мови, культурної спадщини українського народу;
- «подолання в учнів недовіри й підозрілості у ставленні до інших народів і націй, сприяння толерантності міжнаціональних відносин в умовах багатонаціональної держави» [9, с. 21].

Ці завдання, як вважає дослідниця, можна реалізувати під час освітнього процесу, використовуючи різні форми і методи роботи з молодшими школярами: бесіди, виховні години чи години спілкування, проекти, святкові заходи.

Висновки.

Зважаючи на специфіку освітнього процесу в НУШ, зауважуємо, що патріотичне виховання може здійснюватися на уроках при вивченні різних навчальних предметів, у позаурочний час.

Отже, патріотичне виховання – це процес формування патріотизму як найважливіших громадянських почуттів, які полягають у любові до батьківщини, відданості своєму народові, гордості за свою країну і культуру. Над

цією проблемою працювали науковці та педагоги-практики. Зважаючи на структуру патріотизму та особливості розвитку юної особистості певної вікової категорії слід підбирати методи, форми і засоби національно-патріотичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України. Програмно-виховний контекст. Київ, 2014. 48 с.
2. Вавринчук М. П., Яруш М. В. Націоналізм та національний патріотизм: сутність та відмінності. *Університетські наукові записки*. 2008. № 1. С. 420 – 425.
3. Вишневецький О. Сучасне українське виховання : пед. нариси. Львів, 1996. 238 с.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. URL: <http://sch17-nizhyn.ucoz.ua/16.doc>.
5. Концепція загальної і середньої освіти (12-річна школа). *Педагогічна газета*. 2002. № 1(91). С. 4 – 6
6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/01/18/1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-17012018-na-grom-obgovor.docx>.
7. Коркішко О. Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Східноукр. нац. ун-т імені В. Даля. Луганськ, 2004. 20 с.
8. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 324 с.
9. Міма Н. Патріотичне виховання молодших школярів як пріоритетний напрям національної системи виховання. *Педагогічний альманах*. 2013. № 19. С. 19 – 24.
10. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Каравела, 2007. 576 с.
11. Патріотизм. Український педагогічний словник / за ред. С. Гончаренка. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
12. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : монографія / за ред. проф. М. В. Левківського. Житомир : Полісся, 2003. 220 с.
13. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 р. № 3754/981/538/49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3754643-09>.

Agnieszka Gregier,

Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu,
Polska

ZAGROŻENIE WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM I JAKOŚĆ ŻYCIA MATEK DZIECI ZE SPEKTRUM AUTYZMU

Autism is a distrophy of the entire of human development. It concerns all spheres of life. Nowadays there is a significant increase of number of children diagnosed with autism spectrum distrophy. Recently an autism is a challenge, because its scale is high like never before. The whole family in which the child with ASD is brought up needs special support. Difficulties connected with ASD refer to all dimensions of life. Mother of aforementioned child is in a particularly difficult situation, because of lack of professional activities.

Key words: *autism, social exclusion, quality of life.*

Definicja autyzmu, geneza

Jako pierwszy terminu autyzm użył Leo Kanner w artykule z 1943 r. pt. *Zaburzenia autystyczne kontaktu afektywnego*, który ukazał się w czasopiśmie „*Nerwowe dziecko*”¹⁹. Współczesna definicja autyzmu mówi o triadzie zaburzeń, jaką opisał Kanner. Są to: zaburzone interakcje społeczne, nieprawidłowa komunikacja werbalna i niewerbalna lub jej brak oraz stereotypowe zachowania (występujące fiksacje, schematy, domaganie się stałości w czynnościach i w otoczeniu). Wskazuje ona także na nietypową pracę układu neurologicznego i zaburzoną percepcję zmysłową. Pomimo licznych badań, brakuje jednak jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, co wywołuje to zaburzenie.

Jakość życia matek dzieci ze spektrum autyzmu

Dziecko ze spektrum autyzmu wymaga nie tylko ogromniej opieki terapeutycznej, ale także szczególnej troski ze strony rodziców. W Polsce rodzice dzieci niepełnosprawnych otrzymują świadczenia pieniężne, w tym - świadczenie pielęgnacyjne²⁰ w wysokości odpowiadającej najniższej pensji krajowej. Badania nad

¹⁹ Kanner, L. (1943). *Zaburzenia autystyczne kontaktu afektywnego. Nerwowe dziecko* (2) 2 17–250

²⁰ świadczenie pielęgnacyjne można otrzymać, gdy w orzeczeniu o niepełnosprawności dziecka są spełnione warunki o których mówi punkt 7 dotyczący konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz punkt 8, który mówi o konieczności stałego

jakością życia rodziców dzieci autystycznych przeprowadzone w Instytucie Fizjoterapii Uniwersytetu Rzeszowskiego²¹ wykazały, iż rodzice, którzy wychowują dzieci autystyczne, gorzej oceniają swoje zdrowie, sprawność fizyczną i witalność, niż rodzice dzieci rozwijających się prawidłowo. Częściej odczuwają też negatywne emocje, takie jak smutek, a ich aktywność społeczna jest mniejsza. Pociąga to za sobą ryzyko wykluczenia społecznego.

Wykluczenie społeczne może mieć wiele form i dotyczyć różnych aspektów życia. Jak podkreśla Frieske *„Marginalizacja społeczna, ekskluzja, wykluczenie społeczne to pojęcia najczęściej stosowane zamiennie, a oznaczające, mówiąc najogólniej, wyłączenie jednostek lub grup społecznych z uczestnictwa w podstawowych instytucjach porządku społecznego”*. (Frieske, 1997)²². Wykluczenie społeczne oznacza tym samym brak zaangażowania w życie gospodarcze, polityczne czy kulturowe. W przypadku kobiet wychowujących dzieci ze spektrum autyzmu zagrożenie powyższą marginalizacją wynika z trudnych, czasem nieakceptowanych zachowań tych dzieci. Ich inność powoduje, że niejednokrotnie one same zaczynają się izolować, unikać życia towarzyskiego. Jednakże brak możliwości odpoczynku i dystansu wobec zachowań dziecka oraz tego, że jest ono traktowane inaczej, powoduje frustrację i zmęczenie. Dlatego matki dzieci ze spektrum autyzmu czują się bezradne i osamotniane. Potrzebują wsparcia ze strony najbliższego otoczenia oraz specjalistów. Niestety rzadko otrzymują takie wsparcie, albo też nie zawsze potrafią z niego skorzystać.

Wykluczeniu społecznemu kobiet wychowujących dziecko ze spektrum autyzmu sprzyja ich rezygnacja z kariery zawodowej w celu lepszego wspomaganie rozwoju tego dziecka. Młodsze dziecko autystyczne wymaga bardzo dużo „oddziaływań” terapeutycznych. Zajęcia terapeutyczne odbywają się w różnych placówkach. W mniejszych miejscowościach nie ma dostępu do specjalistów, a rodzice sami muszą

---

współdziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji. Źródło: Empatia Portal Informacyjno – Usługowy., Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej - <https://empatia.mpips.gov.pl/web/piu/strona-glowna>

²¹ Czenczek, E. Szeliga, E. Przygoda, Ł. (2012). Jakość życia rodziców dzieci autystycznych. Rzeszów: Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie.

²² Frieske K.W. (1997). Marginalności i procesy marginalizacji. Warszawa: IPiSS.

realizować programy terapeutyczne. Praca z dziećmi autystycznymi jest czasochłonna. Z tego względu, rodzice takich dzieci (głównie matki) niejednokrotnie rezygnują z pracy zawodowej. Koncentrują się na czynnościach związanych z wychowaniem dziecka. Większość z nich odczuwa jednak brak rozwoju własnej osoby, a z każdym rokiem ich samoocena jest niższa. *„Dzieci spędzają w przedszkolach lub szkołach zbyt krótki okres czasu, by matki mogły podjąć pracę zarobkową nie posiadając wsparcia osób, które by je wyręczyły. Wiąże się to z nadmiernym obciążeniem matek i wyłączeniem ich z aktywności w innych obszarach społecznych oraz ograniczeniem możliwości ich rozwoju”*²³

Znaczna część matek dzieci autystycznych twierdzi, że, gdy były aktywne zawodowo, miały także większą motywację do podejmowania innych aktywności. Z drugiej strony – odczuwają często lęk przed podjęciem pracy zawodowej w sytuacji, gdy mają możliwość zatrudnienia. Niejednokrotnie bardziej preferują otrzymywanie świadczeń kosztem rezygnacji z pracy.²⁴ Gdy jednak dziecko kończy 16 lat i rodzic nie uzyskuje świadczenia pielęgnacyjnego²⁵, sytuacja materialna rodziny ulega znacznemu pogorszeniu. Wówczas matka odczuwa jeszcze większy lęk przed podjęciem pracy ze względu na swoje ograniczenia spowodowane wieloletnim brakiem aktywności zawodowej. Towarzyszy jej lęk o dziecko, które w odczuciu matki nie jest w stanie właściwie funkcjonować w sytuacji, gdy ona podejmie zatrudnienie. W przypadku dzieci autystycznych stopień samodzielności jest bowiem bardzo zróżnicowany. Czasami dziecko ze spektrum autyzmu nie jest gotowe na to, aby jego matka mogła podjąć zatrudnienie. Niejednokrotnie funkcjonuje ono na poziomie ciągle wymagającym ogromnego wsparcia w codziennych sytuacjach. M. Sekułowicz zwraca uwagę na szczególną sytuację matki mającej świadomość, że opieka nad dzieckiem

---

²³Sekułowicz, M. Kaczmarek, E. (2014) Ścieżki radzenia sobie matek dzieci z autyzmem : pomiędzy wypaleniem a prężnością. Niepełnosprawność Dyskursy pedagogiki specjalnej (13). 9-23.

²⁴By rodzic mógł otrzymywać świadczenie pielęgnacyjne, musi wypełnić zaświadczenie, w którym deklaruje rezygnację z wszelkiej formy zatrudnienia

²⁵Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia o znacznym stopniu niepełnosprawności i o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, powstałej przed 21 roku życia. O stopniu niepełnosprawności orzeka Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności oraz ZUS i KRUS.

będzie trwała całe życie. Świadomość ta rodzi lęk przed przyszłością i nie sprzyja właściwemu funkcjonowaniu ani matki ani jej niepełnosprawnego dziecka²⁶.

Podsumowanie

Trudności życia codziennego towarzyszące procesowi wychowania dziecka ze spektrum autyzmu stwarzają zagrożenia wykluczeniem społecznym. Wpływają także na obniżenie jakości życia ich rodziców, a zwłaszcza matek. To zazwyczaj kobiety zajmują się opieką i procesem terapeutycznym, rezygnując z zatrudnienia. Trudne i często nieakceptowane społecznie zachowania ich dzieci zaś powodują, iż izolują się one od społeczeństwa.

Jak zostało wspomniane, rodzice dzieci autystycznych gorzej też oceniają swoje zdrowie niż rodzice dzieci rozwijających się prawidłowo. Obserwuje się u nich mniejszą witalność oraz chęć podejmowania różnych form aktywności. Jest to wynik stresu i lęku o przyszłość ich dzieci. Częstym zjawiskiem jest występowanie, zwłaszcza u matek dzieci ze spektrum autyzmu, nerwic i depresji. Wynika to poniekąd stąd, iż wsparcie, jakie otrzymują ze strony specjalistów, otoczenia oraz ojców dzieci, nie jest wystarczające. Matki tych dzieci odczuwają więc nieustanne zmęczenie fizyczne i psychiczne. Brak aktywności zawodowej zaś skutkuje ich niską samooceną z powodu nienabywania nowych, często bardzo potrzebnych umiejętności. Wskutek tego są one narażone na izolację spowodowaną brakiem codziennych kontaktów z ludźmi i odczuwają lęk przed podjęciem zatrudnienia nawet wtedy, gdy stopień samodzielności ich dzieci na to pozwala.

Zasygnalizowane w artykule problemy wynikają ze słabo rozwiniętych systemowych form pomocy dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin, które wymagają kompleksowego wsparcia. Problem wykluczenia społecznego rodzin obarczonych problemem autyzmu nie jest natomiast wyłącznie konsekwencją trudności związanych z procesem wychowawczym i terapeutycznym, lecz także obniżonej odporności psychicznej rodziców (zwłaszcza matek). Zdolność radzenia sobie ze stresem,

---

²⁶ Sekułowicz, M. (2013). Wypalanie się sił rodziców dzieci z niepełnosprawnością. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

realistyczne podejście do życia i umiejętność korzystania ze wsparcia innych osób, w tym specjalistów, stanowi sposób na wyeliminowanie tego zagrożenia.

Bibliografia

1. Czenczek, E. Przygoda, Ł. Szeliga, E. (2012) Jakość życia rodziców dzieci autystycznych. Rzeszów: Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie.
2. Kaczmarek, E. Sekułowicz, M.. (2014) Ścieżki radzenia sobie matek dzieci z autyzmem : pomiędzy wypaleniem a prężnością. *Niepełnosprawność Dyskursy pedagogiki specjalnej* (13), 9-23.
3. Maciejewska, O. Pawlikowska J. (2018). Funkcjonowanie rodziny z dzieckiem ze spektrum autyzmu. *Opieka i terapia. Zeszyty pracy socjalnej*.
4. Mikołajczyk-Lerman, G. (2011) Kobiety i ich niepełnosprawne dzieci. Uniwersytet Łódzki: *Folia socjologia* 39.
5. Nowak, A. (2014). Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych. *Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych* 19 (2), 21-30.
6. Pisula, E. (2012). *Rodzice dzieci z autyzmem*, Warszawa: PWN.
7. Sekułowicz, M. (2013) *Wypalenie się sił rodziców dzieci z niepełnosprawnością*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

Анастасія Коляда,
магістрантка педагогічного факультету,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника», Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуто особливості інформатизації інклюзивної освіти, переваги впровадження ІКТ та проблеми, які можуть виникнути. Проаналізовано дослідження авторів щодо впровадження ІКТ в навчальний процес дітей з особливими освітніми потребами та визначено їх переваги.

Ключові слова: *інформаційно комп'ютерні технології (ІКТ), інклюзивна освіта, особливі освітні потреби.*

Вступ

На сьогоднішній день триває активна глобалізація та інформатизація суспільства. Розвиток цифрових технологій впливає на всі сфери суспільного життя і зокрема на освіту. Освітній процес динамічний, постійно змінюється та модернізується і в сучасності це полягає в інформатизації освіти, активному впровадженні інформаційних технологій не лише з метою їх вивчення, але для покращення самого освітнього процесу.

Іншим важливим напрямком розвитку соціальної політики та освіти є інтеграція. Зокрема, Конвенція ООН про права дитини декларує, що право людей з інвалідністю на інтеграцію в суспільство є основним принципом міжнародних стандартів у галузі прав людини, і сумісна освіта – це основа суспільної інтеграції. Інклюзія (включення) – процес збільшення ступеня участі всіх дітей у соціальному житті, в різних програмах [2]. ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» [1].

Інформатизація та впровадження ІКТ також активно відбувається в інклюзивному навчанні. *Мета статті* – проаналізувати переваги та проблеми впровадження ІКТ в інклюзивній освіті.

Результати дослідження

Інформаційно комп'ютерні технології можуть використовуватись з різними цілями: компенсаційна, комунікаційна, дидактична [4]. Автори визначають певні переваги застосування ІКТ в інклюзивному навчанні. Зокрема:

- формує навички орієнтації в інформаційних потоках; забезпечує практичне опанування роботи з інформацією;
- формує навички комунікації та обміну інформацією за допомогою сучасних технологічних засобів;
- забезпечує візуалізацію та можливість спиратись на наочний матеріал, що полегшує сприймання осіб з певними особливостями розвитку;
- забезпечує ефективний перехід від пояснювально-ілюстрованого способу навчання до діяльнісного, за якого дитина стає активним суб'єктом навчальної діяльності, що сприяє усвідомленому засвоєнню знань;
- активізує пізнавальну діяльність учнів; підвищує можливості уроків та рівень його проведення; забезпечує індивідуальний підхід до кожного учня, застосовуючи різнорівневі завдання;
- забезпечує можливість диференціації та адаптації завдань відповідно до потреб дитини;

- оптимізація часу (учні швидше переорієнтовуються з однієї форми навчання на іншу);
- сприяє систематизації інформації та, таким чином, збільшенню обсягу знань;
- підвищує активність і мотивацію до засвоєння знань шляхом урізноманітнення форм роботи [3, с.46].

С. Чеб досліджує особливості застосування ІКТ в навчанні дітей з вадами слуху. Автор емпірично підтверджує, що систематичне використання електронних засобів навчання здійснює суттєві зрушення в соціально-емоційному, розумовому розвитку, у розвитку пізнавальної активності й творчості дітей з особливими потребами. ІКТ забезпечує можливість унаочнення як теоретичного, так і практичного матеріалу (лабораторні роботи, практичні тощо). За допомогою відеоуроків, вправ-тренажерів, інтерактивного електронного тестування, практичних завдань для самоаналізу і самоконтролю відбувається постійний динамічний розвиток особистості дітей з особливими освітніми потребами [5].

С. Чупахіна досліджуючи застосування ІКТ в навчанні дітей з особливостями інтелектуального розвитку, зауважує, що у цієї категорії дітей активніше працює образна пам'ять, тому вкрай важлива візуалізація навчального матеріалу та застосування наочності. Автор зазначає, що застосування комп'ютерних та мультимедійних ресурсів на уроках, збільшує ефективність навчання, забезпечує орієнтацію на особистість та мобільність навчання, оптимізує навчальний процес загалом [6].

Тим не менш, дослідники виокремлюють і певні проблеми впровадження ІКТ як засобу підтримки інклюзивного навчання: висока вартість та/або низька доступність ІКТ, особливо асистивних (допоміжних) технологій; низький рівень ІКТ-компетентності користувачів, їх необізнаності щодо можливостей і переваг використання цих технологій в інклюзивному навчанні; неготовність педагогів використовувати ІКТ через власну низьку цифрову компетентність або недооцінку щодо ефективності ІКТ в інклюзивному навчанні тощо [4].

Висновки

Упровадження ІКТ в інклюзивній освіті сприяє активізації пізнавальної діяльності, соціальному розвитку, оптимізації навчального процесу та підвищує ефективність навчання загалом. Тим не менш, є певні проблеми впровадження ІКТ в інклюзивне навчання, частина яких вирішується шляхом підвищення професійної компетенції педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Інклюзивне навчання / Міністерство науки і освіти України / URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
2. Міщик Л. І. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей- інвалідів у процесі навчання / Л. І. Міщик // Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф., Хмельницький, 27 квітня 2012 р. / Хмельницький ін-т соц. технологій відкритого міжнар. ун-ту розвитку людини «Україна». – Хмельницький, 2012. – С. 122–125
3. Мороз О. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій в початковій школі. Рідна школа. 2014. 43- 47.
4. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава : ПУЕТ, 2018. – 261 с.
5. Чеб С. С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для навчання дітей з особливими потребами. Науковий журнал "Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво " Луцьк, 2013. Випуск №11. С. 151-157.
6. Чупахіна С. В. Навчально-методичне забезпечення ІТ підтримки освіти молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Науковий часопис. Випуск 38. Корекційна педагогіка. 2019.

Валентина Курнек,
педагогічний факультет Ізмаїльського
державного гуманітарного університету,
Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІЗОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються психологічні особливості особистості дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Ключові слова: мовлення, мовленнєві порушення, арттерапія, ізотерапія, корекційно-виховна робота, психотерапевтична робота.

Вступ

Мовлення є однією із найскладніших вищих психічних функцій та одним із найбільш потужних факторів і стимулів розвитку дитини. На основі мовлення і

його смислової одиниці – слова – формуються і розвиваються такі психічні процеси, як сприйняття, уява, пам'ять. Розвинути цю функцію є основним завданням корекційно-виховної роботи, оскільки достатній рівень розвитку мовлення дитини вважається основою її повноцінного психічного розвитку.

Мовленнєві порушення – збірний термін для позначення відхилень від мовленнєвої норми, що повністю або частково перешкоджають мовленнєвому спілкуванню і обмежують можливості пізнавального розвитку й соціальної адаптації дитини [6, с.8, 9]. Як правило, вони обумовлені відхиленнями в психофізіологічному механізмі мовлення, не відповідають віковій нормі, супроводжують недорозвиток або затримку психічного розвитку, особливості сенсорної та моторної сфер, несформованість емоційно-вольового регулювання, самотійно не долаються і можуть істотно вплинути на подальший психічний розвиток дитини.

Результати дослідження

Специфічні порушення діяльності та спілкування у дітей з мовленнєвими порушеннями можуть призвести до своєрідного формування особистості. Ці діти, маючи нормальний інтелектуальний розвиток, невпевнені в собі, несамостійні, підвищено вразливі. Особистісна незрілість може проявлятися в егоцентризмі, наївності суджень, в поганому орієнтуванні в побутових та практичних питаннях життя. З віком може сформуватись небажання до самостійної практичної діяльності. Тому при організації корекційно-виховної роботи з дітьми-логопатами слід враховувати не тільки особливості проявів мовленнєвого порушення, а й вторинні відхилення в розвитку дитини, зумовлені даною вадою мовлення. Таким чином, корекційно-логопедична робота є комплексною та має різні підходи, зміст та практику організації[3].

У сучасному суспільстві все більше зростає інтерес до арт-терапії як методу зцілення за допомогою творчості. Сьогодні арт-терапія є напрямом сучасної психотерапії, що стрімко розвивається. Цей метод використовується з метою терапевтичного впливу та при вирішенні діагностичних, корекційних, психопрофілактичних завдань.

Арт-терапія як терапія засобами мистецтва, включає в себе такі окремі терапевтичні технології, як бібліотерапія, казкотерапія, ігрова терапія та інші.

Одним із найпоширеніших видів арт-терапії вважається ізотерапія. Ізотерапія – це психотерапевтична робота з використанням методів образотворчого мистецтва – один з основних і часто використовуваних напрямків арт-терапії, причому, як в пасивній (використання готових творів мистецтва), так і в активній її формі – створення власних творінь. Цей напрямок психотерапевтичної практики широко використовується в роботі як з дорослими, так і з дітьми. В ізотерапії застосовують найрізноманітніші матеріали: пластилін, олівці, фарби, кольоровий папір.

Переваги ізотерапії перед іншими формами психотерапевтичної роботи полягають у такому:

- практично кожний (незалежно від свого віку) може брати участь в ізотерапевтичній роботі, яка не вимагає будь-яких здібностей до образотворчої діяльності або художніх навичок;

- ізотерапія є засобом переважно невербального спілкування. Це робить її особливо цінною для тих, хто недостатньо добре володіє мовленням, не може словесно описати свої переживання;

- образотворча діяльність є потужним засобом зближення людей. Це особливо цінно в ситуаціях взаємного відчуження, при труднощах у налагодженні контактів;

- продукти образотворчої діяльності є об'єктивним свідченням настроїв і думок людини, що дозволяє використовувати їх для оцінки стану, проведення відповідних досліджень;

- ізотерапія є засобом вільного самовираження, припускає атмосферу довіри, терпимості й уваги до внутрішнього світу людини;

- ізотерапевтична робота в більшості випадків викликає у людей позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформувати більш активну життєву позицію[1].

Вік від 5 до 10 років називають «золотим віком» дитячого малюнка. Саме тому застосування терапії малюванням особливо ефективно в старшому дошкільному віці. Малюючи, дитина несвідомо дає вихід своїм почуттям, бажанням, мріям, перебудовує свої відносини в різних ситуаціях і безболісно стикається з деякими страшними, неприємними, травмуючими образами.

Ізотерапія дозволяє отримати відомості про розвиток й індивідуальні особливості дитини. Це коректний спосіб спостерігати за нею в самотійній діяльності, краще пізнати інтереси, цінності, побачити внутрішній світ, а також виявити проблеми, що підлягають спеціальній корекції.

У дошкільнят ізотерапія розвантажує нервову систему, стимулює розвиток моторики, заспокоює психіку. Цей метод є одним з кращих способів, щоб дізнатися, про що думає малюк, чого він соромиться, що йому сниться. Дошкільнята в силу своїх вікових особливостей не здатні аналізувати вчинки оточуючих, а також робити висновки. Ізотерапія через малюнок дозволяє висловити свої емоції. Цей метод усуває агресивну поведінку, скутість, неврівноваженість, низьку самооцінку, ревності, почуття самотності.

Ізотерапія успішно застосовується в роботі з дітьми, у яких відзначаються порушення слуху та мовлення, затримка розумового розвитку, аутизм. Дошкільнята, які мають патологію нервової системи, завдяки ізотерапії досить швидко виходять на контакт з психологами, педагогами, лікарями і включаються з ентузіазмом в процес психокорекції.

В процесі малювання легко виявляється характер міжособистісних відносин і реальне становище кожного в колективі, а також особливості сімейної ситуації. Володіючи багатосторонніми діагностичними можливостями, вона може бути віднесена до проєктивних тестів[1; 4].

Таким чином, використання елементів корекційно-компенсаційних психотерапевтичних технологій розвиває:

- загальнонавчальні вміння – це вміння пристосовуватися до мінливих умов через взаємовідносини дорослий-дитина, в ході яких напрацьовуються необхідні якості;

- інтелектуальну сферу, швидкість і гнучкість логічного, критичного, креативного, інтуїтивного мислення;
- емоційно-вольову сферу, працездатність, поведінку: дитина вчиться керувати собою, своїми емоціями та ін.

Висновки

З метою підвищення мотивації дитини до навчання логопед будує корекційно-виховну роботу з опорою на позитивне, створює сприятливу психологічну атмосферу для збагачення емоційно-чутливої сфери дитини, використовує знання особливостей кожної дитини, уважно ставиться до потреб (вчасно помічає втому, рівень працездатності), створює захоплюючий світ для стимулювання пізнавальних мотивів та допомагає дитині повірити у те, що вона навчиться правильно говорити, формуючи у неї основу віри в себе та власні сили.

Список використаних джерел

1. Артпедагогіка и арттерапия в спеціальній освіті. Підр. для студ. серед и вищ. навч. закл. / Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комісарова Л.Н, Добровольська Т.А. М.: Академія, 2001. 247с.
2. Глухів В. Психолінгвістика. Теорія мовної діяльності. М.: АСТ, 2007. 223 с.
3. Корнілова В. Застосування проєктивних методів у дитячій психодіагностиці [Текст] / В. Корнілова// Практична психологія та соціальна робота. 2013. №9. С. 25 – 33.
4. Ленів З.П. Діагностика усного мовлення старших дошкільників засобами арт-терапії: Навчально-методичний посібник. К.: Спадщина, 2011. 64 с. з іл.
5. Люблінська А. А. Дитяча психологія: Навч. посібник для студентів пед ін-тів. М.: Просвещение, 1971.
6. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. Вид. 4-те, перер. та доповн. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. – 865 с.

Анна Хайнус,

студентка педагогічного факультету, ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», Україна

Олена Будник,

доктор педагогічних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ КОМІКСІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

This article deals with the problem of using inclusive comics in the educational activities of younger students, and also substantiates the idea that the use of this type of media production is relevant due to its didactic potential and clarity.

Keywords: *inclusion, educational space, special educational needs, NUSH, inclusive comics.*

Вступ

Включення дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір національної школи України зумовлює новий підхід до спеціальної освіти. Інклюзивний освітній простір сьогодні забезпечує дитині, незалежно від особливостей її розвитку, рівний доступ до якісної освіти в умовах масових загальноосвітніх навчальних закладів. Однією з тенденцій розвитку освіти у ХХІ столітті став розвиток якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, рівний доступ до освіти всіх категорій дітей. На сучасному етапі головним напрямом у навчанні та вихованні дітей з особливостями психофізичного розвитку є інклюзивна освіта. Модель інклюзивної школи передбачає створення для дітей з особливими освітніми потребами безбар'єрного середовища навчання, пристосування освітнього середовища до їх потреб та надання необхідної підтримки у процесі спільного навчання із здоровими однолітками.

У сучасних дослідженнях українських учених (Г. Бойко, Ю. Бойчук, В. Бондар, О. Гноєвська, Л. Даниленко, І. Демченко, І. Дмитрієва, А. Колупаєва, С. Миронова, Н. Пахомова, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, Н. Слободянюк, Д. Шульженко та ін.) представлено філософсько-концептуальні основи організації спеціальної та інклюзивної освіти. Аналіз наукової педагогічної літератури (А. Колупаєва, І. Кузава, С. Миронова та ін.), дозволяє стверджувати,

що інклюзивна освіта – це освітньо-виховна та корекційно-розвивальна технологія, яка передбачає навчання, виховання і розвиток дітей з порушеннями психофізичного розвитку у звичайному загальноосвітньому закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу таких дітей [3, с. 10-11].

Не зважаючи на численні праці, присвячені питанню адаптації дітей з порушеннями психофізичного розвитку до умов загальношкільного закладу, пошуку ефективних форм адаптації означеної категорії дітей, профілактиці негативних явищ в дитячому середовищі, питання використання інклюзивних коміксів у навчальному процесі залишається актуальним, адже в українському законодавстві означений дидактичний прийом з'явився досить недавно.

Мета статті – розкрити сутність та особливості впровадження та використання інклюзивних коміксів у навчальному процесі початкової школи.

Результати дослідження

Технології візуалізації дозволяють інтенсифікувати навчально-виховний процес, стимулювати розвиток мислення та уяви учнів, збільшувати обсяг матеріалу для творчого засвоєння і використання його учнями, формувати вміння приймати оптимальні рішення, викликати зацікавленість та позитивне ставлення. Таким дієвим засобом навчання є комікс. На відміну від звичайного тексту, комікс має ще й графічне представлення наданої інформації, особливою рисою якої є відсутність перенасичення завдяки обмеженні кількості тестової інформації.

Спостереження свідчать про велику популярність коміксів серед молодших школярів. Як свідчить теорія і практика навчання, дітям, особливо молодшого і середнього шкільного віку, притаманна властивість сприймати навколишній світ шляхом активного спостереження, особливо у тих випадках, коли їхня увага та спрямованість психіки піддаються впливові з боку зорової наочності. Сучасний процес візуалізації культури й мистецтва змінює людину, характер його сприйняття й мислення. Сучасні молодші школярі уже набагато краще засвоює візуальну інформацію, ніж вербальну. Зрозуміти текст коміксу, телевізійної

картинки або рекламного щита учням простіше, ніж розповідь учителя. Тому комікс для дітей стає більш ефективною формою отримання інформації, ніж традиційний шкільний підручник або книга. З іншого боку, система освіти організована так, що дітям у процесі навчання все менше часу і місця залишається для ігор. Школа іноді робить з дитини стандартизовану деталь для конвеєра масового освітнього виробництва. І тоді, читаючи комікси, молодь знаходить відповіді на свої питання, які не отримала в стінах школи.

Свого часу взаємовідношенню малюнка і тексту в процесі розвитку особистості велику увагу приділяв Л. С. Виготський, один з основоположників сучасної психології. Адже людина пізнає дійсність за допомогою актуалізації деяких схем сприйняття і уяви, або за допомогою перцептивних схем. Комікс, як поєднання малюнка та тексту, дозволяє розставити необхідні акценти в акті сприйняття образу, події, явища та сфокусувати увагу людини на головному [1, с. 34-35].

Дидактичний потенціал коміксів обумовлений його наочністю. Перш за все слід виокремити переваги коміксів, до яких належать [3]:

- ємність інформації;
- образність і динамічність її пред'явлення ;
- можливість регулювати надходження інформації ;
- стислість і точність мови , драматизація оповідних сюжетів;
- ігровий жанр ;
- багаторазовість повторення окремих кадрів і сюжету в цілому;
- економія психічних зусиль щодо сприйняття інформації ;
- урізноманітнення завдань з відтворення, розуміння і творчого засвоєння необхідних знань за допомогою коміксів.

Комікс є потужним засобом для швидкого запам'ятовування певної інформації. Існує багато шляхів використання коміксів у навчально-виховному процесі, серед яких [5, с. 110]:

- комікс-автобіографія, що дозволяє учням поділитися основними фактами зі свого життя, особистими інтересами та може бути використаний вчителями

початкових класів, шкільними психологами та класними керівниками під час виховної роботи.

-активізація групового співробітництва. Учні можуть створювати комікси як індивідуально, так і в групах. У процесі групової роботи вони можуть розподіляти обов'язки з виконання коміксу «за здібностями» кожного учасника групи, допомогти один одному поліпшити свої навички та вміння. Може використовуватися на будь-якому уроці, особливо під час реалізації проектної методики, як її основний продукт та окрема частина.

- удосконалення розмовних навичок. Під час створення діалогів і реплік персонажів коміксу учні відпрацьовують та вдосконалюють навички спілкування та соціальної поведінки.

Аналізуючи наявний досвід використання коміксів в освіті слід зазначити, що в методиці викладання комікс не може бути єдиним або основним засобом навчання, що використовується на кожному уроці. Але враховуючи позитивні сторони застосування таких засобів візуалізації інформації, визначаючи місце цих засобів в навчально-пізнавальному процесі, комбінуючи з іншими засобами, слід визнати високий дидактичний потенціал коміксів.

Соціалізація дітей з обмеженими можливостями є складною через ряд перешкод: найчастіше це негативне ставлення до інвалідів у суспільстві, неприйняття їх однолітками, ізоляваність. Ці й інші фактори призводять до того, що такі діти переймаються почуттям власної неповноцінності, непотрібності, що утрудняє їх соціальне самопочуття і входження в суспільство в майбутньому. Ситуація ускладнюється також особливостями поведінки цих дітей, пояснюваними характером вад (занадто голосна розмова, не завжди контрольовані емоції) і певною упередженістю шкільного оточення (учнів, батьків, учителів). Саме інклюзивні комікси завдяки своєму дидактичному потенціалу та цікавій ігровій формі стають цінним інструментом у формуванні толерантного ставлення до дітей з порушеннями психофізичного розвитку та подоланні поведінкової упередженості.

Інклюзивні комікси – комікси, які розповідають про людей та дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Дані комікси розробляються та застосовуються для кращого розуміння молодшими школярами сутності порушень психофізичного розвитку, виховання толерантного ставлення до людей та дітей з особливими потребами, для розуміння того, наскільки може бути прекрасною дружба з дітьми, які чимось відрізняються від них. І що такі діти є сильними, розумними, талановитими і прекрасними. Інклюзивні комікси доступно і красиво пояснюють, що таке інклюзія і толерантність. Такі комікси показують наскільки тема інклюзії та толерантності важлива. Інклюзивні комікси показують, що найкраще починати говорити про неї з дітьми якомога раніше, поки в них не поселилися дорослі упередження.

Комікси допомагають утвердити думку, що інклюзія - це не тільки про пандуси, шрифт Брайля або спеціальні навчальні програми. Це вміння будувати дружні відносини, засновані на взаємоповазі. За допомогою розробки інклюзивних коміксів можна показати дітям, що кожен з нас в чомусь унікальний, і це – добре. І якщо уважно придивитися до кожної людини, можна побачити її привабливі сторони і знайти собі друга.

Інклюзивні комікси присвячені проблематиці інклюзії та мають на меті надати приклад толерантного ставлення суспільства до людей з інвалідністю, вродженою чи набутою, сформувані у молоді та дітей нове, позитивно усвідомлене ставлення до людей з обмеженими можливостями. Комікси передбачають історії, що в легкому для сприйняття та цікавому форматі розповідають про стосунки звичайних дітей та дітей з фізичними чи психологічними вадами. Усі історії базуються на реальних чи видуманих подіях та показують дітям, що можливо все, а обмежень просто не існує. У інклюзивному коміксі емоційні переживання передаються в основному виразом обличчя. Читачі можуть не помітити деякі художні деталі на сторінці, але вони завжди дивляться на обличчя.

Навчальні та виховні можливості інклюзивних коміксів:

- розповісти складну історію декількома зображеннями;

- забезпечити коментарем будь-який малюнок;
- використовувати символи, що легко ідентифікують усі учні;
- на сценках коміксу, його малюнках можна моделювати культуру спілкування, життєві ситуації;
- прокоментувати та проілюструвати актуальні питання життя (толерантність до дітей з порушеннями психофізичного розвитку тощо) в ігровій формі[6, с. 45-46].

Унікальність коміксу як навчального методу зумовлена його гнучкою формою, яка відкриває широкий простір для творчості, обмеженою але дуже експресивною лексикою, цікавим візуальним рядом і чіткими графічними нормами. Завдяки цьому комікси здатні активізувати глибокі шари розуміння людини, акцентуючи увагу на культурному архетипі героя. Значення цього героя (або героїні) вимірюється його вчинками.

Чим корисні інклюзивні комікси для молодших школярів?

1. Полегшують розуміння навіть дуже складних тем.
2. Візуалізація (більшу частину інформації людина сприймає очима: навіть якщо дитина відволіклася чи замислилася, то зможе зрозуміти суть теми, поглянувши на зображення).
3. Мають захопливий сюжет.
4. Підходять для повторення матеріалу.
5. Розвивають логіку та творче мислення дітей[3, с.79].

За формою організації навчальної діяльності молодших школярів, комікс – це справжня кооперативна форма навчання, адже учні працюють у невеликих групах, щоб забезпечити найбільш ефективний результат для себе і своїх товаришів. Учнівська діяльність в даному випадку складається з таких етапів:

1. об'єднання у групи;
2. завдання (інструктаж) групам;
3. колективне виконання;
4. представлення результатів групової праці.

Робота в групі має особливе значення, оскільки в процесі творчої діяльності над створенням інклюзивного коміксу учні:

1. розвивають навички міжособистісного спілкування;
2. розвивається почуття позитивної взаємозалежності;
3. створюються умови для особистісної взаємодії, що, у свою чергу, стимулює індивідуальну діяльність учня;
4. відбувається самоорганізація поточної індивідуальної і групової підзвітності[2, с. 136].

Варто зазначити, що найбільш важливим моментом є підбиття підсумків. Варто після виконання творчого завдання провести конкурс коміксів — обговорити їх.

Висновки

Створення сприятливого інклюзивного середовища здійснюється в процесі спільної предметно-практичної діяльності та пов'язаного з нею спілкування молодших школярів і дорослих. Саме тому ключовим завданням сучасної початкової школи має бути повсякчасне і різнобічне піклування про виховання особистості молодшого школяра в дусі поваги до оточення.

Кінцевою метою виховання толерантності має стати розуміння учнями того, що:

1. Всі люди різні – не кращі й не гірші, а просто різні.
2. Потрібно сприймати людей такими, якими вони є, не намагаючись змінити в них те, що нам не подобається.
3. Важливо цінувати кожну людину як особистість, поважати її думки, почуття, ідеї, вірування.
4. Найважливіше завдання кожного – здатність знайти себе, зберегти «власне обличчя» і за будь-яких обставин залишатися собою.

Список використаних джерел

1. Акменс Л. А. Проблема впровадження інклюзивного навчання в регіонах. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. 17 в двох частинах. Кам'янець-Подільський: Медобори. 2006, 2011. Частина 1. С. 11–19.

2. Биков В. Ю., Жуков Ю. О. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. Інформаційні технології і засоби навчання : зб. наук. праць / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. Київ: Атака, 2005. С. 5–15.
3. Біда О. А., Кравчук О. В., Коберник Г. І. [та ін.]. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навчальний посібник. Умань: РВЦ «Софія», 2007. 212 с.
4. Давидов В.В. Теорія розвиваючого навчання. М.: Інтор, 1996. 544с.
5. Колупаєва А. А. Стратегічні напрями сучасної освітньої політики України. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : науково-метод. збірник / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Київ : Науковий світ, 2010. С. 7–13.
6. Мала Катерина. Справедливість і масова культура в сучасному суспільстві. Електронний ресурс: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=48975
7. Малюємо комікси щодо сталого розвитку. Електронна адреса: <http://esd.org.ua/node/429>, Комікси для сталого розвитку. Електронна адреса: <http://www.ipro.edu.te.ua/index.php/2009-12-25-07-23-02/874-2014-01-10-06-46-26>
8. Міністерство освіти буде вчити школярів по коміксах. Електронна адреса: <http://intvua.com/news/64489-mnsterstvo-osvti-bude-vchiti-shkolyarv-po-komksah.html>
9. Собкин В. Комікс в освіті: чи є користь від справи? // Народна освіта. 2002. № 9. С. 131
10. Ельконін Д.Б. Вибрані психологічні праці / За ред. В. В. Давидова, В. П. Зінченко. М.: Педагогіка, 1989. 555 с.

Розділ 5

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ

Наталія Беляєва,

магістрантка Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова,
Україна

ДЕФІНІЦІЯ «САМОРОЗВИТОК» У ПРОФЕСІЙНІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті висвітлено сутнісну характеристику професійного саморозвитку майбутнього педагога, окреслено систему професійних умінь і навичок, необхідних для формування особистісного стилю педагогічної діяльності.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, майбутні вчителі, професійний саморозвиток, самонавчання, самовиховання, освітня траєкторія.*

Вступ

Упродовж життя людині приходиться змінювати чимало видів діяльності. Не завжди вибір, зроблений після закінчення школи, буває усвідомленим. Але, так чи інакше, будь-яка діяльність людини вимагає розвиток відповідних умінь і навичок. Однією із головних навичок, які визначають здатність до високого рівня кваліфікації є навичка самоосвіти. Особливо це важливо для педагога. Як стверджував К.Ушинський, учитель живе доти, до поки учиться. Іншими словами – навчається впродовж життя.

Результати дослідження

Поняття «саморозвиток» можна розглядати як: «самонавчання» (самонаучування) і «самотворення», як «творення себе», як рух до саморозвитку. Тобто як один із механізмів перетворення репродуктивної діяльності людини в продуктивну, що наближає індивіда до творчості. Тому професійний саморозвиток можна назвати і пошуком свого шляху, знаходженням власної позиції – позиції до саморозвитку. Основними функціями самоосвіти і саморозвитку є: *екстенсивна* – нагромадження, придбання нових знань; *орієнтовна* – визначення себе в культурі і своєму місці в суспільстві; *компенсаторна* – подолання недоліків шкільного навчання; *саморозвитку* – удосконалювання особистої картини світу, своєї свідомості, пам'яті, мислення,

творчих якостей; *методологічна* – подолання професійної вузькості, добудовування картини світу; *комунікативна* – установлення зв'язків між науками, професіями; *психологічна* (і навіть психотерапевтична) – збереження повноти буття, почуття причетності до широкого фронту інтелектуального руху людства; *геронтологічна* – підтримка зв'язків зі світом і через них – життєздатності організму. [1,3]. Таким чином, самоосвіта – необхідний, постійний рух, яких сприяє освіченості впродовж життя.

В умовах соціальних змін самоосвіта може визначати соціокультурну незалежність і самостійність особистості. Вона все частіше спрямовується в сферу придбання й уточнення наших загальних ідей, подолання професійної замкнутості. Вибудовується ланцюжок: утворення себе засобами культури – вибудовування суспільства навколо себе засобами своєї особистості. Але як стати особистістю? Як створити себе? Для того, щоб одержати бажаний результат і наблизити свій реальний образ до ідеалу, потрібно вміти керувати власним розвитком. Для цього необхідно вибудувати свою професійно-освітню стратегію, яка б враховувала конкретні особливості і запити, а також освітню траєкторію як спосіб досягнення бажаної мети.

Освітня траєкторія – можливість особистості на основі вибору визначати свій освітній шлях у задоволенні потреб в утворенні, одержанні кваліфікації в обраній області, в інтелектуальному, фізичному, моральному розвитку з урахуванням сформованості інтересів і схильності, попиту на ринку праці, самооцінки можливостей. Реалізація наміченого плану пов'язана з навичками самоорганізації і саморегуляції. Керування особистістю своїм професійним розвитком здійснюється за допомогою регуляції самовиховання. Діяльність самовиховання формується в результаті самопізнання й усвідомлення реального «Я» й ідеального образу себе в майбутньому. Щоб досягнути позитивних результатів самопізнання, наголошував Е. Зеєр, треба постійно вивчати себе, знати свої переваги і недоліки, формувати в собі той внутрішній світ, на якому буде ґрунтуватися не тільки особистісний розвиток, а й професійний. А це результат самосвідомості. Саме самосвідомість включає представлення

майбутнього фахівця до себе і до майбутньої професії, свого внеску у суспільну справу – навчання інших. [1]

Професійна самосвідомість у цьому сенсі може мати таку характеристику: свідомість своєї приналежності до визначеної професійної спільності; знання, думка про ступінь своєї відповідності професійним еталонам, про своє місце в системі професійних ролей; знання людини про ступінь її визнання в професійній групі; знання про свої сильні і слабкі сторони, шляхи самовдосконалення, ймовірних зонах успіхів і невдач; уявлення про себе і свою роботу в майбутньому (Е. Климов, О.Пехота).

У процесі навчання студент оволодіває певним набором відповідних умінь і навичок, які дають можливість розвиватися у певній діяльності – діяльності вчителя, що сприяє формуванню особистісного стилю педагогічної діяльності. А саме: зміна особистості суб'єкта, що виявляється як у зовнішньому вигляді (моториці, мові, емоційності, формах спілкування), так і у формуванні елементів професійної самосвідомості (професійної уваги, перцепції, пам'яті, мислення, емоційно-вольової сфери), що в більш широкому плані може розглядатися як становлення професійного світогляду; а) зміна відповідних компонентів установки суб'єкта стосовно об'єкта діяльності, що виявляється у когнітивній сфері в рівні інформованості про об'єкт, ступінь усвідомлення його значимості; б) в емоційній сфері – в інтересі до об'єкта, у схильності до взаємодії з ним і задоволеності від цього незважаючи на труднощі; у практичній сфері – в усвідомленні своїх реальних можливостей впливу на об'єкт.

Висновок.

Саморозвиток є першою сходинкою у професійному становленні майбутнього вчителя в процесі навчання у ЗВО.

Список використаних джерел

1. Зеер Э.Ф. Детерминанты саморазвития личности в профессионально-образовательном пространстве . Образование и наука. 2012. №9. С. 78-89
2. Пехота Е.Н. Индивидуальность учителя: теория и практика. Николаев, 2006. 144 с.
3. Фризен М.А. Феномен «саморазвития» в проблемном поле современной психологии. Вестник КРАУНЦ. Гуманитарные науки. 2013. Вып. 1 (21). С. 75-85.

Вероніка Харевич,

магістрантка педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», Україна

Тетяна Близнюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ НУШ

У статті розглянуто поняття тайм-менеджменту та його важливість формування культури навчальної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Проаналізовано існуючі методи тайм-менеджменту та розкрито їх сутність. Запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності застосування методів тайм-менеджменту.

Ключові слова. Тайм-менеджмент, управління часом, час, майбутній педагог, культура навчальної діяльності, НУШ.

Вступ

Однією з актуальних проблем формування культури навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів є не тільки формування здатності адаптуватися до змінних умов сьогодення, готовності самостійно здобувати знання і критично мислити, застосовувати їх на практиці, а й вміння організації навчального процесу, ефективного розподілення робочого часу. Реальна ситуація свідчить про те, що більшість педагогів не планують свій день або роблять це нерационально. Оскільки час є скінченною формою життєвої енергії, без якої неможливо існувати і розвиватись, то він потребує ретельно продуманих підходів до його управління. Невід'ємним помічником в організації часу майбутнього вчителя може стати тайм-менеджмент.

Питання підвищення ефективності організації робочого часу педагогів розглядалися низкою вітчизняних та зарубіжних вчених. Дослідженням розвитку тайм-менеджменту займаються такі зарубіжні вчені: Б. Трейсі, І. Халан Ф. О. Конел, Дж. Клеменс, С. Уорл, С. Прентіз, О. Морозова, Г. Архангельський, Д. Гессен, Т. Еріксен та ін. Серед українських науковців зазначеною темою цікавляться: А. Воцьківська, О. Грімов, О. Колесов, Н. Крукевич, С. Кулакова, О.

Майсюра, Н. Черненко та ін. Проте недостатньо вивченим залишається питання формування культури навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів в умовах НУШ, висвітленню якого присвячена дана публікація.

Метою статті є на основі опрацьованої літератури з проблеми дослідження висвітлити теоретичні аспекти формування культури навчальної діяльності майбутніх педагогів за допомогою ефективного планування робочого часу в умовах НУШ.

Результати дослідження

Система сучасної освіти покликана не лише давати студентам певну систему знань, формувати в них відповідні вміння та навички, розвивати творче мислення, але й озброювати методикою самостійного пошуку і здобуття інформації, необхідної для подальшої професійної діяльності. Пріоритетним напрямом розвитку освіти є впровадження сучасних технологій, що забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, ефективність освіти, підготовку майбутніх педагогів до професійної діяльності. Час сьогодні є цінністю, і від того, наскільки правильно студент організує свою працю, залежить його подальше особистісне зростання. У зв'язку з цим, невід'ємним помічником студента може стати тайм-менеджмент, спрямований на організацію часу і встановлення пріоритетів при його використанні.

Саме поняття «тайм-менеджмент» походить від англійського «time management» і означає технологію організації людиною свого часу і збільшення ефективності його використання. Тайм-менеджмент майбутнього вчителя – це систематичне використання комплексу методик організації навчальної діяльності в повсякденній практиці з метою підвищення ефективності самоорганізації. Валерій Усов детально аналізує головні аспекти управління часом, на основі яких формує своє визначення. На думку Усова, тайм менеджмент – це управління перерозподілом обсягу роботи, необхідних ресурсів та зміни її змісту в заданому часі і просторі [11, с. 57–59].

На думку В. Кулікової, тайм-менеджмент – це система методик, за допомогою яких особистість може досягти відмінних результатів, не заганняючи

себе в тісні межі. Звичайно, планування є важливим компонентом системи управління часом, але це не єдиний метод, що використовується тайм-менеджментом. Наука управління часом, або тайм-менеджмент (time management – організація часу) – це галузь знань, присвячена вивченню проблем і методів оптимізації тимчасових витрат у різних сферах людської діяльності, за допомогою якої будь-яка людина може грамотно управляти своїм часом, без зусиль визначати, що для неї важливе, на що насамперед необхідно витратити час і сили [5, с. 9].

Методику тайм-менеджмент розглядають не лише як організацію часу, а як комплексну систему управління персональною діяльністю та частину самоменеджменту. Технологія "тайм-менеджмент" за своєю суттю є глибоко педагогічною, оскільки вона: включає взаємодію викладача і студента; адекватна компонентам педагогічного процесу (мета, завдання, зміст, методи, засоби, форми і результати взаємодії); формує ціннісний підхід до часу, феномена самоорганізації, процесу навчання; сприяє особистісному зростанню студента, здійснюючи часову навігацію самостійної роботи та конкретних умінь самоорганізації.

Тайм-менеджмент як педагогічна технологія в житті студента – це послідовна й цілеспрямована діяльність, що ґрунтується на застосуванні технік організації особистої та навчальної діяльності в повсякденній практиці з метою оптимального використання власного вільного часу [6, с. 20–23]. Для управління часом існує безліч методик і принципів тайм-менеджменту. Тайм-менеджмент включає в себе широкий спектр діяльності, серед яких: постановка цілей; розподіл часу; складання списків; розстановка пріоритетів; аналіз використання часу тощо. Технологія тайм-менеджменту відкриває можливість кожному студентові ефективно планувати розклад свого дня, тижня, місяця [9, с. 56].

Тайм-менеджмент допомагає студентові визначити пріоритети, здійснити попереднє планування й чітку організацію, контролювати власний час. Основними завданнями тайм-менеджменту є:

- 1) підвищення власної працездатності студента;

- 2) постійний контроль за якістю виконаного;
- 3) аналіз щоденного розпорядку дня та його оптимізація;
- 4) вдосконалення навичок використання бюджету власного часу;
- 5) вміння відмовлятися від неефективних і нераціональних видів діяльності;
- 6) раціональне планування часу й виконання всіх поставлених завдань у визначені проміжки часу;
- 7) правильна організація часу для навчальної діяльності та відпочинку [4, с. 88-89].

Головним принципом технології тайм-менеджменту є постійне виконання дій. Відновити діяльність завжди набагато складніше, ніж постійно підтримувати її. Визначальне значення при цьому має не швидкість виконання дій, а їх безупинність та неперервність. Для використання окресленої технології не менш важливим є правильне визначення задач, належна постановка мети. Основне правило тайм-менеджменту – кожен день просуватися вперед. Наприкінці кожного дня слід здійснювати аналіз виконаних завдань та часу, який було витрачено на їх виконання. Необхідно визначати причини, які спричинили невиконання поставлених завдань, виклали невдачу [9, с. 7].

Ефективне використання тайм-менеджменту як технології формування культури навчальної діяльності майбутніх педагогів умовах НУШ передбачає врахування індивідуальних особливостей відповідних механізмів студентів, таких як біологічний годинник, тип організації часу, темперамент. Використання такого підходу в організації та плануванні власного часу допоможе максимально підвищити продуктивність розумової діяльності. Окрім цього, потрібно враховувати й інші індивідуальні особливості студентів, що можуть слугувати негативними чинниками, відволікати від процесу розумової праці та значно знижувати її продуктивність, зокрема: ставлення до шуму, здатність виконувати монотонну роботу, вміння переходити від виконання одного типу розумової праці до іншого тощо. Тайм-менеджмент як педагогічна технологія у житті студента – це послідовна, цілеспрямована діяльність, що ґрунтується на застосуванні технік

навчальної діяльності з метою ефективного використання власного вільного часу в повсякденному житті [4, с. 89].

Технологія тайм-менеджменту, як організаційно-технічна складова навчально-виховного процесу студентів, має такі основні ознаки: алгоритмічність у самоорганізації навчальної діяльності; унікальність особистісного стилю кожного студента в здійсненні самоорганізації навчальної діяльності; постійна готовність оптимально використовувати власний вільний час. При плануванні свого робочого часу необхідно орієнтуватись на успішну стратегію. Це дозволить не тільки ефективно використовувати час, але й зберігати внутрішній баланс й рівновагу, що є основою у профілактиці професійного вигорання майбутнього вчителя. Отже, слід планувати такий обсяг завдань, з яким студент може реально впоратися. Для складання хорошого плану з чітким зазначенням використаного часу необхідно розподілити свої завдання на довго-, середньо- і короткострокові. План на робочий день є найважливішою сходинкою у плануванні робочого часу, він постійно контролюється і коригується з урахуванням обстановки і за допомогою методів впорядкування планів робочого часу.

До методів впорядкування планів робочого часу відносять: метод «Альп», принцип Парето, аналіз «АВС», «Матриця Ейзенхауера».

Метод «Альп» охоплює п'ять стадій: впорядкування завдань; оцінка тривалості дій; резервування часу (у співвідношенні 60:40); прийняття рішень по пріоритетах і передоручення; контроль обліку виконаного. Черговість виконання справ можна встановлювати за допомогою принципу Парето (у співвідношенні 80:20). Відповідно до цієї теорії можна зробити висновок щодо використання робочого часу фахівця: за перші 20% витраченого часу досягається 80% результату. Решту 80% витраченого часу дають лише 20% загального результату.

У аналізі «АВС» усі завдання поділяються на три класи відповідно до їх значимості. Найбільш важливі справи становлять 15% загальної їх кількості, якими займається фахівець. Внесок цих задач для досягнення цілі складає близько 65%. Важливі завдання становлять 20% загальної їх кількості, значимість їх для досягнення цілі приблизно дорівнює 20%. Менш важливі (малоістотні) завдання

становлять 65% загальної їх кількості, а їх значимість дорівнює 15%. Для використання ABC аналізу необхідно дотримуватись наступних правил:

1. Скласти список всіх майбутніх завдань.
2. Систематизувати їх за важливістю і встановити черговість.
3. Пронумерувати ці завдання.
4. Оцінити завдання відповідно по категоріям А, В і С.
5. Завдання категорії А (15% загальної їх кількості) вирішує перший керівник.
6. Завдання категорії В (20%) підлягають передорученню.
7. Завдання категорії С в силу своєї малозначимості підлягають обов'язковому передорученню.

Прискорений аналіз за принципом Ейзенхауера. Цей принцип є допоміжним у тих випадках, коли необхідно терміново прийняти рішення про пріоритетність виконання завдань. Пріоритети встановлюються за такими критеріями, як терміновість і важливість завдання. Вони поділяються на чотири групи:

- термінові (важливі) завдання; їх виконує менеджер;
- термінові (менш важливі) завдання; менеджер може передоручити їх рішення іншим особам;
- менш термінові (важливі) завдання; менеджеру необов'язково вирішувати їх відразу, але вирішити їх він може пізніше сам;
- менш термінові (менш важливі) завдання; менеджер повинен передоручити їх рішення іншим особам[2, с. 140-141].

Для покращення управління власним часом сучасним майбутнім учителям запропоновано дотримуватись таких рекомендацій:

Планувати час. Планувати час необхідно в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі (тобто ставити собі цілі на день, на тиждень, на місяць, на рік і далі). Починати планування необхідно з короткострокових планів на день, які складаються на передодні з вечора, а в кінці дня аналізуються. Планування можна здійснювати двома способами: на папері (в блокноті, органайзері); електронному вигляді (гугл-календарі, різноманітні веб-сервіси, мобільні додатки) [7, с. 195].

Боротися з поглиначами часу. Застосовуючи правила тайм-менеджменту, намагайтеся вже відразу виключати зі свого робочого процесу всіх поглиначів часу (соцмережі, телевізор, комп'ютерні ігри, балаканина мобільним телефоном та ін.).

Розставляти пріоритети. Необхідно розділити усі завдання на термінові і важливі. Розпочинаючи новий день, необхідно приступати до термінових і важливих справ, після їх завершення – до термінових і не дуже важливих, потім важливі і не дуже термінові і так далі, в міру спадання терміновості і важливості. Не можна переходити до менш важливим і менш термінових справ, поки Ви не закінчили більш важливі і більш термінові [10, с. 195].

Приступати до справ необхідно від складного до простого. При плануванні робочого часу найскладніші завдання необхідно ставити на початок дня, а потім рухатися до кінця дня в міру спадання складності. Така розстановка задач необхідна тому, що на початку робочого дня в людини є більше сил впоратися зі складними задачами.

Розбивати складні справи. Якщо задача складна і її не можна виконати одразу, тоді її треба розділити на під задачі і вона не буде здаватися такою складною. Приступаючи до виконання не складних задач поступово втягуєшся у роботу і в кінцевому результаті розв'язуєш складну задачу.

Використовувати техніку дедлайну (з англ. Deadline – крайній строк, граничний термін), тобто встановлювати час на виконання завдань на день. Такий підхід дає можливість бути більш сконцентрованим і продуктивним в роботі і не відволікатися на зайві справи.

Делегувати завдання. Якщо дану роботу може виконати хтось за вас, доручайте її. Це дозволить вивільнити вам час на інші більш важливі справи.

Говорити «Ні!» тим справам, що не стоять у Вас у пріоритеті. Не дозволяйте користуватись іншим Вашим особистим часом. Відмовляти тактовно, щоб було зрозуміло, що відмовляєтесь Ви саме від завдання, а не від людини.

Відпочивати. Тобто в роботі необхідно робити маленькі перерви використовуючи метод «помідор» для відновлення концентрації уваги на завданні.

Мотивувати себе. Якщо у вас є мета, ви починаєте ефективно використовувати свій час, оскільки без мотивації усі вище наведені методи «тайм-менеджменту» не працюють ефективно [8, с. 71].

Висновки

Управління часом стосується більшою мірою організації власного та робочого часу, ніж його економії. Майбутній педагог, який має безліч можливостей, повинен прагнути до правильного розподілу часу відповідно до особистих інтересів та інтересів роботи. Потрібно так використовувати час, щоб забезпечити виконання максимальної кількості завдань, які, у свою чергу, обумовлюють виконання проміжних завдань, що й призведуть до реалізації основної мети, але в той самий час не викличуть перевтому і перенавантаження. Успішне втілення в роботі методів «тайм-менеджменту» залежить насамперед від самої людини і від її бажання працювати раціонально.

Список використаних джерел

1. Василенко Н.В. Нова українська школа: методичний консиліум // Управління школою. 2018. № 7-9. С. 24-33.
2. Артеменко І. Е. Формування навичок тайм-менеджменту у майбутнього соціального працівника в умовах вищого навчального закладу // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 138-142.
3. Дудка Т. Педагогічна технологія тайм-менеджмент як засіб формування професійного інтересу студентів до туристичної діяльності. // Обрії: науково- педагогічний журнал. – Івано-Франківський ОШПО. 2014. №1 (38). С.20–23.
6. Колесов О.С. Тайм-менеджмент – управління часом // Збірник наукових ВНАУ. Серія: Економічні науки. № 2 (53). Т. 3. Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2011. С. 61–69.
7. Майсюра О.М. Про ефективність використання особистого часу (до питання тайм-менеджменту) // Актуальні проблеми економіки. 2010. № 2 (104). С. 196–200.
8. Ратушняк О. Г. та ін. Аналіз використання методів тайм-менеджменту сучасною молоддю // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 2. С. 68-72.
9. Тайм-менеджмент як основа успішного навчання в закладі вищої освіти / [укл. : Н. Л. Кучинська]. Мінск: 2015. 37 с.
10. Управління часом [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/...E%D0%BC>
11. Усов В., Французова С. Тайм-менеджмент в системі внутрішнього навчання. Менеджмент і менеджер. 2006. №5. С. 57–59.

Тетяна Степаненко,
магістрантка, Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова, Україна

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНИЙ АСПЕКТ

У статті окреслено актуальність проблеми розвитку мовленнєвої компетентності майбутнього педагога початкової освіти, визначено сутність і структуру мовленнєвої культури майбутнього вчителя.

Ключові слова: мовленнєва культура, майбутні вчителі, заклад вищої освіти, структурно-компонентний підхід.

Вступ

У сучасних реаліях розбудови нашої держави, утвердження її ролі на міжнародній арені нагальною постає потреба підготовки фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою у повсякденно-професійній, офіційно-документальній сфері, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху. Найкраще і найдоступніше роль мовленнєвої культури в професійній діяльності вчителя визначив відомий український педагог Василь Сухомлинський, який вважав «мистецтво говорити» одним з обов'язкових умінь учителя і вихователя, оскільки, «становлення людини почалося саме з думки і слова» [2].

Результати дослідження

У наукових розвідках феномен «мовленнєва культура» розглядається в кількох напрямках: лінгвістичному – Н.Бабич, С.Богдан, Л.Мацько, М.Пентилюк, М.Бітянова, Н.Волкова, С.Дорошенко, Л.Полюга рівень); соціологічному – Т.Дрідзе, С.Самігіна, Є.Руденський; психологічному – І.Бех, І.Беляєв, В.Максименко, В.Семиченко, Н. Чепелева; риторичному – Кан-Калик, І.Зязюн, А.Капська, Г.Сагач. Учені акцентують увагу на причинах посиленої уваги дослідників до мовленнєвої культури в професійній діяльності вчителя і пов'язують її з необхідністю: а) удосконалення педагогічного процесу загальноосвітньої школи (модернізація, модифікація, раціоналізація); б) трансформації існуючої традиційної моделі освіти в творчу інноваційну на основі

оновлення форм, методів навчання та комплексних видозмін, адекватних до суспільних викликів [1].

У контексті досліджуваної нами проблематики представляє інтерес визначення педагогічного аспекту культури вчителя, у якому можна виокремити кілька дослідницьких напрямів: а) комунікативна культура як процес її формування в учнів загальноосвітньої школи з метою підготовки до міжособистісного спілкування (Б.Бушелєва, Л. Павлова, В. Сухомлинський); б) комунікативна культура як засіб виховання школярів (Н. Косова, В. Наумов, Р. Семернікова); в) комунікативна культура як умова розвитку креативності й духовності особистості учня (Д. Балдинюк, І. Колмогорцева); г) комунікативна культура вчителя як транслятор етики педагогічної взаємодії (І. Синиця, І. Чернокозова).

У процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів доцільно застосовувати модель, яка ефективно впливає на формування мовленнєвої культури, а саме: професійний; психологічний; риторичний

Зміст професійного компонента формування такого виду мовлення вміщує знання особливостей професійно спрямованого, основ організації педагогічного спілкування з учнями, знання навчальних дисциплін і методик їх викладання, володіння методами та формами самовиховання, самоудосконалення, саморозвитку.

Зміст психологічного компонента містить орієнтування в особливостях особистості учня в умовах конкретної діяльності знання психологічних прийомів залучення та утримання уваги учнів у процесі комунікації, знання умов організації спілкування, яке сприяє розкриттю особистості кожного учня, вільному виявленню ними емоцій, що в свою чергу стимулює творчість учнів.

Зміст риторичного компонента забезпечує розвиток так званої мовленнєвої майстерності. Мовленнєва майстерність характеризується правильним та приємним мовленням. Сюди входить також культура мови і мовлення.

Зазначені нами складові компоненти беремо до уваги для визначення структури мовленнєвої культури студентів – майбутніх фахівців у галузі початкової освіти.

Висновки

Мовленнєва культура вміщує три основних компоненти: когнітивний (фахові знання); операційний (здатність реалізувати знання на практиці); мотиваційний (ставлення фахівця до власної діяльності) [1]. Зазначені складові виявляються під час професійної взаємодії вчителя з учнями і з класом у цілому. Якість і результат професійної взаємодії зазвичай залежать від: спрямованості особистості (орієнтація на іншу людину, на спільну діяльність, бажання її зрозуміти, підтримати взаємини); педагогічного такту і стилю спілкування; рівня толерантності (властивість особи, що припускає її захищеність від дії несприятливих чинників, сформованість вибіркової терпимості до несприятливих дій без зниження адаптивних можливостей, прояв витримки, самоконтролю).

До переліку доцільно віднести і такий компонент, як емоційний контекст педагогічного спілкування. З одного боку – контроль власного емоційного стану, з іншого – прояви емпатії в процесі спілкування. Студент як майбутній учитель повинен усвідомити обов'язкову для цієї професії емпатійну рису – здатність бачити світ очима учня, готовність розділити радість, допомогти здолати труднощі, адже емпатія – це, «по-перше, чутливість до емоційних потреб іншої людини, вміння зрозуміти мовленнєве/ немовленнєве виявлення почуттів (слова, дотики, інтонації, жести), а також готовність розділити ці почуття; по-друге, вміння відповісти на емоційну потребу в такий спосіб, який є доречним і дієвим для співрозмовника»

Список використаних джерел

1. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя. М.: Просвещение, 1987. 190 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах. К.: Радянська школа, 1977. Т. 2. 670 с.

Софія Гулюк,

магістрантка педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», Україна

Тетяна Близнюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті автор розкриває актуальність проблеми формування комунікативної компетентності учнів початкової школи, акцентує на синергії теми дослідження з ключовими компетентностями Нової української школи та пропонує напрямки реалізації означеного завдання на уроках англійської мови, аналізуючи передовий педагогічний досвід сучасних учителів практиків.

Ключові слова: комунікативна компетентність, учні, початкова школа, уроки англійської мови.

Вступ

Взаємодія і спілкування, комунікативна сфера – важливі аспекти життєдіяльності людини. Будь-який освітній процес спрямований на всебічний розвиток особистості, а значить обов'язковою складовою такого розвитку є уміння і навички правильно формулювати і висловлювати думки, спілкуватися й взаємодіяти з ровесниками, педагогами, родиною й іншими членами суспільства. Та й загалом діяльність педагогів та здобувачів освіти різних рівнів вибудовується на комунікації та взаємодії як основних засобах навчання. Проблеми формування комунікативної компетенції, розвитку мовної особистості молодшого школяра, культури спілкування ставали предметом наукових студій. Зараз актуальними є аналіз та узагальнення міркувань науковців, методичних розробок практиків з метою визначення ефективних педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності молодших школярів у практиці Нової української школи, з урахуванням її принципів, підходів та освітніх пріоритетів.

Проблема толерантності стала предметом дослідження багатьох науковців та практиків. Вчені-лінгвісти (Ф. Бусласв, О. Потебня, Ф. Бацевич, А. Загнітко, І.Кочан, Л. Мацько, Л. Струганець, М. Плющ та ін.), психологи (Л. Виготський, П. Гальперін, І. Зимня, М. Жинкін, О. Леонт'єв), лінгводидакти (О. Біляєв, А.

Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т.Донченко, С.Караман, Т.Котик, Л. Паламар, М.Пентилюк, Т. Симоненко, І.Хом'як, О. Хорошковська та інші) у своїх працях висвітлюють проблему формування національномовної особистості, аналізують процеси спілкування, мовленнєвої діяльності і пропонують різні шляхи розвитку мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь та навичок учнів. Цікавим є досвід зарубіжних науковців Анегрет Ф. Ганнаві, Браєна Г. Спітцберга, Герта Рікхейт, Ганса Стрехнер, Констанце Ворверг та ін.

Мета статті – проаналізувати й узагальнити наукові праці дослідників з проблематики з метою розуміння дефініції поняття «комунікативна компетентність», її структури.

Результати дослідження

Комунікативна компетентність є необхідною і важливою складовою життєдіяльності кожної людини. На цьому наголошують лінгвісти, педагоги усього світу, паралельно констатуючи, що майже все, що має значення для людини, походить від спілкування і твориться за допомогою нього. Люди спілкуються щодня, однак це не означає, що вони спілкуються грамотно. Насправді дані свідчать про те, що серед значної частки населення існує велика потреба в кращих міжособистісних навичках. Крім того, особливості сучасного суспільства ставлять нові виклики, які роблять концепцію комунікативної компетентності більш складною. Анегрет Ф. Ганнава (Annegret F. Hannawa) та Браєн Г. Спітцберг об'єднують зусилля вчених з усього світу, щоб вивчити ці різні аспекти комунікаційної компетенції, включаючи її історію, її основні компоненти та її застосування в міжособистісному, груповому, інституційному та суспільному контексті і пропонують книгу науково-довідникового характеру «Комунікативна компетенція» [9].

У нашому повсякденному житті комунікативні процеси є актуальними майже у всіх ситуаціях. Важливо знати, коли потрібно сказати щось, що є адекватним в ситуації, або коли краще нічого не говорити. Для цього потрібно володіти комунікативною компетентністю. Це поняття означає сукупність знань про норми

і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів та ін. [1, с. 107]. Комунікативна компетентність є основою для успішного життя в нашому суспільстві, оскільки вона має велике значення для всіх сфер життя. Тому не дивно, що комунікативна компетентність є предметом багатьох теоретичних та емпіричних підходів, і, як наслідок, дослідження цієї теми різноманітні.

У зарубіжній практиці вагомими у цьому контексті є праці «Книга про міжособистісне спілкування Кнаппа та Далі» (2002) [12], «Книга спілкування та навички соціальної взаємодії» Грінном та Берлесоном (2003) [11], дослідження Бергера про міжособистісне спілкування: теоретичний перспективи, майбутні перспективи та «Довідник з комунікативної компетенції», який вийшов за редакцією Герта Рікхейта, Ганса Стронера [10].

Теоретичну, методологічну та практичну актуальність поняття комунікативної компетентності аналізують Герт Рікхейт, Ганс Стронер та Констанце Ворверг у статті «Концепція комунікаційної компетенції» [10, с. 15-64]. Вони дають короткий історичний огляд дискусії про поняття комунікативної компетентності з 1960-х років. Пояснюючи поняття комунікації, вони зосереджуються на трьох аспектах спілкування: спілкуванні як інформаційному обробленні, як взаємодії, так і як ситуаційній адаптації. З метою роз'яснення концепції комунікативної компетенції, вони спочатку розглядають її поведінкову основу, складену з багатьох комунікативних навичок, завдяки чому прослідковують зв'язок між компетентністю та вмінням. Автори описують два найважливіші критерії комунікативної компетенції – ефективність та доцільність. На думку науковців, комунікація – це соціальна взаємодія, і тому її можна описати з точки зору колективних дій та співпраці. У той же час спілкування відбувається з точки зору залучених пізнавальних процесів, таких як основи вироблення повідомлень для досягнення цілей, розуміння намірів інших людей, а також породження та інтерпретація невербальної поведінки. Ці пізнавальні процеси мають наслідки для комунікативної компетенції людини; вони значною мірою визначають здатність до ефективного та належного спілкування. Важливо, що ці пізнавальні процеси переплітаються з емоційно-мотиваційною обробкою. Таким

чином психофізіологічний та соціальний ракурси є доміантними як оптика досліджень цього питання.

Українські учені перш, ніж висвітлювати розуміння поняття комунікативна компетентність, наголошують на диференціації термінів «компетенція» та «компетентність». Так, І. Зімня, А. Хуторський розмежують ці поняття. На їхню думку, компетенція включає сукупність взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, навичок, засобів діяльності), предметів, що задаються стосовно певного кола процесів і діяльності людини, тоді як компетентність – це особистісна якість, володіння відповідною компетенцією, що передбачає особливе відношення особистості до предмету діяльності [8, с. 59].

У науковий обіг поняття «комунікативна компетенція» у 1972 році ввів американський лінгвіст Д. Хаймз на противагу теорії мовної компетенції, пропагованої Н. Хомським. *Комунікативну компетентність розуміють як здатність особистості встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування.* Комунікативна компетентність формується не тільки в умовах безпосередньої взаємодії та є результатом досвіду спілкування між людьми, а й у процесі читання, перегляду фільмів, занурення у культурно-мистецьке середовище. Під час опанування комунікативної сфери кожен актуалізує з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Є різні визначення поняття «комунікативна компетентність». Л.Гузєєв акцентує на розумінні його як здатності людини «вступати в комунікацію з метою порозуміння»; Ю.Ємельянов трактує як вищу «здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях; як конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання» [3]. С. Омельчук під комунікативною компетенцією розуміє «сукупність знань про спілкування, умінь і навичок, потрібних для сприймання чужих і побудови власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам і ситуаціям

спілкування» [6, с. 3 - 4]. І. Потюк переконана, що комунікативну компетенцію можна характеризувати як структурний компонент особистості школяра, що «визначає можливість здійснення взаємодії у площині «суб'єкт-суб'єктних» відносин» [7, с. 132].

Про комунікативну компетентність особистості як структурне ціле писали й інші науковці. Більшість схиляється до думки, що вона складається із ключових компонентів, які охоплюють певні сфери діяльності людини. Так, структуру комунікативної компетентності формують такі компоненти: когнітивний, ціннісно-смысловий, особистісний, емоційний, поведінковий. **Когнітивний компонент** забезпечує знання про ціннісно-смыслові сторони спілкування, особистісні якості, емоції, почуття, поведінку комунікантів. **Ціннісно-смысловий компонент засвідчує ті** цінності, які актуалізує спілкування. Особистісний компонент пов'язаний із особистісними якостями комунікантів, в ідеалі базується на впевненості в собі, оптимізмі, доброзичливості та повазі до людей, справедливості, альтруїзмі, чесності, стресостійкості, емоційної стабільності, не агресивності, безконфліктності. **Емоційний компонент** комунікативної компетентності забезпечує позитивний, емоційно врівноважений контакт із співрозмовником тісно пов'язаний із процесами саморегуляції, вмінням комунікантів не тільки реагувати на зміну стану партнера, але і передбачати його. Цей компонент відповідає за комфортність чи не комфортність спілкування. **Поведінковий компонент** – базовий елемент комунікативної поведінки людини, елементами якої є комунікативні уміння. Ці компоненти характерні для комунікативної компетентності особистості загалом, для дітей певного віку мають свої особливості.

У практиці роботи початкової школи комунікативна компетентність містить три складові: мовну, мовленнєву й соціокультурну. Т. М. Котик зазначає: «Комунікативна компетенція охоплює знання про правила створення тексту, вміння використовувати адекватні засоби з урахуванням мовної національної специфіки, відповідно до ситуації спілкування, передбачає володіння мовленнєвими вміннями та навичками в різних видах мовленнєвої діяльності» [4,

с. 58]. Уміння зв'язно висловлюватися потрібне кожній людині, незалежно від її професії. Володіння словом дає можливість поділитися знаннями, власними думками та враженнями з людьми, відстоювати свої переконання, уникати непорозумінь. У період становлення особистості молодшого школяра відбувається оволодіння мовою і мовленням, які є засобом пізнання, спілкування, виховання та розвитку, самовираження, утвердження в суспільстві [2, с. 9]. Часто справжньою причиною батьківських переживань є труднощі, які відчуває дитина у спілкуванні з однолітками. Це ілюструє у статті «Педагогічна взаємодія вчителя початкових класів і батьків першокласників: у запитаннях та відповідях» С. Мартиненко [5, с. 22].

Зараз перед початковою школою стоїть надважливе завдання – навчити дітей правильно спілкуватись з оточуючими, виховувати потребу у реальному спілкуванні, формувати комунікативні знання і вміння. У НУШ пріоритетом є формування саме комунікативної компетентності дитини. Щоб створити методичку, яка б сприяла розвитку умінь і навичок учнів, які засвідчують комунікативну компетентність, необхідно спиратися на моделі формування мовлення (О. Лурія, О. Леонтьєв, І. Зимня), що передбачають наявність проміжної фази розгортання створеної раніше програми висловлення; розглядають ступені, відбивають механізми породження висловлення. Учені переконані, що мовлення може бути успішним, якщо воно спрямоване на досягнення визначених цілей, а основною умовою породження мовлення є мотив

Висновки

Отже, формуванню комунікативних умінь та навичок приділяють увагу багато дослідників, науковців, педагогів, психологів. Адже вміння правильно, гарно спілкуватись, вміння знаходити вихід з конфліктів – це ті потреби, що є найбільш актуальними в сучасному інформаційному суспільстві. Вміння спілкуватись є важливою рисою особистості, адже саме завдяки їй людина може гармонійно розвиватись, працювати, жити.

Комунікативна компетентність – здатність особистості встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь

і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Її структуру складають когнітивний, ціннісно-смісловий, особистісний, емоційний, поведінковий компоненти. Перспективним є аналіз ефективних методичних практик розвитку комунікативної компетентності молодших школярів у НУШ.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: навч.-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Зигмундівна А.С., Гірняк С. М. Дидактичні особливості розвитку зв'язного мовлення шестирічних першокласників. *Початкова школа*. 2011. №3. С.8-10.
3. Комунікативна компетентність. URL: <https://sites.google.com/site/komunikativna21234567890/> (дата звернення: 06.03. 2020)
4. Котик Т., Павлюк А., Андрусак У. Теоретичні основи навчання української мови в полікультурному середовищі Карпатського регіону. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 2000. Випуск III. С. 57-61.
5. Мартиненко С.М. Педагогічна взаємодія вчителя початкових класів і батьків першокласників у запитаннях і відповідях. *Початкова школа*. 2010. №1. С. 20-22.
6. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису. *Дивослово*. 2006. № 9. С. 2 – 5.
7. Потюк І. Комунікативна компетенція як невід'ємна складова навчально-виховного процесу. *Молодь і ринок*. 2012. № 1. С. 128 – 132.
8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58-64.
9. Annegret F. Hannawa, Brian H. Spitzberg. Communication Competence. Walter de Gruyter GmbH & Co. 2015. 798 p.
10. Blyznyuk Tetyana. Educational innovations and technological advancement in English language teaching: training teachers for NUS. Scientific-pedagogical journal “Educational Horizons”. – 2019. – № 2 (23). – P. 19-21.
11. Handbook of communication competence / edited by Gert Rickheit, Hans Strohner. Mouton de Gruyter. Berlin-New York. 2008. 418 .
12. John O. Greene, Brant Raney Burleson. Handbook of Communication and Social Interaction Skills. Psychology Press, 2003. 1032 p.
13. Mark L. Knapp, John A. Daly. Handbook of Interpersonal Communication. SAGE, 2002. 842 p.

Тетяна Мулик,

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”, Україна

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ “MOTHERLAND” В

АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

The article is carried out in line with a relatively new direction in the science of language – linguistic conceptology – and is devoted to the study of the concept “Motherland”, its mental and linguistic realization in Ukraine and English. Scientific research is conducted on the basis of texts of the English-language and the Ukrainean-language authors with the use of various lexicographic sources. The result of the

research is a comprehensive linguo-mental analysis of the concept "Motherland" in the Ukraine and English languages, revealing similarities and differences in the perception and verbalization of the original linguistic-cultural formation in two languages. As the study shows, the earth – Motherland symbol is widely represented in the language. The most common of language means of representation are somatic metaphors and kinship metaphors. Earth – Motherland is described via semantic opposition mother – child, supplemented by a third component: Motherland is a giving birth and feeding mother.

Keywords: *language picture of the world; linguistic culture; the "Motherland" concept; phraseological unit; mentality.*

Вступ

Поява нових напрямків в лінгвістиці в кінці минулого століття призвела до активного дослідження концептів. За ці кілька десятиліть концептуальні дослідження розвивалися в двох напрямках - в рамках когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології. Напрацьовувався термінологічний апарат. У наші дні можна говорити про виходи таких дослідження на якісно новий виток розвитку. Вивчення концептів і концептуальних структур в даний час звернена, в тому числі, до дослідження глибинних структур свідомості в контексті теорії міфу і теорії символу.

Поняття концепту утвердилося в науці про мову в кінці ХХ - початку ХХІ століття, коли його активно стали використовувати в своїх працях Н. Д. Арутюнова (1993), С. Х. Ляпін (1997), Ю. С. Степанов (1997) та ін. [1].

Однак варто зазначити, що були спроби замінити цей термін іншими, ґрунтуючись на тому, що «концепт» - занадто широке поняття. Так, поряд з терміном концепт можна зустріти «логоепістема» [3, с. 23-24] або «лінгвокультурема». Проте в науковому дискурсі закріпився саме термін «концепт», що можна пояснити «природністю його вторинної термінологізації» [4, с. 6].

Концепти, будучи одиницями свідомості, можуть сильно відрізнятися не тільки серед представників різних лінгвокультурах, а й серед представників однієї і тієї ж лінгвокультури, тому що кожна людина поряд з національною картиною світу є носієм і індивідуально-особистої картини світу (в чому числі й мовної). Слід зазначити, що Рональд Лангакер вважає: "... while meaning is identified as

conceptualization, cognition at all levels is both embodied and culturally ambedded" [4, p. 28]. / «... Якщо значення ототожнюється з концептуалізацією, то пізнання втілено і закріплено на всіх рівнях культури ». Отже, концепт несе в собі не тільки предметну співвіднесеність, а й комунікативно значиму інформацію. Як і будь-яке інше поняття, концепт, закріплений в нашій свідомості в формі якогось образу, включений в систему парадигматичних і синтагматичних зв'язків. Будучи втіленим у слові або реалізованим в реченні / висловлюванні, концепт має поширені асоціативні зв'язки, несе в собі ціннісні характеристики і є важливим культурним вузлом, відображає певну частину мовної картини світу.

Вивчення мовних засобів, що виражають концепт «Mother» «мати», є одним з важливих напрямків концептології, так як даний концепт представляє одне з основних, міцно затвердилися в свідомості людства призначення жінки в світі - народження і виховання дитини, створення затишку і атмосфери в сім'ї. Концепт «mother» «мати» споріднений таким концептів як «parent» «батько», «family» «сім'я», «femininity» «жіночність», «Home» «будинок». Крім того, можна говорити про те, що досліджуване поняття є компонентом перерахованих вище концептів. Також концепт «mother» «мати» в деякій мірі ототожнюється з концептом «motherland» «батьківщина». Це ілюструє одна з лексем, що називає батьківщину в англійській мові - motherland, яка утворена шляхом словоскладання mother «мати» + land «земля».

Мета даної статті - розглянути один з відомих символів землі в англійській лінгвокультурі – символ Батьківщина (Motherland) на основі аналізу його когнітивних ознак. В англійській лінгвокультурі цей символ надзвичайно стійкий, він міцно закріплений в свідомості. В зібраному авторами мовному матеріалі даний символ представлений численними прикладами. Актуальність проведеного дослідження полягає в необхідності звернення до глибинного вивчення символічної компоненти фактів лінгвокультури та визначення місця даного компоненту освіти в мовній картині світу.

Розглянемо символіку землі з позицій того, як в англійській лінгвокультурі представляється Батьківщина. Почнемо з імен. Батьківщина в англійській мові

називається по-різному: home, homeland, motherland, birthplace, country, native land, Blighty, fatherland, Great Mother Land.

Слова motherland і fatherland прямо вказують на родинні стосунки з землею, яка була для носіїв англійської мови землею предків. Зібраний мовний матеріал вказує на переважно жіночий образ Батьківщини. В українській лінгвокультурі спостерігається схожа ситуація: «Українською мовою батьківщина співвідноситься зі словами в граматичній формі жіночого роду: Країна, Батьківщина, земля, рідна сторона, сім'я (пор .: укр. Батьківщина мати; patria «батьківщина» від pater «батько», в німецькому: Faterland «батьківщина» від Fater «батько», букв. «Земля батьків»; в англійському Motherland «батьківщина», букв. «Материнська земля»; Great Mother Land букв. «Велика Мати-Земля») [5].

Слова з коренем вітч. , мають це ж значення, будуть або у формі жіночого роду, або середнього, але ніколи чоловічого (Вітчизна, Батьківщина). Ці мовні реалії зумовлені насамперед тим, що у міфопоетичній свідомості українського народу країна, земля, вітчизна, сім'я асоціюються з місцем народження, матір'ю і сім'єю, звідси Батьківщина-мати, мати-земля, управителька країною - цариця-матінка. «Країна і люди її населяють – це велика сім'я» [30, с. 225].

Багато англійських поетів та письменників згадують стійкий епітет землі - mother «мати», варіант ancient mother «прадавня мати» (While his bow'd head seem'd list'ning to the Earth, / His ancient mother, for some comfort yet. Keats. Hyperion). Вираз ancient mother сходить до образу стародавньої Богмніматері. На цей образ вказує ще один стійкий вираз: Great Mother Land, букв. «Велика Мати-Земля». Відтворюється одна міфологема притягує за собою наступну.

Motherland - це не просто Батьківщина, це мати. Людина годується від землі (The first of those sorrows which are sent to wean us from the earth, had visited her, and its dimming influence quenched her dearest smiles. Robert Burns). Вираз to wean from the earth буквально означає «відучити (віднімати від грудей) від землі»; в ньому «читається» гендерно закріплена соматична метафора.

Як бачимо, в англомовній картині світу поняття Батьківщини пов'язано також з будинком (home), де живуть. Родина асоціюється із землею, на якій цей

будинок стоїть (homeland, де home «будинок», land «земля»). Така земля іменується рідна (native land). Для англійців - це країна, Англія (country, Blighty | Blaiti |). Місце, де народилася людина, це теж Батьківщина (birthplace).

У контекстах, які згадують Батьківщину, прямо вказується на її гендерну приналежність. Англія асоціюється з жінкою (I follow wherever I am led, / Knowing so well the leader's hand: / Oh woman-country, wooed not wed, / Loved all the more by earth's male-lands, / Laid to their hearts instead! R. Browning. By the Fire-Side). Ізоморфізм властивий практично всім міфологічним системам. К. Леві-Стросс писав: «антропоморфізм природи і фізіоморфізм людини утворюють постійну складову, змінюється лише їх дозування» [2, с. 288].

Символ Motherland складний і багатоаспектний. Земля - Батьківщина в англійській лінгвокультурі акумулює складний набір символічних ознак. Ці ознаки формують сім символічних блоків: 1. Земля - батько (мати); 2. Земля - годувальниця; 3. Земля - жінка; 4. Земля - сім'я (дружина, дочка); 5. Земля - рідний дім; 6. Земля - місце предків; 7. Земля - богиня (Jord; Gaia).

Стерті метафори Батьківщини – Motherland, в яких прочитуються соматичні, вітальні, антропоморфні та теоморфні ознаки, дозволяють відтворити персоніфікований образ богині землі-матері в англійській лінгвокультурі світу. Він передає риси втраченого міфу про Велику богиню-матір.

Власне назва країни – England – містить в собі компонент land «земля». Назви країн, що входили в Британську імперію, також включають в себе цей компонент: Scotland, Ireland, New Zealand і т.д. Великобританія – це архіпелаг островів, а острів по-англійськи – це island. Земля – це місце проживання певного народу.

Список використаних джерел

1. Вежбіцкая, А. Розуміння культур за посередництвом ключових слів: пров. з англ. / А. Вежбицкая. - М.: Мови слов'ян, культури, 2001..
2. Леві-Строс К. Первісне мислення. К.: Сінто, 1999. 372 с.
3. Сепра К. Polysemy of mother – a linguistic overview of the concept // Beyond Philology. An International journal of linguistics, literary studies and English language teaching., 2010 у. № 7. Р. 9–33
4. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar. Stanford: Stanford University Press, 1987. 1105 р.
5. Mother Earth: A Weather Folklore [Electronic resources]. URL: <https://www.farmersalmanac.com/weather-ology-mother-earth-17148> (2020/09/10).

Розділ 6

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Світлана Гаріджук,
студентка факультету природничих наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника», Україна

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

У статті висвітлені можливості використання гаджетів в ході проведення уроків біології та їх вплив на мотиваційну діяльність учнів.

Ключові слова: гаджети, сучасні технології, учні, освіта, мотивація.

Вступ

Сьогодні важко уявити світ без сучасних технологій. Ноутбуки, мобільні телефони, планшети, комп'ютери та інші гаджети стали хорошими друзями для людини. Вони справжні колеги по роботі. Допомагають виконувати численні завдання, розв'язання яких потребувало багато часу, а тепер це всього один клік і готово! Більше ніж 85 % українців користуються смартфонами в повсякденному житті [1].

Так само, як і для будь якого дорослого, гаджети займають визначну роль і у житті дітей. Підлітки і мобільні телефони, такі ж нерозлучні речі, як вчителі та добре заготовлені конспекти. Діти все більше обирають розваги перед монітором, замість ігор на вулиці чи прогулянок з рідними. Соціальні мережі, добре продумані комп'ютерні ігри, посіли перше місце серед хобі у молоді.

Що ж робити з навчанням? Як бути з системою, де паперова книга завжди на першому місці, а домашнє завдання написане від руки?

Слово «модернізація» завжди лякає і викликає безліч питань. Адже стара система перевірена роками, добре вивчена і не потребує особливих зусиль для використання. Проте, помітно дає збої, не встигаючи за новим поколінням, де добрий дядько «Google» дасть відповідь на запитання швидше, ніж вчитель. Можливо, слід задуматись над використанням гаджетів в ході навчання? [2]

Серед відомих дослідників, які вивчають питання використання новітніх технологій в освітньому процесі, можна згадати: М. Кларін, Н. Басова, І.

Підласий, Ж. Поплавська, Д. Стетченко, В. Безпалько, С. Ветров, В. Тинний, Н. Грицай та інші [3].

Перехід від стандартних методів навчання до новітніх, потребує значних зусиль. Буквальну зміну системи на користь технологій, адже сучасна школа потребує кардинальних технічних перебудов [4]. Такі зміни потрібні не тільки для того, щоб «йти в ногу з часом», а перш за все для здобуття нових можливостей. При тому, введення в навчальний процес гаджетів, може позитивно вплинути на мотивацію школярів до навчання, залучити їх до творчої діяльності, а також зацікавити до виконання домашніх завдань більш якісно та сумлінно. Адже більшості школярів нудно в школі, їх важко залучити до навчального процесу. Проблема підвищення активності учнів на уроках є досить поширеною і актуальною на сьогодні.

Результати дослідження

Спираючись на попередні дані, ми спробували впровадити сучасні технології у навчальний процес, а саме під час проходження педагогічної практики у спеціалізованій загальноосвітній школі №11 Івано-Франківської міської ради.

Перш за все ми провели анонімне анкетування учнів для того, щоб визначити їх зацікавленість в навчанні, зрозуміти, які саме методи подачі нової інформації їм подобаються найбільше, а також, визначити чи користувались вони гаджетами на уроках біології до цього.

В ході опитування ми отримали такі результати: 40,0% учнів оцінювали уроки біології на четвірку, 30,0% - на трійку, 16,7% учнів оцінили уроки на двійку, а 13,3% на одиницю з п'яти можливих балів. Найбільше дітям подобались уроки проведені в формі лабораторних або практичних занять, де вони могли користуватись мікроскопами, лупами та додатковим обладнанням, наприклад зразками рослинних тканин; колекціями комах, плодів, насіння; гербарієм. Таку форму уроків обрало 63,3% учнів. Тільки 36,7% вибрали уроки засвоєння нових знань, проте жодний учень не обрав уроки контролю та корекцій знань, що було передбачуваним результатом.

Щодо використання гаджетів на уроках, то 66% учнів стверджували, що не користуються сучасними технологіями в ході навчального процесу. Тільки 34% замінюють підручники на електронні планшети, опираючись на практичність використання гаджета, адже набагато зручніше носити до школи планшет, в якому помістяться всі підручники, ніж важкий портфель з книгами.

Проаналізувавши отримані результати, ми провели 6 уроків у 8 класі з анатомії людини, використавши мобільні телефони та мережу інтернет.

Перш за все, ми спробували провести актуалізацію знань, замінюючи звичайне опитування на тестування проведене в мережі, за допомогою додатку *Kahoot!*. Діти мали змогу давати відповіді на запитання вчителя, використовуючи свій мобільний телефон. Пізніше всі вони могли бачити правильний варіант відповіді та рейтинг учнів, що пройшли тестування. Після завершення тестування, кожен зміг отримати оцінку, в залежності від свого результату.

Пізніше, під час уроку засвоєння нових знань, ми спробували подати інформацію за допомогою QR-коду. Кожен учень, маючи свій QR-код, міг його відсканувати, після чого на своєму телефоні отримував таблиці та ілюстрації до теми. Це дозволяло дітям спокійно слідкувати за вчителем. Аналізувати отримані знання та одразу застосовувати їх на практиці, візуально закріплюючи матеріал. При тому, вся нова інформація зберігалась окремим файлом в мобільному телефоні, що дало змогу використовувати її під час виконання домашніх завдань.

На завершення нашого дослідження, ми провели ще одне анкетування, щоб побачити, як використання сучасних технологій внесли зміни в хід проведення уроків біології, та як це вплинуло на сприйняття школярами нового матеріалу, на їх мотиваційну діяльність.

Проведене анкетування показало позитивні результати. 23,4% школярів оцінювали такі уроки біології на тверду четвірку, а 76,6% на п'ять балів, з п'яти можливих. Учні підтвердили, що хотіли б частіше користуватись мобільними телефонами на уроках біології. Більшість з них були в захваті від онлайн опитування, яке проводилось за допомогою додатку *Kahoot!*. Також діти

підтвердили, що їм було набагато цікавіше сприймати нову інформацію, маючи під рукою ілюстрації до теми.

Щодо мотивації навчальної діяльності учнів, використання смартфонів значно покращило показники. До опитування добре вмотивованими були 26,6%, після експерименту – 63,3%. Щодо активності дітей, то на уроках з використанням гаджетів, активно працювали 86% учнів, при тому, що на початку проведення досліджень, лише 44%. Отже, кількість зацікавлених у активному пізнанні зростає вдвічі. Діти уважно слідували за вчителем, старанно готували домашнє завдання та брали активну участь в ході пояснення нового матеріалу.

Висновки

Отже, використання сучасних технологій на уроках біології призвели до збільшення мотивації учнів до навчання на 37%, кращого засвоєння нового матеріалу. Активність школярів на уроці зростає на 42%. А також збільшилося зацікавлення учнів до уроків біології та навчального процесу в цілому.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк Л. Трансформація закладів вищої освіти в епоху цифрової революції. *SMART-освіта: ресурси та перспективи: матеріали III міжнародної науково-методичної конференції*, 2018 С- 21-24.
2. Грицай Н.Б. Інноваційні технології навчання біології. / Н.Б. Грицай. – Львів: «Новий світ-2000», 2019. – 176с.
3. Олексюк О. Використання смартфонів у педагогічній діяльності вчителя. Онлайн ресурс: <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/handle/123456789/4788>
4. Гінкул А. Магурян Я. SMART-освіта та особливості її впровадження в Україні. *SMART-освіта: ресурси та перспективи: матеріали III міжнародної науково-методичної конференції*, 2018. С. 18-21.

Юлія Дудаєва, Ірина Ревежак,
факультет природничих наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФЛОРИ ЗАГАЛЬНОЗООЛОГІЧНОГО ЗАКАЗНИКА “ЧОРНИЙ ЛІС”

У статті проаналізовано видову, систематичну, біоморфологічну, екологічну структуру флори загальнозоологічного заказника “Чорний ліс”, а також подано інформацію про рідкісні та зникаючі види досліджуваної території.

Ключові слова: вид, родина, флороценотип, рясність, біоморфа

Вступ

Ліси є найбільш поширеними та цінними, порівняно з іншими типами рослинності та всіма категоріями природних ресурсів планети. У процесі еволюції деревні породи пристосувались не тільки до певних умов зовнішнього середовища, а й одна до одної. Такі умови склалися в лісовому масиві загальнозоологічного заказника “Чорний ліс”.

Загальнозоологічний заказник “Чорний ліс” у нашій області знаходиться на Прилуквинській височині між річками Лімниця і Бистриця Солотвинська. Назва походить не від потоку Чорний, що протікає через нього і вливається в р. Луквицю, а від того, що ще яких 100-200 років тому, тут росли високопродуктивні ялицеві деревостани (*Abies alba*) з домішкою смереки (*Picea abies*), дуба (*Quercus robur*), бука (*Fagus sylvatica*), явора (*Acer pseudoplatanus*). Від замкнутості крон в лісі було темно, чорно. Деколи, особливо в дощ, цей ліс видається гранатовим. Саме тут створилися сприятливі умови для зростання різноманітних рідкісних і звичайних видів рослин.

Тому, метою нашої роботи було дослідити видовий склад флори заказника “Чорний ліс”.

Методика дослідження

Дослідження нами проводилися протягом трьох вегетаційних періодів (2018 – 2020 рр.). Для вивчення видового різноманіття користувалися маршрутним методом, що складався з двох етапів: рекогносцерувального та детально-маршрутного [1]. Рясність числового підрахунку видів визначали за шкалою Друде [1]. Виявлені види визначали за допомогою «Визначник рослин Українських Карпат» [2]. В залежності від еколого-фітоценотичної природи досліджувані види рослин поділили на флороценотипи згідно праці В.П. Ткачика [3].

Результати дослідження

На досліджуваній території було виявлено 81 вид рослин, які належать до 72 родів і об’єднані у 30 родин. До відділу *Equesetophyta* належать два види: *Equisetum pretense*, *Equisetum sylvaticum*. До відділу *Polypodiophyta* – два види:

Dryopteris filix-mas, *Athyrium filix-femina*. Відділ *Pinophyta* представлений теж двома видами: *Abies alba* та *Picea abies*, а решта видів (75) є представниками відділу *Magnoliophyta*.

Систематичний аналіз виявив, що найбільшими за кількістю видів є родини *Asteraceae* (*Achillea millefolium*, *Tussilago farfara*, *Bidens tripartita*, *Leucanthemum vulgare* та ін.) та *Lamiaceae* (*Melandrium dioicum*, *Mentha arvensis*, *Origanum vulgare*, *Thymus serpyllum* та ін.), які представлені 11 і 10 видами відповідно. Вісім видів належать до родини *Rosaceae* (*Rubus idaeus*, *Crataegus oxyacantha*, *Sanquisorba officinalis*, *Potentilla erecta* та ін.). Родина *Fabaceae* налічує 5 видів (*Mellilotus officinalis*, *Trifolium repens*, *Vicia sylvatica* та ін.). Лише одним видом представлені 12 родин. Серед них: *Hypericaceae*, *Papaveraceae*, *Berberidaceae*, *Sambucaceae*, *Iridaceae*, *Alliaceae* та інші.

Всі види рослин на території дослідження належать до 5 флороценотипів. Найбільша кількість видів належать до неморального флороцено типу – 45 видів (*Pulmonaria officinalis*, *Sambucus nigra*, *Galeobdolon luteum*, *Corylus avellane* та ін.). Це пояснюється тим, що територія дослідження представлена широколистяним лісовим масивом. До лучного флороцено типу відносяться 23 види (*Hypericum perforatum*, *Tanacetum vulgare*, *Equisetum pratense*, *Sanquisorba officinalis* та ін.) (рослини, які зростають на відкритих лучних ділянках). Рудеральний флороцено тип представлений 7 видами (*Urtica urens*, *Tussilago farfara*, *Chelidonium majus*, *Lamium album* та ін.) (рослини, які зростають як бур'яни на пустищах). По 4 види належать до бореального (*Abies alba*, *Picea abies* та ін.) та гігрофільного (*Gnaphalium uliginosum*, *Bidens tripartite* та ін.) флороцено типів. Бореальний флороцено тип об'єднує види, що зростають у хвойних лісах, а до гігрофільний – ті, що зростають у перезволожених умовах.

Провівши аналіз рясності з'ясували, що на території дослідження найбільше видів – 35– є досить рясні (Cор¹). А саме, *Populus nigra*, *Abies alba*, *Hypericum perforatum*, *Chelidonium majus* та ін. 24 види мають рясність Сор², тобто є рясними (*Mentha arvensis*, *Tussilago farfara*, *Urtica dioica* та ін.). Рідко (Sp) зустрічаються чотири види – *Hyperophae rhamnoides*, *Crataegus oxyacantha* та ін.

Поодинокими (Sol) виявилися п'ять видів – *Allium ursinum*, *Crocus heuffelianus*, *Lilium martagon* та ін.

Переважаючою біоморфою на території заказника є трав'янисті рослини. Їх налічується 52 види (*Equisetum sylvaticum*, *Centaureum minus*, *Anemone nemorosa* та ін.). Кущів налічується 11 видів: *Corylus avellana*, *Rubus caesius*, *Rosa canina* та ін. Дерева представлені 15 видами. Серед них листопадних – 13 видів (*Quercus robur*, *Fagus sylvatica*, *Betula pendula*, *Acer pseudoplatanus* та ін.), а вічнозелених – 2 види: *Picea abies*, *Abies alba*. Також було виявлено 2 види напівкущів (*Vinca minor*, *Vaccinium myrtillus*) і один вічнозелений кущ – *Rhodococcum vitis-idea*.

За відношенням до умов освітлення найбільшу групу складають факультативні геліофіти – 45 видів (рослини, які зростають на відкритих місцях і у затінку): *Sambucus nigra*, *Corylus avellane*, *Potentilla erecta*, *Hypericum perforatum* та ін. Геліофітів налічується 25 видів. Це рослини відкритих місцезростань (*Crocus heuffelianus*, *Fragaria vesca*, *Thymus serpyllum*, *Bellis perennis* та ін.). Сціофітів, рослин, які надають перевагу затіненим місцям, виявилось 11 видів: *Athyrium filix-femina*, *Pulmonaria officinalis*, *Urtica urens*, *Astragalus glycyphyllos* та інші.

За відношенням до ґрунтових умов, досліджувані види належать до 3 груп: оліготрофи (зростають на ґрунтах бідних на поживні речовини), мезотрофи (рослини з помірною вимогливістю до водно-мінерального живлення) та еутрофи (зростають на ґрунтах з високим вмістом поживних речовин). Найбільшу групу складають мезотрофи – 54 види (*Tilia cordata*, *Populus tremula*, *Berberis vulgaris*, *Convallaria majalis* та ін.). Еутрофів було виявлено 18 видів (*Crocus heuffelianus*, *Quercus robur*, *Centaurea cyanus* та ін.). Найменшу групу становлять оліготрофи – 9 видів (*Hypophae rhamnoides*, *Salix caprea*, *Prunus spinosa* та інші).

За вимогливістю до зволоження, досліджувані види поділилися на 3 основні групи: ксерофіти (рослини мало вимогливі до вологості), мезофіти (рослини, які ростуть в умовах помірного зволоження) та гігрофіти (рослини, які ростуть в умовах високої вологості). Найбільша кількість видів належить до групи

мезофітів – 55 видів (*Achillea millefolium*, *Tanacetum vulgare*, *Bellis perennis*, *Tilia platyphyllos* та ін.). Гігрофітів було виявлено 20 видів (*Rhodococcum vitis-idea*, *Centaureum minus*, *Caltha palustris* та ін.). Ксерофітів налічує 6 видів: *Acer negundo*, *Chelidonium majus*, *Prunella vulgaris* та ін.

Проаналізувавши можливості використання досліджуваних видів, виявили, що найбільшу групу складають лікарські рослини – 58 видів. (*Symphytum officinale*, *Tilia platyphyllos*, *Betula pubescens* та інші). Другою за чисельністю є група декоративних рослин – 56 видів (*Picea abies*, *Athyrium filix-femina*, *Tilia cordata* та ін.). 54 види є медоносними (*Hyppophae rhamnoides*, *Tilia platyphyllos*, *Symphytum officinale* та ін.). Вітаміноносними виявилися 38 видів: *Allium ursinum*, *Hyppophae rhamnoides*, *Berberis vulgaris* та ін. По 27 видів налічує група фарбувальних (*Populus tremula*, *Sambucus nigra*, *Crataegus oxyacantha* та ін.) та ефіро-олійних (*Betula pendula*, *Sanquisorba officinalis*, *Convallaria majalis* та ін.) рослин. У косметології використовують 18 видів (*Viburnum opulus*, *Potentilla erecta* та ін.). Серед досліджуваних видів було виявлено 15 отруйних рослин (*Dryopteris filix-mas*, *Convallaria majalis*, *Lilium martagon*, *Chelidonium majus* та ін.). Група кормових рослин представлена 14 видами (*Melandrium dioicum*, *Trifolium repens* та ін.). Найменше було виявлено плодових рослин – 11 видів (*Berberis vulgaris*, *Corylus avellana*, *Vaccinium myrtillus* та ін.).

На досліджуваній території було виявлено 5 видів, які занесені до Червоної книги України: *Leucojum vernum*, *Galanthus nivalis*, *Lilium martagon*, *Crocus heuffelianus*, *Allium ursinum* [4].

Висновки

На жаль, досліджувана територія з кожним роком зазнає все більшого антропогенного пресингу, що зумовлено розбудовою на прилеглих, до заказника, територіях відпочинкових баз, житлових будинків та закладів громадського харчування. В міру цього відбувається інтенсивне знищення рідкісних видів *Galanthus nivalis*, *Lilium martagon*, *Leucojum vernum*, *Crocus heuffelianus*, *Allium ursinum* як декоративних та лікарських рослин.

Список використаних джерел

1. Григора І.М. Основи фітоценології / І.М. Григора, В.А. Соломаха. К.: Фітосоціоцентр, 2000. 239с.
2. Визначник рослин Українських Карпат. К.: Наукова думка, 1977. 436с.
3. Ткачик В.П. Флора Прикарпаття / В.П. Ткачик. Львів: РТШ, 2000. 253с.
4. Червона книга України. Рослинний світ. К.: Українська енциклопедія, 1996. 608с.

Наукове видання

*Рекомендовано до друку радою Центру інноваційних освітніх технологій «PNU-EcoSystem»
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 4 від 20 жовтня 2020 року)*

ОСВІТНЯ ІННОВАТИКА
INNOWACJE EDUKACYJNE

Українсько-польський збірник студентських наукових праць
Ukraińsko-polski zbiór prac naukowych studentów

Випуск 2 (за ред. проф. Будник О.Б)
Wyd. 2. (red. prof. Olena Budnyk)

ISBN 978-617-7926-00-8

Віддруковано з готового макету замовника

Підписано до друку 10.11.2020 р.
Формат 60x84 1/16. Умов. друк. арк. 9.53.
Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Друк цифровий. Зам № 290.
Наклад 100 примірників.

Видавець Кушнір Г. М.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ІФ №31 від 26.01.2009 р.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шота Руставелі, 1,
тел. (099) 700-47-45, e-mail: kgm.print@i.ua